

Perinnöttömäksi tekemisen perusteet

Itä-Suomen yliopisto

Oikeustieteiden laitos

Pro gradu -tutkielma

19.3.2020

Tekijä: Aleksi Pietilä, 276188

Ohjaaja: Antti Kolehmainen

Tiivistelmä

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Tiedekunta Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta		Yksikkö Oikeustieteiden laitos	
Tekijä Alexi Pietilä		Ohjaaja Antti Kolehmainen	
Työn nimi Perinnöttömäksi tekemisen perusteet			
Pääaine Oikeustiede	Työn laji Pro gradu -tutkielma	Aika 19.3.2020	Sivuja XIV-66
<p>Tiivistelmä</p> <p>Perintökaaren (PK, 40/1965) 15:4:ssä säädetään perinnöttömäksi tekemisestä. Säännöksen mukaan, [sen] estämättä, mitä perillisen oikeudesta lakiosaan on säädetty, perittävä voi tehdä perillisen perinnöttömäksi, jos tämä on tahallisella rikoksella syvästi loukannut perittävää, hänen perimispolvessa olevaa sukulaistaan, ottolastaan tai tämän jälkeläistä. Sama on laki, jos perillinen jatkuvasti viettää kunniatonta tai epäsiiveellistä elämää. Perinnöttömäksi tekemisellä perittävä sulkee perillisensä kokonaan perintöoikeuden ulkopuolelle, jolloin se loukkaa rintaperillisen PK 7:5:n lakiosasuojaa. Tämän vuoksi perinnöttömäksi tekeminen on mahdollista vain laissa säädettyillä perusteilla.</p> <p>Tutkielmassa tarkastelen, millä perusteilla perittävä voi tehdä rintaperillisen perinnöttömäksi. Perinnöttömäksi tekemisen perusteita on PK 15:4:n mukaan kaksi: rikollinen teko ja kunniaton tai epäsiiveellinen elämä. Ensimmäinen perusteen mukaan perillisen on täytynyt tahallisella rikoksella syvästi loukata perittävää, jotta perittävä voisi tehdä tämän perinnöttömäksi. Toisen perusteen nojalla rintaperillisen tulee viettää jatkuvasti kunniatonta tai epäsiiveellistä elämää, jotta hänet voidaan sulkea kokonaan perintöoikeuden ulkopuolelle. Tutkielmassa pyrin löytämään vastausta kysymyksiin, millaisen rikollisen teon voidaan katsoa loukkaavan syvästi perittävää sekä mitä kunniantomalla ja epäsiiveellisellä elämällä tarkoitetaan PK 15:4:n mukaan.</p> <p>Lähtökohtaisesti mikä tahansa tahallisesti tehty rikollinen teko kelpaa perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi. Arviointi kohdistuu rikollisen teon osalta siihen, kuinka syvästi teko on loukannut perittävää. Kunniantomuus ja epäsiiveellisyys ovat moniulotteisia käsitteitä, eikä niille voida antaa tarkkaa määritelmää niiden sisällöstä. Kunniantomana voidaan PK 15:4:n mukaan pitää kaikkea sellaista, joka on yhteiskunnassa vallitsevien arvojen vastaista. Epäsiiveellisyydellä tarkoitetaan lähinnä seksuaali- ja sukupuolinormeihin viittaavia paheksuttavia tekoja.</p>			
Avainsanat Perinnöttömäksi tekeminen, lakiosa, perusteet, kunniantomuus, testamentti			

SISÄLLYS

LÄHTEET	IV
LYHENNELUETTELO.....	XIV
1 JOHDANTO	1
1.1 Johdatus aiheeseen ja sen relevanssi	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen metodit	3
1.3 Tutkimuksen rajaus ja rakenne.....	5
2 PERINNÖTTÖMÄKSI TEKEMINEN.....	7
2.1 Määritelmä	7
2.2 Testamentin määräys ja peruste	10
2.3 Testamentissa olevan perusteen tulkinta.....	15
3 RIKOLLINEN TEKO PERUSTEENA PERINNÖTTÖMÄKSI TEKEMISELLE	18
3.1 Teon määrittely ja sen luonne	18
3.2 Teon tahallisuus.....	24
3.3 Perittävä ja hänen läheisensä.....	25
3.4 Perillinen rikosentekijänä.....	27
3.5 Perittävää syvästi loukannut rikos	29
3.5.1 Rikoksen syvä loukkaavuus.....	29
3.5.2 Syvästi loukkaavuuden arviointi.....	34
4 KUNNIATON JA EPÄSIVEELLINEN ELÄMÄ PERUSTEINA PERINNÖTTÖMÄKSI TEKEMISELLE	41
4.1 Yleiset lähtökohdat.....	41
4.2 Kunniattomuus ja epäsiveellisyys käsitteinä.....	45
4.2.1 Kunnia ja kunniattomuus käsitteinä	45
4.2.2 Siveellisyys ja epäsiveellisyys käsitteinä	46
4.3 Kunniattomuus ja epäsiveellisyys PK 15:4:n mukaan.....	48
4.3.1 Yleiset perusteet.....	48
4.3.2 Kunniattomuus perusteena	56
4.3.3 Epäsiveellisyys perusteena	59
4.4 Jatkuvuus edellytyksenä.....	62
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	65

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

- Alanen, Aatos, Näkökohtia oikeudellisista käsitteistä, s. 16–22 teoksessa, Rikosoikeudellisia kirjoitelmia: 1, Brynolf Honkasalolle 1.4.1949 omistanut Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan rikosoikeudellinen seminaari. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 35. Vammala 1949.
- Aarnio, Aulis, Kysymyksiä testamenttioikeuden alalta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 86. Vammala 1969.
- Aarnio, Aulis, Laintulkinnan teoria: yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY 1989.
- Aarnio, Aulis, Luentoja perintöoikeudesta I. Perillisen oikeusaseman edellytykset ja yhteisomistussuhteen purkaminen. Vammala 1970.
- Aarnio, Aulis, Perillisen oikeusasemasta. Werner Söderström Lakitieto Oy. WSOY Porvoo 1967.
- Aarnio, Aulis, Testamenttisäännösten kehityspiirteitä, s. 66–79 teoksessa Letto-Vanamo, Pia (toim.), Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen. 2. painos. Gaudeamus. Jyväskylä 1991b.
- Aarnio, Aulis, Tulkinnan taito: Ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Talentum. Helsinki 2006.
- Aarnio, Aulis, Perintöoikeus: Jäämistöoikeuden oppikirja. Helsinki 1974.
- Aarnio, Aulis, Suomen jäämistöoikeus II. Helsinki 1991.
- Aarnio, Aulis, Testamentin tulkintasäännöistä. Tulkintaperiaatteiden ja -ohjeiden teoreettista tarkastelua, s. 5–15 teoksessa Ylöstalo, Matti – Wirilander, Juhani (toim.) Juhlajulkaisu 1917–4/2–1987. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja C-sarja N:o 21. Helsinki 1987. (tarkasta)
- Aarnio, Aulis – Arvela, Lasse – Cantell, Ilkka – Hirsikangas, Päivi – Saarenpää, Ahti – Kangas, Urpo, Ehdotus perintölainsäädännön uudistamisesta 1982. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 11/1982. Helsinki 1982.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo, Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus. Jyväskylä 1983.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo, Suomen jäämistöoikeus I. Lakimääräinen perintöoikeus. 3. uudistettu painos. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1991.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo, Suomen jäämistöoikeus I. Lakimääräinen perintöoikeus. 4. uudistettu painos 2000. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1999.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo, Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus. 5. uudistettu laitos

2009. Helsinki 2009.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus. Talentum 2015.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo, Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus. 2016.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo – Puronen, Pertti, Perunkirjoitusopas. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1996.
- Ahlman, Erik, Oikeudenmukaisuus ja sen suhde moraaliin. WSOY 1943.
- Anttila, Inkeri – Heinonen, Olavi, Rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki 1977.
- Calonius, Matthias, Siviilioikeuden luennot. (Suom.) Linkomies, Edwin. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. B-sarja N:o 21. Vammala 1946.
- Cantell, Ilkka, Lausunnot perintöoikeustyöryhmän ehdotuksesta. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 2/1980. 1980.
- Faurie, Maija – Kalliomaa-Puha, Laura, Jääkaappi, osoite vai sukuside – perhesosiaalilainsäädännössä. Lakimies 7–8/2010 s. 1266–1292. 2010.
- Frände, Dan, Yleinen rikosoikeus. 2. uudistettu painos. Porvoo 2012.
- Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko, Prosessioikeus. Oikeuden perusteokset. 5. uudistettu painos. Helsinki 2017.
- Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus, Keskeiset rikokset. Edita 2018.
- Gottberg-Talve, Eva, Jäämistöoikeuden perusteet. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1988.
- Haas, Michael, International Human Rights. A Comprehensive Introduction. Second Edition. Routledge 2014.
- Hakalehto, Suvianna, Lapsioikeuden perusteet. Alma Talent 2018.
- Halttunen, Rauno, Perimyoikeuden laajuudesta, s. 195–245 teoksessa Oikeustiede. Jurisprudentia. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja. Vammala 1971.
- Hegel, G.W.F, Oikeusfilosofian pääpiirteet eli luonnonoikeuden ja valtiotieteen perusteet. (Suom.) Wahlberg, Markus. Oulu 1994.
- Helkama, Klaus, Suomalaisten hyveet empiirisen sosiaalipsykologian valossa, s. 27–42, teoksessa Hämäläinen, Nora – Lemetti, Juhana – Niiniluoto, Ilkka (toim.) Hyve. Filosofisia tutkimuksia. Helsingin yliopistosta 45. Tampere 2014.
- Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki 2011.

Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjalainen, Teuvo, Kirjoitetaan juridiikkaa.

Talentum, Tampere 2008.

Hämäläinen, Simo – Joki, A.J. – Keinonen, Arvo – Lyly, Pentti – Peltonen, Ritva

(Paavolainen) – Piironen, Taito – Pulkkinen, Paavo – Siro, Paavo – Vuoriniemi, Jorma, Nykysuomen Sanakirja. Valtion toimeksiannosta teettänyt Suomalaisen kirjallisuuden seura. Viides osa S-Tr. (toim.) Sadeniemi, Matti – Vesikansa, Jouko – Keinonen, Arvo – Nikanne, Osmo – Nurmela, Liisa – Piironen, Taito. Werner Söderström osakeyhtiö. Porvoo 1959.

Häyry, Matti, Hyvä elämä ja oikea käytös. Historiallinen johdatus moraalifilosofiaan.

Helsinki 2003.

Ilmonen, Kamomilla – Korhonen, Elina, Seksuaalioikeudet. Väestötietosarja osa 28.

Helsinki 2015.

[https://www.vaestoliitto.fi/@Bin/5048510/va%CC%88esto%CC%88liitto_seksuaalioikeudet_web.pdf]

Inkilä, Arvo T. – Keinonen, Arvo – Kohtamäki, Ilmari – Koilo, T.O. – Peltola, Reino –

Rainio, Jussi – Sadeniemi, Matti – Teppo, Hannes – Tervonen, Viljo – Vesikansa, Jouko. Nykysuomen sanakirja. Valtion toimeksiannosta teettänyt Suomalaisen kirjallisuuden seura. Toinen osa J-K. Sadeniemi, Matti – Vesikansa, Jouko – Hämäläinen, Simo – Piironen, Taito – Siro, Paavo – Teppo, Hannes – Vuoriniemi, Jorma (toim.). Helsinki 1953.

Jalava, Marja, Siveellisyydestä sukupuolisiveyteen. Th Reinin eettinen ajattelu

siveellisyyksikäsitteen murroksessa 1880–1905, s. 83–101 teoksessa Pulkkinen, Tuija – Sorainen, Antu, Siveellisyydestä seksuaalisuuteen - poliittisen käsitteen historia. Helsinki 2011.

Kaisto, Janne – Tuomisto, Jarmo, Kuka voi vedota oikeustoimien pätemättömyyteen?

Edilex artikkeli 2008.

Kangas, Urpo, Familjen förändras – borde lagstiftaren reagera? JFT 2001/4 s. 310.

Kangas, Urpo, Familje- och kvarlåtenskapsrättens grunder. Helsinki 2015.

Kangas, Urpo: Minun metodini, s. 90–109 teoksessa Häyhä, Juha (toim.) – Pöyhönen,

Juha – Saarenpää, Ahti, Minun metodini. Werner Söderström Lakitieto Oy. Porvoo 1997.

Kangas, Urpo, Perhevarallisuus oikeus. 3 uudistettu painos. Helsinki 2018.

Kangas, Urpo, Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. 2. uudistettu painos. Helsinki 2012.

- Kangas, Urpo, Perhe ja jäämistöoikeuden perusteet. Talentum 2019.
- Kangas, Urpo, Johdatus perhevarallisuus-oikeuteen. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki 2002.
- Kangas, Urpo, Suomalaisen siviilioikeuden juuret: esimerkkinä perhe- ja perintöoikeus. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki 2017.
- Kolehmainen, Antti, Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä, s. 105–134, teoksessa Tarmo Miettinen (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edilex kirjat 16.2.2016.[www.edilex.fi/kirjat/16170]
- Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo, Jäämistösunnittelu. Helsinki 2012.
- Koskinen, Pekka, Johdatus rikosoikeuteen. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki 2001.
- Launiala, Mika, Prejudikaatti ja prejudikaattinormi. Edilex 2016/18. Julkaistu 9.8.2016 www.edilex.fi/artikkelit/16683. 2016.
- Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas, Tuomion oikeusvoima s. 767–808 teoksessa Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko, Prosessioikeus. Oikeuden perusteokset. 5. uudistettu painos. Helsinki 2017.
- Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka, Rikosoikeus. Neljäs muuttumaton painos. Helsinki 2013.
- Lehmusto, Heikki, Mitä on siveellisyys? s. 23–33 teoksessa Ajatus II. Filosofian yhdistyksen vuosikirja. Porvoo 1927.
- Lidman, Satu, Kunnia ja siveys. Yhteisöllisten konfliktien ja häpeän pelon historiallisuudesta, s. 117–133 teoksessa Tauro, Tanja – Van Dijken, Marjo (toim.), Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Helsinki 2009.
- Lindroos-Hovinheimo, Susanna, Oikeuden rajoilla. Yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki 2014.
- Mäkelä, Sauli, Perimyksestä Suomessa, s. 157–201 teoksessa Tammilehto, Timo (toim.) Oikeusjärjestys osa 1. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, sarja C 59. 8 täydennetty painos. Rovaniemi 2012.
- Mäkinen, Tuija, Loukattu kunnia. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 1982.

- Määttä, Tapio – Tolvanen, Matti – Väättä, Ulla – Kolehmainen, Antti – Myrsky, Matti – Keinänen, Anssi. Oikeudellisen ajattelun perusteita. Oikeustieteiden pääsykoekirja 2012. (toim.) Määttä, Tapio. Oikeustieteiden laitos. Joensuu 2012.
- Nevala, Tapio, Asuntokauppalaki. 3. uudistettu painos. Helsinki 2016.
- Nieminen, Liisa, Yksityiselämän ja perhe-elämän suoja perusoikeutena, s. 107–143 teoksessa Nieminen, Liisa (toim.) Perusoikeudet Suomessa. Helsinki 1999.
- Norri, Matti, Perintö ja testamentti: käytännön käsikirja. Helsinki. Alma Talent 2017.
- Ojanen, Tuomas, Perusoikeudet ja ihmisoikeudet Suomessa. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsinki 2003.
- Pietilä, Antti J., Yhteiskunnallinen siveysoppi. Osakeyhtiö valistus. Helsinki 1925.
- Pulkkinen, Tuija, J.V. Snellman poliittisena ajattelijana – siveellisyys, s. 36–53 teoksessa Pulkkinen, Tuija – Sorainen, Antu, Siveellisyydestä seksuaalisuuteen. Poliittisen käsitteen historia. Helsinki 2011.
- Pulkkinen, Aimo, Perhe nyt ja jälkitekollistuneessa yhteiskunnassa, s. 12–22 teoksessa Justander, Kalle (toim.), Perhe ja yhteiskunta. Forssa 1974.
- Rautiala, Matti, Perintö ja testamentti uuden perintökaaren mukaan. Suomen lakimiesliiton kirjasarja N:o 27. Helsinki 1967.
- Rautiala, Martti, Perillisen lakiosa. perintökaaren uusitun 17. luvun selitykset, Helsingin liikekirjapaino Oy. Helsinki 1957.
- Rautiala, Martti, testamentin tekemisestä ja pätemättömyydestä. Perintökaaren uusitun 16 luvun selitykset. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 78. Helsinki 1956.
- Rautiala, Martti, Uusi perintökaari pääpiirteittäin. Suomen lakimiesliiton kirjasarja N: 23. 8 painos. Helsinki 1986.
- Rapola, Marjos, Uusi lakiosasäännöstö, Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 50, Werner Söderström Oy, Helsinki 1951.
- Romppanen, Hanni-Mari – Giray Gazale, Minun kunniani ei ole sinun kunniasi. Kunniakäsitteen monet merkitykset, s. 50–67 teoksessa Tauro, Tanja – Van Dijken, Marjo (toim.), Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Helsinki 2009.
- Räikkä, Juha, Esseitä etiikasta. Kuopio 2006.
- Salomaa, J.E., J.V. Snellman elämä ja filosofia. Toinen, korjattu painos. Turku 1948.
- Soininen, Mikael, Yleinen kasvatusoppi. Kolmas painos. Helsinki 1908.
- Sorainen, Antu, Siveellisyys ja seksuaalisuus Suomen rikosoikeuden historiassa, s. 192–239

- teoksessa Pulkkinen, Tuija – Sorainen, Antu, Siveellisyydestä seksuaalisuuteen. Poliittisen käsitteen historia. Helsinki 2011.
- Sorainen, Antu, Siveellisyydestä seksuaalisuuteen: naisten keskinäinen haureus rikosoikeudessa. *Oikeus* 2006/3, s. 347–363. 2006.
- Snellman, J.V, Kootut teokset 14. Lokakuu 1856-marraskuu 1857. Helsinki 2003.
- Suojanen, Mika, Hyve ja teko, moraalialia koskevan tiedon oikeutus, s. 69–80 teoksessa Hämäläinen, Nora – Lemetti, Juhana – Niiniluoto, Ilkka (toim.) Hyve. Filosofisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta 45. Tampere 2014.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu, Rikosoikeuden yleinen osa: vastuuoppi. Alma Talent 2019.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti, Rikosoikeus: rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. kolmas, uudistettu painos. Talentum Helsinki 2016.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti, Rikosvastuu ja sen toteuttaminen. Joensuun yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. Joensuun yliopisto 2004.
- Timonen, Pekka, Johdatus lainopin metodiin ja lainopilliseen kirjoittamiseen. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 1998.
- Tolonen, Hannu, Oikeuslähdeoppi, WSOY 2003.
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri, Tuomion perusteleminen. Helsinki 2010. Vepsä, Iisa, 1700-luvun perintö- ja testamenttioikeutta oikeuskäytännön valossa. *Lakimies* 4/2013 s. 624–638. 2013.
- Walén, Gösta – Görán, Lind, Ärvdabalken. En kommentar. Del I (1-17 kap.) Arv och testamente. Stockholm 2016.
- Welsh, Alexander, What is Honor? A question of moral imperatives. Yale University Press. London 2008.
- Wrede, R. A., Laki varallisuus- ja oikeudellisista oikeustoimista. 13 päivältä kesäkuuta 1929. Sekä sen yhteydessä julkaistut lait selityksillä varustanut R.A.Wrede. (suom. Onni Heiskanen). Helsinki 1932.
- Ylöstalo, Matti: Testamentin tulkinnasta. Suomalainen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 63. Helsinki 1954.
- Yrjö, J. E. Alanen, Kristillinen siveysoppi. Porvoo 1952.

VIRALLISLÄHTEET

- HE 37/1948 vp, Hallituksen esitys laeiksi perintökaaren 17 luvun, oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 2 §:n ja konkurssisäännön 46 §:n muuttamisesta sekä maakaaren 2 ja 3 luvun sekä 8 luvun 3 §:n kumoamisesta
- HE 225/1982 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi perintökaaren muuttamisesta.
- HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.
- HE 14/1994 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle asuntokauppaa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 6/1997 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 117/1998 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi perintökaaren 7 luvun 3 ja 5§:n muuttamisesta.
- HE 184/1999 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi.
- HE 77/2000 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi perintökaaren 7 luvun muuttamisesta.
- HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 65/2015 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle eräiksi avioliittolain muutoksen edellyttämiksi lainmuutoksiksi.
- HE 154/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eläinten hyvinvoinnista ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- LaVM 15/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö Hallituksen esitys laiksi perintökaaren 7 luvun muuttamisesta 15/2002 vp
- Korkeimman oikeuden lausunto esitysehdotuksesta perintölaiksi. 1941. Suomen lakimiesliiton kustannus OY. 1965. (KKO lausunto 1965.)
- Lainvalmistelukunnan ehdotus perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistamiseksi perusteluineen, lainvalmistelukunnan julkaisuja N:o 2, 1935 (Ehdotus 1935:2)
- Oikeusministeriö, Perheet ja laki. Perhetoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1992:12. Helsinki 1992.
- Perintöoikeuskomitean mietintö. Komiteamietintö 1975:84. Helsinki 1975.
- PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä

(HE 309/1993 vp.) perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
 Työryhmän mietintö 3.6.2004: Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2004:6.
 (Perintökaaren uudistamistarpeet. 2004:6)

INTERNETLÄHTEET

Verkkosivustot

Yle.fi Uutiset. Näin seuraat Pride-kulkuetta lauantaina. [<https://yle.fi/uutiset/3-10853114>]
 (30.1.2020)

Chandler, Burr, Homosexuality and Biology

[<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1993/03/homosexuality-and-biology/304683/>] (30.1.2020)

Korkein oikeus, Oikeudenkäyntimenettelyä koskevia periaatteita.

[<https://korkeinoikeus.fi/fi/index/muutoksenhakijalle/oikeudenkayntimenettelyakoskeviaperiaatteita.html>] (18.2.2020)

Sullivan, Bill, Stop calling it a choice: Biological factors drive homosexuality

[<https://theconversation.com/stop-calling-it-a-choice-biological-factors-drive-homosexuality-122764>] (30.1.2020)

World population review. Countries where weed is illegal 2020. [<http://worldpopulationreview.com/countries/countries-where-weed-is-illegal/>.] (2.3.2020)

OIKEUSTAPAUKSET

Korkein oikeus

KKO 1956-II-40

KKO 1977 II 110

KKO 1987:131

KKO 1994:120

KKO 2007:91

Hovioikeudet

Helsingin HO 29.5.1985 S 83/1252

Helsingin HO 19.2.1986 S 84/835
Helsingin HO 12.2.1986 S 84/802
Helsingin HO 9.1.1991 S 89/879
Helsingin HO 4.8.1993 S 92/250
Helsingin HO 29.11.1995 S 94/88
Helsingin HO 29.11.1995 S 94/1385
Helsingin HO 8.4.1997 S 95/1903
Helsingin HO 1.6.2005 S 03/1193
Helsingin HO 18.10.2006 S 05/2259

Kouvolan HO 1.6.1988 S 87/83
Kouvolan HO 13.10.1993 S 91/299
Kouvolan HO 24.5.1995 S 94/600
Kouvolan HO 24.5.1995 S 94/602
Kouvolan HO 15.11.1995 S 94/230
Kouvolan HO 5.10.2006 R 05/1320 T NRO 1225
Kouvolan HO 26.9.2008 S 08/153

Itä-Suomen HO 11.6.1998 S 98/91

Turun HO 15.3.1991 S 90/343
Turun HO 29.10.2001 S 00/1916
Turun HO 31.10.2001 S 00/1480
Turun HO 10.10.2002 S 02/1455
Turun HO 8.12.2005 S 04/1884

Vaasan HO 18.2.1992 S 91/367
Vaasan HO 27.9.2000 S 00/427
Vaasan HO 7.3.2013 308 S 12/1177
Vaasan HO 18.03.2013 352 S 12/1253

LYHENNELUETTELO

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
KKO	korkein oikeus
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
OikTL	oikeustoimilaki
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Suomen perustuslaki
PK	perintökaari
RL	rikoslaki

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus aiheeseen ja sen relevanssi

Lakimääräinen perimysjärjestys perustuu sukulaisuuteen.¹ Perittävän rintaperillisillä on perintökaaren (PK 40/1965) 2:1:n mukaan lähinnä oikeus periä perittävä,² joten perintö siirtyy heille ensisijaisesti perittävän kuoleman jälkeen. Rintaperillisellä tarkoitetaan usein perittävän lasta.³ Perittävä voi kuitenkin halutessaan laatia testamentin ja poiketa tästä lakimääräisestä perimysjärjestyksestä. Testamentti⁴ on asiakirja, jonka tarkoitus on toteuttaa sen laatijan itsemääräämisoikeutta.⁵ Testamenttausvapaus on Suomessa katsottu tärkeäksi yksilön perusoikeudeksi, joka voidaan rinnastaa sopimusvapauteen ja omistusoikeuden suojaan.⁶ Testamentin avulla henkilö voi määrätä omaisuudestaan haluamallaan tavalla ja ilmoittaa kenelle omaisuus siirtyy hänen kuolemansa jälkeen.⁷ Testamentti on näin ollen *mortis causa* eli kuoleman varalta tehty oikeustoimi.⁸

Vaikka perittävän testamenttausvapautta on pidetty tärkeänä perittäväälle kuuluvana oikeutena, sitä rajoittamaan on säädetty lakiosa⁹ rintaperillisen suojaksi. Johtuen lakiosasuojasta, perittävä ei voi lähtökohtaisesti tehdä rintaperillistä täysin perinnöttömäksi, vaan rintaperillinen voi vedota PK 7:1:n mukaiseen lakiosasuojansa.¹⁰ Lakiosa on PK 7:1.2:n mukaan puolet perilliselle lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan tulevan perintöosan arvosta, jota jokaisen rintaperillisen tulee oma-aloitteisesti vaatia.¹¹ Lakiosajärjestelmä¹² on yksi vanhimmista jäämistöoikeuden alaan kuuluvista lainsäädännöllisistä instituutioista, jonka

¹ Mäkelä 2012, s. 168. Aarnio – Kangas 2009, s. 63. Suomessa on käytössä parenteelijärjestelmä ks. tästä enemmän Aarnio – Kangas 2016, s. 76–77 sekä 122–127. Ruotsissa on käytössä myös vastaavanlainen järjestelmä. Ks. Ärvdabalk (1958:637) 2. kap. Om skyldemans arvsrätt.

² Aarnio – Kangas – Puronen 1996, s. 25.

³ Ensimmäiseen parenteeleihin kuuluvat perittävän lapset ja lapsenlapset. Ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 76–77.

⁴ Ks. tarkemmin testamentin käsitteestä ja sisällöstä. Aarnio 1969, s. 1–65.

⁵ Mäkelä 2012, s. 182.

⁶ Aarnio – Kangas 2015, s. 84.

⁷ Testamentin tekijällä voi olla tietty intressi määrätä siitä kenelle omaisuus menee ja minkä suuruisilla osuuksilla.

⁸ Aarnio 1991, s. 12.

⁹ Lakiosasuojan tarpeellisuudesta on esitetty paljon erilaisia perusteluja. Ks. Perintökaaren uudistamistarpeet. 2004:6. Lain esitöissä on perusteltu lakiosan tarvetta hyvin epämääräisesti: ”on ilmeistä, että lakiosasäännösten tarkoitus turvata perillisille perittävän omaisuudesta sellainen määräosa, kuin lainsäätäjän harkinnan mukaan on pidettävä kohtuullisena” HE 37/1948 vp. s. 7. Lakiosaan on suhtauduttu myös kriittisesti ks. Aarnio- Kangas 2016, s. 840–841.

¹⁰ Perillisellä on testamentista huolimatta oikeus lakiosaan. Ks. ratkaisu KKO 1977-II-110.

¹¹ Kangas 2002, s.150–154.

¹² Lakimääräinen perintöoikeus oli vielä 1900 luvun alkupuolella vallitseva, eikä perittävä voinut siirtää omaisuutta suvun ulkopuolelle. Järjestelmä korvautui lakiosajärjestelmällä, johon siirryttiin vuonna 1951.

tarkoituksena on toteuttaa sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta sekä suojata rintaperillisten yhdenvertaisuutta.¹³ Erityisesti rintaperillisten yhdenvertainen kohtelu on vahvasti juurtunut ihmisten oikeustajuntaan.¹⁴

Huolimatta lakiosajärjestelmästä ja sen suojaamasta rintaperillisen lakiosasta, on katsottu, että joissain tilanteissa on oltava mahdollista sulkea rintaperillisen oikeus perinnöstä kokonaan pois. Sukulaisuuden ohella, perintöoikeuden perusteena katsotaan yleisesti olevan sellainen sosiaalinen ja taloudellinen yhteisyys, joka liittyy saman perheen¹⁵ ja suvun jäsenet toisiinsa.¹⁶ On katsottu, että tällainen perillisen ja perittävän välillä vallitseva taloudellinen ja sosiaalinen yhteenkuuluvuus soveltuu paremmin perimyksen perusteeksi, kuin pelkkä verisukulaisuus.¹⁷ Oletuksena ja tavoitteena on myös, että perheenjäsenet huolehtivat toisistaan.¹⁸ Näin ollen, jos perillisen käytös on ilmeisessä ristiriidassa tämän yhteenkuuluvuuden kanssa, tulee perittävällä olla oikeus tehdä perillisensä perinnöttömäksi.¹⁹ Näissä tilanteissa on katsottu, että perinnön saamiselta puuttuu kokonaan eettinen peruste²⁰ ja lakiosaperillinen ei ole toiminnallaan ansainnut saamaan hyväkseen lakiosan tarjoamaa suojaa.²¹ Yleisen oikeustajunnan mukaan olisi tuskin oikeutettua, että perillinen, joka teoillaan on satuttanut vanhempiaan olisi yhtä turvattu oikeus perintöön, kuin silloin, kun hän olisi käyttäytynyt asiallisesti.²² Tällaisesta varsinaisesta perinnöttömäksi tekemisestä säädetään perintökaaren 15:4:ssä.²³

Perintökaaren uudistamistarpeita pohtinut työryhmä arvioi, että tilanteet, joissa perittävä haluaa syrjäyttää lähimmät sukulaisensa ulos perinnöstä ovat melko harvinaisia.²⁴ Toisinaan tällaisia tilanteita kuitenkin tulee vastaan, jolloin on tärkeää, että tapaukseen soveltuvia

¹³ LaVM 15/2002 vp, s. 3

¹⁴ HE 77/2000 vp. s. 6.

¹⁵ Ks. tarkemmin perhe käsitteestä ja sen eri muodoista. Kangas 2001, s. 312–313.

¹⁶ Ehdotus 1935:2, s. 56.

¹⁷ Aarnio 1970, s. 14. HE 37/1948 vp. s. 13.

¹⁸ Komiteamietintö 1992:12, s. 35.

¹⁹ Rapola 1951, s. 115.

²⁰ Aarnio – Kangas 2016, s. 141. Tällaista näkemystä nähdäkseni puoltaa myös PK 3:7, jonka mukaan: ”Puolisolla ei, mikäli erityisistä asianhaaroista ei muuta johdu, ole tämän luvun mukaista oikeutta jäämistöön, jos perittävän kuollessa oli vireillä kanne asumus- tai avioerosta tai jos puoliset olivat tehneet hakemuksen avio- liiton purkamisesta tai asumuserosta. Sama on laki, jos puoliset on tuomittu asumuseroon, mikäli asumusero- tuomio ei ole perittävän kuollessa rauennut.”

²¹ Rautiala 1957, s. 13.

²² Ehdotus 1935:2, s. 111

²³ vrt. perintöoikeuden menettäminen PK 15:1 ja PK 15:2:n nojalla. Perinnöttömäksi tekemisessä ei ole kyse siitä, että perittävä testamentissa määrää, että perillinen tulee saamaan vain lakiosansa. Tällainen testamentti on aina sallittu. Kangas 2017, s. 92.

²⁴ Perintökaaren uudistamistarpeet. 2004:6, s. 41.

säännöksiä sovelletaan oikein. Perintöoikeudelliset asiat ovat merkityksellisiä kansalaisten keskuudessa,²⁵ jonka vuoksi on olennaista, että yksilöt voivat luottaa siihen, että asiat, jotka vaikuttavat heidän oikeuksiinsa ja asemaansa otetaan yhtä vakavasti, kuin mitkä tahansa muutkin käsiteltävät asiat.²⁶ PK 15:4:n säännös on hyvin tulkinnanvarainen, jolloin vaarana on, ettei säännöstä sovelleta oikein ja yhdenmukaisella tavalla. Perittävän kannalta PK 15:4:n säännös on myös epäsuotuisa, koska perinnöttömäksi tekemisen perusteita ei ole lain-säädännössä esitetty selkeästi, eikä perusteiden hyväksyttävyyttä myöskään vahvisteta etukäteisesti perittävän eläessä, joten perittävä ei voi olla varma niiden hyväksyttävyydestä. Näiden seikkojen vuoksi perinnöttömäksi tekemistä ja sen perusteita on syytä tutkia tarkemmin.

1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen metodit

Tutkimuksessani tarkastelen perusteita, joilla perittävä voi tehdä rintaperillisen perinnöttömäksi. Varsinaiset tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaisen rikollisen teon voidaan katsoa loukkaavan syvästi perittävää?
2. Mitä kunniantomalla ja epäsiiveellisellä elämällä tarkoitetaan PK 15:4:n mukaan.

Pyrin tutkimuksessani selvittämään niitä *tekoja* perillisen puolelta, joiden perusteella on hyväksyttävää tehdä perinnöttömäksi, jolloin tulkinta keskittyy erityisesti perintökaaren 15:4:n säännöksen perusteisiin²⁷. Tämän lisäksi tulen myös esittämään muita huomioon otettavia muodollisia *edellytyksiä*, joita perinnöttömäksi tekeminen vaatii. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta pyrin selvittämään, millaisten tekojen voitaisiin katsoa loukkaavan perittävää syvästi. Syvästi loukkaavuuden arvioimiseen ei ole olemassa mitään lakiin perustuvaa ohjeistusta tai käytäntöä, joten arvioiminen vaikuttaisi perustuvan melko pitkälti tuomarien vapaaseen harkintaan. Tämän kysymyksen osalta pyrinkin antamaan kehitysehdotuksia *de lege ferenda*.²⁸ Toisen tutkimuskysymyksen osalta pyrin selvittämään kunniantomuuden ja epäsiiveellisyyden merkityssisältöä sekä sitä, mitä niillä voitaisiin erityisesti PK 15:4:n säännöksen mukaan tarkoittaa.

²⁵ Cantell 1980, s. 4.

²⁶ Perustuslain (731/1999) 2:6:n mukaan jokaista tulee kohdella yhdenvertaisesti lain edessä.

²⁷ PK 15:4:n perusteita on kaksi: rikollinen teko sekä kunniaton ja epäsiiveellinen elämä, mutta mitä niillä tarkoitetaan? Kangas 2002, s. 106.

²⁸ Viittaa tulevaan lainsäädäntöön. Ks. Kolehmainen 2016, s. 108

Lainopillinen eli oikeusdogmaattinen tutkimus tutkii voimassa olevaa oikeutta ja sen tehtävänä on voimassa olevien oikeussäännösten tulkinta ja niiden systematisointi.²⁹ Lainoppi voidaan jakaa käytännölliseen eli praktiseen lainoppiin sekä teoreettiseen lainoppiin.³⁰ PK 15:4 ei tarkemmin määrittele niitä perusteita, joiden perusteella perittävällä on lain mukainen oikeus tehdä rintaperillinen perinnöttömäksi, joten tarkoitukseni on tulkita kyseistä säännöstä ja antaa tämän osalta *de lege lata*³¹ -tulkintasuosituksia tukeutuen oikeuslähdeoppiin.³² Tarkoitukseni on myös systematisoida³³ eli jäsentää tulkinnan avulla saatavaa oikeudellista ainesta hallittavaan muotoon. Tutkimuskysymyksiä ei ole kuitenkaan mielekästä käsitellä kiinnittämällä huomiota ainoastaan perintöoikeuden alaan, vaan tutkimuskysymyksiin vastaaminen edellyttää muiden oikeudenalojen käsittelyä. Tämän vuoksi hyödynnän rikosoikeutta sekä valtiosääntöoikeutta tutkimuskysymyksiin vastaamisessa.³⁴ Kyse on usean eri oikeudenalan yhtenäisestä käsittelystä, jota *Kangas* nimittää ongelmakeskeiseksi lainopiksi, jonka perusajatus on oikeusjärjestyksen ykseys. Ongelmakeskeisellä lainopilla pyritään systematisoida koko oikeusjärjestystä, eikä vain jotain osaa siitä.³⁵ Timosen mukaan jokainen lainopillinen tutkimus on yhdistelmä normikeskeistä ja ongelmakeskeistä lähestymistapaa.³⁶

Oikeudellisen tutkimuksen tekemiseen tarvitaan oikeuslähteitä. Oikeuslähteillä tarkoitetaan niitä lähteitä, joista oikeudelliset säännöt ovat löydettävissä. *Aarnio* ryhmittelee oikeuslähteet vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin.³⁷ Tutkielmassa käytän oikeuslähteinä vahvasti velvoittavaa lainsäädäntöä, heikosti velvoittavaa lainvalmisteluaineistoa ja oikeuskäytäntöä sekä oikeuskirjallisuutta, joka kuuluu sallittuihin oikeuslähteisiin. Oikeuskäytäntö sekä oikeuskirjallisuus ovat keskeisimmässä asemassa tässä tutkielmassa, koska PK 15:4:n perusteiden tulkinnassa erityisesti oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden tutkiminen palvelevat hyvin tutkimuskysymyksiin vastaamista.

²⁹ Hirvonen 2011, s. 23 ja 25.

³⁰ Perinteisen lainopin tarkoitus on tulkita oikeutta eli selvittää oikeussäännösten sisältöä. Teoreettisen lainopin tehtävänä on puolestaan oikeussäännösten systematisointi. *Aarnio* 2006, s. 238.

³¹ Viittaa voimassa olevaan oikeuteen. *Kolehmainen* 2016, s. 108.

³² Oikeuslähdeoppi koostuu siitä oikeudellisesta materiaalista, jota lainoppi tarvitsee tulkitakseen ja systematisoidakseen oikeutta. *Hirvonen* 2011, s. 41.

³³ Tarkoitetaan voimassa olevan oikeuden jäsentämistä ja oikeudellisen käsitejärjestelmän luomista. Ks. tarkemmin systematisoinnin käsitteestä ja sen käytöstä *Aarnio* 1989, s. 289–299. *Husa – Mutanen – Pohjalainen* 2008, s. 20–21.

³⁴ Valtiosääntöoikeuden osalta hyödynnän kyseiseen oikeudenalaan lukeutuvia perus- ja ihmisoikeuksia.

³⁵ *Kangas* 1997, s. 94.

³⁶ *Timonen* 1998, s. 14–15.

³⁷ *Aarnio* 1989, s. 221. Ks. tarkemmin oikeuslähteiden ryhmittelyä *Tolonen* 2003, s. 23–25.

1.3 Tutkimuksen rajaus ja rakenne

Tutkielmassa on tarkoitus käsitellä perinnöttömäksi tekemistä erityisesti perittävän näkökulmasta, eli millä perusteilla perittävä voi tehdä perillisen perinnöttömäksi. Näin ollen tarkastelu keskittyy lähtökohtaisesti PK 15:4:n perusteiden tulkintaan, mutta tuon kuitenkin esille myös menettelyllistä³⁸ puolta sen verran kuin se on tarpeellista tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. Sen sijaan perillisen oikeusturvakeinot, jäävät kokonaan tarkastelun ulkopuolelle.³⁹

Rintaperillisellä tarkoitan biologista lasta, joka on syntynyt avioliiton aikana tai sen ulkopuolella ja jonka sukulaisuussuhde molempiin vanhempiin on selvä.⁴⁰ Myös adoptiolapset ja ottolapset⁴¹ rinnastuvat rintaperillisiin ja heillä on lähtökohtaisesti sama oikeus perintöön kuin rintaperillisillä.⁴² Jos perittävä on kuollut 1.7.2012 tai myöhemmin, adoptiolapsi rinnastuu jäämistöoikeudellisessa suhteessa aina rintaperilliseen ja adoptiolapsella on siten normaalisti määräytyvä perintö- ja lakiosa samoin kuin rintaperillisellä.⁴³ Ottolapset ja adoptiolapset ovat siten mahdollista tehdä perinnöttömäksi ihan samoin perustein, kuin rintaperillinenkin.⁴⁴ Tutkielmassa ei ole tarkoitus kyseenalaistaa rintaperillisen oikeudellista asemaa lakiosaoikeuden suhteen, vaan oletuksena on, että perillisellä on rintaperillisen asema molempiin vanhempiinsa. Käytän tutkielmassa käsitettä ”perillinen” käsitteen ”rintaperillinen” synonyymina, jollen toisin mainitse. Perinnöttömäksi tekeminen on myös mahdollista eloonjääneen puolison osalta, mutta käsittelen tutkielmassa ainoastaan rintaperillisen perinnöttömäksi tekemistä.⁴⁵

³⁸ Menettelyllisellä puolella tarkoitan perinnöttömäksi tekemistä tähtääviä toimia, kuten testamentin laatimista.

³⁹ Keskeisimpiä perillisen oikeusturvakeinoja ovat testamentin moittiminen, perinnöttömäksi tekemisen perusteen riitauttaminen sekä rintaperillisen lakiosavaade.

⁴⁰ Mikäli lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolella ja hänen vanhempansa ovat myöhemmin solmineet avioliiton, lasta pidetään aviolapsena. Ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 86. Rintaperillisen asema isään voidaan myös vahvistaa isyyslain (11/2015) nojalla.

⁴¹ Aiemmin adoptiolasta nimitettiin ottolapseksi, mutta adoptiolain (22/2012) voimaan tultua niillä tarkoitetaan samaa asiaa. Ottolapsi on vanhassa laissa, laissa lapseksiottamisesta (153/1985) annetussa laissa käytetty käsite. Ottolapsella en tarkoita kasvattilasta, koska ne kuvaavat erilaista oikeussuhdetta. Ks. Kangas 2012, s. 84.

⁴² Jos perittävä on kuollut aiemmin kuin 1.7.2012, määräytyy ottolapsen lakiosan suuruus aiemmin voimassa olleiden säännösten mukaisesti, jolloin ottolapsen lakiosa on pienempi, kuin rintaperillisen. Ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 852. Jos kyse on ns. heikosta adoptiosta, on ottolapsen asema ja lakiosan suuruus rintaperilliseen nähden erilainen. Ks. tästä enemmän Aarnio – Kangas 1991, s. 31–33 ja Aarnio – Kangas 2009, s. 824.

⁴³ Aarnio – Kangas 2016, s. 852.

⁴⁴ Ks. ratkaisut Helsingin HO 9.1.1991 S 89/879, Turun HO 31.10.2001 S 00/1480 ja Helsingin HO 19.2.1986 S 84/835.

⁴⁵ Ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 143.

Tutkielmassa ei käsitellä kansainvälisiä perimystilanteita. Perinnöttömäksi tekemiseen soveltuva laki määräytyy PK 26:5:n perusteella. Säännöksen mukaan perimyksen sovelletaan lähtökohtaisesti sen valtion lakia, jossa perittävällä oli kuollessaan kotipaikka.⁴⁶ PK 26:7:n perusteella perimyksen sovellettavan lain mukaan on ratkaistava kysymykset, jotka koskevat säännöksen 5 kohdassa koskevaa perintöoikeuden menettämistä ja perinnöttömäksi tekemistä. EU:n perintöasetuksen (650/2012) perinnöttömäksi tekemiseen ja perintöoikeuden menettämiseen oman toiminnan seurauksena sovelletaan sen valtion lakia, jossa perittävän asuinpaikka oli kuolinhetkellä.⁴⁷ Oletuksena tutkielmassa on, että perittävällä oli kotipaikka Suomessa ja perinnöttömäksi tekemiseen sovelletaan PK 15:4:n säännöstä sekä Suomen valtion lakia. Perillisen osalta on kuitenkin huomioitava se, että perinnöttömäksi tekemistä koskevien säännösten soveltumisen kannalta ei ole merkitystä, onko perillisellä Suomen kansalaisuus. Oikeus perintöön on riippumaton perillisen kansalaisuudesta, eikä ulkomaalaista saa asettaa Suomen kansalaiseen nähden eri asemaan.⁴⁸

Tutkielma rakentuu yhteensä viidestä (5) eri luvusta. Ensimmäisenä lukuna on johdanto, jossa tulee ilmi aihe, tutkimuskysymys ja tutkielman rakenne. Toisessa luvussa käsitellään perinnöttömäksi tekemisen yleisiä perusteita ja periaatteita. Kolmannessa luvussa käyn läpi perinnöttömäksi tekemisen perusteita rikokseen perustuen. Neljännessä luvussa käyn läpi perinnöttömäksi tekemistä kunniattomaan ja epäsiiveelliseen käytökseen perustuen. Viimeisessä luvussa, joka on johtopäätökset, esitän yhteenvedon tutkielmassa käsitellyistä tutkimuskysymyksistä.

⁴⁶ Poikkeuksena tästä on PK 26:5.2. Jos perittävällä oli aikaisemmin ollut kotipaikka toisessa valtiossa ja perittävä oli kuollessaan kyseisen valtion kansalainen tai perittävä oli asunut kyseisessä valtiossa vähintään viiden vuoden ajan välittömästi ennen kuolemaansa, sovelletaan tämän valtion lakia.

⁴⁷ Jos perittävä on esimerkiksi Ruotsin tai Tanskan kansalainen, ei perinnöttömäksi tekeminen tule kyseeseen, koska Ruotsin eikä Tanskan laki myönnä oikeutta perinnöttömäksi tekemiseen. Ks. Rapola 1951, s. 116.

⁴⁸ Aarnio – Kangas 2016, s. 72. Kangas 2015, ”Rätten till arv” kohta ”ömsesidighetsprincipen”

2 PERINNÖTTÖMÄKSI TEKEMINEN

2.1 Määritelmä

Perinnöttömäksi tekeminen on tunnettu oikeudellisena käytäntönä kauan. Jo vuoden 1734 naimiskaaren (Naimisen Caari) 6 luvussa säädettiin perinnöttömäksi tekemisestä.⁴⁹ Tuolloin avioliiton solmiminen vastoin vanhempien tahtoa kelpasi perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi.⁵⁰ Kyseinen laki kumottiin vuonna 1930 voimaan tulleella avioliittolailla (234/1929)⁵¹. Perinnöttömäksi tekeminen otettiin vuoden 1951 perintökaaren 17 luvun 19 ja 20 pykälisiin⁵², jotka siirtyivät sisällöllisesti lähestulkoon identtisinä vuoden 1966 voimaan tulleeseen perintökaareen (41/1965).⁵³ Perinnöttömäksi tekemistä koskevilla säännöksillä pyrittiin ennen kaikkea estämään perittävää mielivaltaisesti tekemistä omaa perillistään perinnöttömäksi.⁵⁴ Perintölainsäädännöllä pyritään turvaamaan omaisuuden siirtyminen sukupolvelta toiselle ja tavoite on säilyttää perintö perheellä ja suvulla.⁵⁵ Perittävän mielivaltaisen perinnöttömäksi tekeminen olisi vastoin perimyksen tarkoitusta, ja johtaisi nähdäkseni helposti turhiin perhesuhteiden loukkauksiin. Uusi perintökaari rakentui pitkälti ruotsalaisen lainvalmisteluaineiston varaan,⁵⁶ ja Suomen perintöoikeus on lähes identtinen Ruotsin perintöoikeuden kanssa.⁵⁷ Kuitenkin perinnöttömäksi tekemisen osalta Suomen ja Ruotsin järjestelmät poikkeavat toisistaan: Ruotsin perintökaari ei tunne lainkaan perinnöttömäksi tekemistä.⁵⁸

Perinnöttömäksi tekemisestä ja sen muotovaatimuksista säädetään perintökaaren 15:4:ssä. Sen mukaan:

”[sen] estämättä, mitä perillisen oikeudesta lakiosaan on säädetty, perittävä voi tehdä perillisen perinnöttömäksi, jos tämä on tahallisella rikoksella syvästi

⁴⁹ Ks. tästä enemmän Calenius 1946, s. 470–471.

⁵⁰ Vuoden 1734 naimiskaaren ja vuoden 1734 perintökaaren säännökset olivat perinnöttömäksi tekemisen osalta ankarat. Perinnöttömäksi tekeminen ulotti vaikutuksensa myös koko sukuhaaraan, ei vain perinnöttömäksi tehtyyn perilliseen. Ks. Aarnio – Kangas 1999, s. 95.

⁵¹ Ks. Laki avioliittolain voimaannpanosta (235/1929)

⁵² HE 37/1948 vp. s. 13.

⁵³ Rautiala 1986, s. 12. Perinnöttömäksi tekemistä koskevat säännökset löytyvät perintökaaren 15:4 luvusta.

⁵⁴ Aarnio – Kangas 2016, s. 141.

⁵⁵ HE 225/1982 vp. s. 5.

⁵⁶ Aarnio 1991b, s. 77.

⁵⁷ Kangas 2017, s. 40.

⁵⁸ Ruotsin perintökaari (Ärvdabalk 1958:637) ei tunne lainkaan varsinaista perinnöttömäksi tekemistä. Perintöoikeuden voi kuitenkin menettää esimerkiksi surmaamalla perittävän (Ärvdabalk 15 kap. 1 §:n) Ks. tästä tarkemmin Walin – Göran 2016, s. 440. PK 15:4:n säännöksen esikuvana oli Unkarin siviililakiehdotus. Ks. Kangas 2017, s. 90. Ks. myös Aarnio – Kangas 1991, s. 50. Ks. myös KKO lausunto 1965, s. 63.

loukannut perittävää, hänen perimispolvessa olevaa sukulaistaan, ottolastaan tai tämän jälkeläistä. Sama on laki, jos perillinen jatkuvasti viettää kunniatonta tai epäsiveellistä elämää.”

PK 15:4.2:ssa todetaan seuraavasti: ”Perinnöttömäksi tekemisestä on määrättävä testamentissa ja samalla mainittava määräyksen peruste. Peruste on sen toteennäytettävä, joka vetoaa tähän määräykseen.”

Perinnöttömäksi tekeminen on hyvin ankara toimenpide, joka vaikuttaa voimakkaasti perittävän ja perillisen väliseen suhteeseen. Kun perittävä tekee perillisensä kokonaan perinnöttömäksi, hän samalla myös kieltää yhteytensä perilliseen.⁵⁹ Toimenpiteellä on eräänlainen yksityisen rangaistuksen luonne.⁶⁰ Perillinen varmasti olettaa saavansa perintöä omalta vanhemmaltaan, sillä lakimääräinen perintöoikeus on juurtunut yleiseen oikeustajuntaan.⁶¹ Tämän vuoksi aivan vähäpätöiseen perusteeseen perinnöttömäksi tekeminen ei voi perustua. Jo 1600-luvulla ennen kunnollista lainsäädännöllistä normistoa hovioikeuksissa katsottiin, että olisi täysin kohtuutonta ja ”luonnollisen rakkauden” vastaista jättää lapsi täysin ilman perintöä.⁶² Todistustaakka perusteen olemassaolosta on kanssaperillisellä tai testamentin saajalla.⁶³ Testamenttiin vetoavalla ei ole kuitenkaan velvollisuutta nostaa erillistä vahvistuskannetta perinnöttömäksi tekemisen sitovuudesta.⁶⁴ Ainoastaan siinä tapauksessa, että perinnöttömäksi tehty perillinen nostaa perinnöttömäksi tekemisen kumoamista koskevan kanteen käräjäoikeuteen, tulee todistelu perusteen olemassaolosta ajankohtaiseksi.

PK 15.4.1:tä on tarpeen hieman täsmentää. Säännös koskee ainoastaan *rintaperillistä*. Jos perittäväältä ei jää rintaperillistä, hän voi testamentata koko omaisuutensa tahtomallaan tavalla.⁶⁵ Perinnöttömäksi tekeminen merkitsee lakiosaoikeuden poissulkemista.⁶⁶ Lähtökohteisesti tämä perintö, jonka perillinen on menettänyt, menee PK 15:5:n mukaan sille, jolla olisi ollut perintöön oikeus siinä tapauksessa, että perillinen olisi kuollut ennen perittävää. Tällöin perinnöttömäksi tehdyn kuolleen rintaperillisen osuus jaetaan noudattaen PK 2 luvun

⁵⁹ Aarnio – Kangas 2016, s. 151

⁶⁰ Ks. Kouvola HO 13.10.1993 S 91/299.

⁶¹ Rautiala 1967, s. 101.

⁶² Vepsä 2013, s. 625.

⁶³ Gottberg-Talve, 1988. s. 33.

⁶⁴ Turun HO 10.10.2002 S 02/1455.

⁶⁵ Tästä on poikkeuksena lesken PK 3:1a.2:n mukainen vähimmäissuoja, jota ei käsitellä tässä tutkielmassa. Ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 142.

⁶⁶ Aarnio – Kangas 2016, s. 142.

säännöksiä.⁶⁷ Perittävä voi kuitenkin tästä poiketen määrätä testamentilla, kenelle tämä perinnöttömäksi tehdyn vapaaosuus menee.⁶⁸ Perinnöttömäksi tehdyn omilla rintaperillisillä on tästä huolimatta kuitenkin oikeus vaatia tältä vapaaosan saajalta omaa lakiosaansa, ja he ovat myös kuolinpesän osakkaita.⁶⁹ Jos sijaantulo-oikeutta sen sijaan ei ole eli perinnöttömäksi tehdyllä perillisellä ei ole omia rintaperillisiä, saa perittävä tällöin vapaasti määrätä testamentilla siitä, kenelle perinnöttömäksi tehdyn lakiosa menee.⁷⁰ Sellaisella lapsella, joka ei ole vielä syntynyt perittävän kuollessa, on rintaperillisen asema, jos hän myöhemmin syntyy elävänä.⁷¹

PK 15:4:n mukaisen perusteen hyväksyttävyyttä ja olemassaoloa arvioidaan lähtökohtaisesti vain perillisen oman toiminnan pohjalta. Jos perittävä on esimerkiksi itse omalla huonolla käytöksellään tai rikollisella esikuvallaan vaikuttanut perillisen käyttäytymiseen tai perillinen on ajautunut rikolliselle polulle puutteellisen kasvatuksen vuoksi, ei näillä seikoilla ole suoranaista vaikutusta arvioitaessa perusteen hyväksyttävyyttä.⁷² Tällaisessa tilanteessa perusteen loukkaavaa luonnetta voidaan kuitenkin arvioida lievemmin, jos se on peräisin epäsuotuisista kasvuolosuhteista.⁷³ Sen sijaan perittävä ei voi tehdä perillistään perinnöttömäksi sellaisten tekojen perusteella, johon hän on myös itse syylistynyt.⁷⁴ Perittävän käytöksen huomioiminen perillisen käytöksen arvioinnissa on järkeenkäypää, koska lapset alkavat hyvin varhain jo omaksumaan ympäristöstä tulevia vaikutteita ja rakentamaan tämän perusteella maailmankuvaa.⁷⁵ Ei ole siten yhdentekevää, millaisessa ympäristössä sekä millaisten vanhempien huomassa lapsi kasvaa ja kehittyy. Sen sijaan sellaisilla tekijöillä, joista ei voida syyttää perittävää, eivät vaikuta PK 15:4:n soveltumiseen. Perittävä voi tehdä perillisen

⁶⁷ Se, tuleeko perillisen valvoa PK 15:5:n nojalle hänen hyväkseen tulevaa perintöä ja antaa se tiedoksi muille perillisille eli tuleeko PK 13–14 luvut tällaisessa tapauksessa sovellettaviksi, on hieman tulkinnallista. Ks. Aarnio 1970, s. 33. Aarnio ja Kangas ovat myöhemmin katsoneet, että vaikka tällaisen perillisen osuus perustuu suoraan lakiin, on häntäkin pidettävä testamentin saajana ja hänen on annettava testamentti muille perillisille tiedoksi. Aarnio – Kangas 2016, s. 158.

⁶⁸ Kangas 2018, s. 562.

⁶⁹ Turun HO 8.12.2005 S 04/1884. Tässä tapauksessa tulee sovellettavaksi myös PK 13–14 luvun säännökset, koska perinnöttömäksi tehdyn rintaperillisillä tulee olla oikeus valvoa omaa lakiosaansa. Ks. Aarnio 1970, s. 34.

⁷⁰ Jos perinnöttömäksi tehdyllä perillisellä ei ole rintaperillisiä perittävän testamenttausvalta kasvaa. Ks. esimerkki Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 302.

⁷¹ Kangas 2002, s.97.

⁷² Rautiala 1957, s. 195. Ks. myös Vaasan HO 18.2.1992 S 91/367.

⁷³ Ks. Vaasan HO 18.03.2013 352 S 12/1253.

⁷⁴ Aarnio – Kangas 2016, s. 156. Jos perittävä esimerkiksi käyttää itse huumeita, ei hän voi moittia perillistä huumeiden käytöstä.

⁷⁵ Pulkkinen 1974, s. 13.

perinnöttömäksi perillisensä epäsuotuisista olosuhteista huolimatta, jos hän ei ole ollut itse syyppä niihin.⁷⁶ Riittävää on, että perinnöttömäksi tekemistä koskeva peruste on olemassa.

Säännöksessä ei mainita sitä, voiko perinnöttömäksi tekeminen tapahtua vain osittain. *Rautialan* mukaan tämä olisi täysin mahdollista, sillä se ei olisi perinnöttömäksi tekemisen luonnetta vastaan. Perittävä voi esimerkiksi testamentissa määrätä, että perillinen ei tule saamaan lakiosaansa mutta tämä tulee kuitenkin saamaan jonkin osan jäämistöstä.⁷⁷ Tällöin kyse on osittain perinnöttömäksi tekemisestä.⁷⁸ Osittain perinnöttömäksi tekeminen ei kuitenkaan muuta tai supista PK 15:4:n tulkintaa, vaan osittain perinnöttömäksi tekemiseen sovelletaan samoja periaatteita ja kriteerejä kuin normaalissa menettelyssä.⁷⁹ Osittain perinnöttömäksi tekemisellä ei siten voida kiertää säännöksen tiukkoja muotomääräyksiä.

2.2 Testamentin määräys ja peruste

Testamentti on ainut mahdollinen tapa tehdä rintaperillinen perinnöttömäksi.⁸⁰ Perittävä ei siten voi tehdä rintaperillistä perinnöttömäksi allekirjoittamallaan asiakirjalla, jonka hän on nimennyt viimeiseksi tahdokseen mutta joka ei ole testamentti.⁸¹ Asiakirjan tulee olla testamentin muotoon laadittu, ja sen tulee täyttää PK 10 luvussa määritetyt testamentin tekemistä koskevat muotomääräykset.⁸² Perittävän tulee olla myös testamentin teon hetkellä PK 9:1:n mukaan vähintään 18-vuotias, jotta hän voi pätevästi määrätä jäämistöstä. Tämän lisäksi hänen tulee olla testamenttauskelpoinen PK 13:1:n mukaan.⁸³ Vaikka perittävä olisi määrätty edunvalvonnan piiriin holhoustoimesta annetun lain (442/1999) nojalla, ei tämä itsessään estä häntä tekemästä testamenttia, jos edunvalvonta perustuu esimerkiksi perittävän juoppouteen tai tuhlaavaisuuteen.⁸⁴ Perittävä ei voi kuitenkaan pätevällä tavalla delegoida

⁷⁶ Epäsuotuisilla olosuhteilla tarkoitan esimerkiksi perillisen huonoa taloudellista tilannetta. Vaikka perillinen olisi pahasti veloissa, ei tällä ole vaikutusta PK 15:4:n soveltumiseen.

⁷⁷ Rautiala 1957, s. 202.

⁷⁸ Perinnön voi menettää myös vain osittain, jos tuomioistuin rajoittaa perintöoikeuden menetystä siten, että vain osa oikeudesta menetetään. Kangas 2015, ”Hinder mot arv”, kohta ”Allmänna hinder”.

⁷⁹ Aarnio – Kangas 2016, s. 161.

⁸⁰ Aarnio 1967, s. 56. Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 302.

⁸¹ Helsingin HO 8.4.1997 S 95/1903.

⁸² Kirjallinen muoto, testamentin tekijän allekirjoitus, kaksi todistajaa (PK 10.1)

⁸³ Testamentti voidaan julistaa pätemättömäksi, jos sitä ei ole tehty laissa säädettyssä muodossa tai jos perittävä ei ole ollut testamenttauskelpoinen esimerkiksi mielisairauden vuoksi.

⁸⁴ Rautiala 1956, s. 20. Näissä tilanteissa perittävä on edunvalvonnan avulla lähinnä tarkoitus suojella hänen omilta toimiltaan, jotka voisivat olla vahingollisia hänelle itselleen. Edunvalvonta toteutetaan lailla holhoustoimesta (442/1999) annetun lain mukaan.

päättäntävaltaa eli määrätä sivullista henkilöä päättämään siitä, noudatetaanko hänen kuolemansa jälkeen testamentissa olevia määräyksiä vai ei.⁸⁵

Perinnöttömäksi tekemisen peruste tulee testamentissa yksilöidä riittävän tarkasti.⁸⁶ On kuitenkin tulkinnanvaraista, kuinka tarkasti se tulee ilmaista. Rautialan mukaan perittävälle ei voi asettaa liian suuria perusteen yksilöimistä koskevia vaatimuksia, vaikka mahdollisimman tarkka perustelu helpottaa myöhemmin mahdollisia testamentin tulkinta- ja todisteluskysymyksiä.⁸⁷ Riittävän tarkkana on oikeuskäytännössä pidetty sitä, että perittävä esimerkiksi ilmoittaa testamentissa seuraavaan tapaan: ”Haluan tehdä perilliseni perinnöttömäksi, koska hän jatkuvasti viettää kunniatonta rikollista elämää, joka on syvästi loukannut minua.”⁸⁸ Näin ollen jos perillinen on syylistynyt tahalliseen rikokseen, tulee se ilmetä selkeästi testamentista. Rikosnimikettä ei kuitenkaan ole välttämätöntä yksilöidä, vaan tekojen ja menettelyn yksilöiminen voidaan tehdä myöhemmin.⁸⁹ Sen sijaan pelkkä väite perillisen syylistymisestä rikokseen tai kunniantomaan tai epäsiiveelliseen elämään ei oikeuta toteen näyttämättömänä perinnöttömäksi tekemiseen.⁹⁰

Perinnöttömäksi tekemiseen johtavan perusteen on oltava olemassa jo perinnöttömäksi tekemisen hetkellä, joten perillistä ei voi sulkea pois perinnöstä ennen aikaisesti.⁹¹ Tähän viittaa myös PK 15:4:n sanamuoto. Rautialan tulkinnan mukaan perittävä voisi kuitenkin testamentissaan ennakkollisesti määrätä perillisen perinnöttömäksi, ennen kuin perillinen syylistyisi rikokseen tai alkaisi viettämään kunniatonta tai epäsiiveellistä elämää. Hänen mukaansa on tavoitellun lopputuloksen kannalta täysin yhdentekevää, onko testamentti laadittu ennen vai jälkeen perillisen käytöksen ilmentymistä ja tällaisella ehdollisella perinnöttömäksi tekemisellä on vain myönteinen vaikutus perillisen käyttäytymiseen.⁹² Ottaen huomioon sen seikan, että perinnöttömäksi tekemistä johtava peruste täytyy testamentissa yksilöidä riittävän tarkasti ja todisteiden esittäminen perillisen käytöksestä on nimenomaan perittävänsä tehtävä, on tarkoituksenmukaista, että peruste on ollut olemassa jo ennen testamentin laatimista.

⁸⁵ Aarnio – Kangas 2015, s. 400. Jos perittävä on tehnyt perillisensä perinnöttömäksi, ei hän voi määrätä sivullista henkilöä päättämään siitä sovelletaanko tätä määräystä vai ei.

⁸⁶ Aarnio – Kangas 2016, s. 156

⁸⁷ Rautiala 1957, s. 205.

⁸⁸ Tekojen ja menettelyn yksilöiminen voidaan tehdä myöhemmin. Ks. Vaasan HO 27.9.2000 S 00/427.

⁸⁹ Aarnio – Kangas 2016, s. 141.

⁹⁰ Aarnio – Kangas 2016, s. 145. Ks. Turun HO 15.3.1991 S 90/343.

⁹¹ Aarnio – Kangas 1999, s. 88. Aarnio – Kangas 2016, s. 148.

⁹² Testamenttiin on voitu ottaa esimerkiksi ilmaus: ”Perillinen menettää lakiosansa, jos hän viettää kunniatonta tai epäsiiveellistä elämää”. Ks. Rautiala 1957, s. 200.

Nähdäkseni PK 15:4:n säännös on omiaan luomaan riittävästi pelotevaikutusta⁹³ käyttäytymään siivosti, joten ennakkollinen perinnöttömäksi tekeminen ei liene tarpeen.

Perinnöttömäksi tekeminen ei sovellu tilanteisiin, joissa peruste on syntynyt vasta perittävän kuoltua, vaikka se muuten olisi hyväksyttävissä oleva peruste perinnöttömäksi tekemiselle.⁹⁴ Tämä on järkeenkäypää, koska perittävä ei luonnollisestikaan voi antaa määräystä enää kuolemansa jälkeen. Nähdäkseni myös silloin, jos testamentti on tehty ja määräys siinä on annettu vasta perillisen kuoleman jälkeen, ei tämä määräys voi aktualisoitua perillisen osalta, koska hän ei ole enää PK 1:1:n⁹⁵ mukaan perillisen asemassa. Tällöin määräystä ei voi ollenkaan soveltaa kyseistä perillistä kohtaan eikä sillä ole ollenkaan vaikutusta, joten kuolleen perillisen mahdolliset omat rintaperilliset tulevat automaattisesti kuolleen perillisen sijaisperillisiksi.⁹⁶ Sen sijaan välttämätöntä ei ole, että peruste on yhä olemassa perittävän kuollessa, vaan riittää, että perillinen on perittävän eläessä tietyn aikaa viettänyt kunniantonta tai epäsiiveellistä elämää tai tehnyt rikollisen teon, jonka voidaan katsoa täyttävän PK 15:4:n tunnusmerkistön. Koska perittävän testamentti pannaan täytäntöön vasta perittävän kuoltua, tulee myös perusteen olemassaolon arvio ajankohtaiseksi vasta tällöin.⁹⁷

Perittävän oma toiminta eläessään saattaa olla perinnöttömäksi tekemisen esteenä, vaikka teko täyttäisikin PK 15:4:n edellytykset. Jos perittävä esimerkiksi viettää aikaa perillisansä kanssa hänen tekemistään teoista huolimatta voidaan tämä tulkita niin, että perittävä on antanut perilliselleen anteeksi tämän teot. Tällöin perittävä ei voi enää vedota näihin perillisen tekoihin perinnöttömäksi tekemisen perusteina.⁹⁸ Oikeuskäytännön mukaan satunnaiset tapaamiset perittävän ja perillisen välillä eivät kuitenkaan vielä osoita anteeksiantoa.⁹⁹ Sen sijaan esimerkiksi, jos perittävä on ottanut kodistaan häätämänsä rikollisen poikansa takaisin kotiin asumaan, tämä voidaan tulkita anteeksiannoksi.¹⁰⁰ Anteeksiannon katsotaan korjaavan rikkoutuneen sukulaisuussuhteen, jonka vuoksi perinnöttömäksi tekeminen ei kyseisen

⁹³ Pelotevaikutuksella tarkoitetaan ihmisten ohjaavaa käyttäytymistä ja taivuttelemista toimimaan normien mukaisella tavalla rangaistuksen pelon uhalla. Tapani – Tolvanen – Hyttinen. 2019, s. 41.

⁹⁴ Aarnio 1974, s. 40. Jos siis perittävä on tehnyt testamentin ja määrännyt siinä perillisen perinnöttömäksi ilman perustetta ja tällainen PK 15.4 mukainen peruste ilmenee vasta perittävän kuoleman jälkeen, tätä perustetta ei voida takautuvasti hyödyntää. Perittävä ei voi ”ennakkollisesti” tehdä perillistä perinnöttömäksi.

⁹⁵ PK 1:1:n mukaan peria voi vain se, joka elää perittävän kuolinhetkellä

⁹⁶ Kyse ei ole siis PK 15:5:n mukaisesta tilanteesta, vaan sellaisesta ettei testamentissa olevaa määräystä voi lainkaan noudattaa, koska se on annettu vasta perillisen kuoleman jälkeen.

⁹⁷ Rautiala 1957, s. 200.

⁹⁸ Rautiala 1957, s. 201.

⁹⁹ Turun HO 10.10.2002 S 02/1455.

¹⁰⁰ Rautiala 1967, s. 390.

perusteen osalta enää onnistu. Rautialan mukaan anteeksiannon tulee tapahtua perittävän puolelta, mikä tekee perittävän määräyksestä tehottoman.¹⁰¹ Nähdäkseni anteeksianto pois-taa vain käsillä olevan perusteen. Jos perillinen myöhemmin syyllistyy uuteen tekoon, jonka perusteella hänet voisi tehdä perinnöttömäksi, perittävällä on oikeus tehdä perillisensä pe-rinnöttömäksi vetoamalla tähän uuteen perusteeseen.

Anteeksianto voi tapahtua myös vasta perinnöttömäksi tekemistä koskevan testamentin laa-timisen jälkeen. Jos anteeksianto tapahtuu vasta testamentin tekemisen jälkeen, anteeksianto voidaan myöhemmin tulkita testamentin peruuttamiseksi.¹⁰² Vaikka PK 10:5:n mukaan tes-tamentin peruuttaminen voidaan tehdä vapaamuotoisesti, tulee testamentin peruuttamista koskevan tahdonilmaisun olla kuitenkin selkeä ja nimenomainen, jottei anteeksiannosta jää epäilystä.¹⁰³ Tästä syystä, perittävän on viisainta hävittää testamentti tai ilmaista julkisesti, ettei perinnöttömäksi tekemistä koskeva määräys ole enää voimassa. Testamentin hävittä-minen on varmasti tehokkain tapa varmistaa, ettei perinnöttömäksi tekemistä koskevaa mää-räystä perittävän kuollessa noudateta, koska oikeuskäytännössä testamenttia ei ole useinkaan katsottu peruutetuksi suullisten lausumien perusteella, jos testamentti on ollut kuitenkin ole-massa.¹⁰⁴

PK 15:4:ssä ei säännellä siitä, voidaanko perinnöttömäksi tekeminen hyväksyä niissä tilan-teissa, joissa perittävällä on kaksi tai useampi rintaperillinen, joista useampi on tehnyt sa-mankaltaisia tekoja, jotka olisivat hyväksyttäviä perinnöttömäksi tekemisen perusteita, mutta perittävä on tehnyt vain osan perillisistään perinnöttömäksi. Oikeuskirjallisuudessa tai oikeuskäytännössä ei ole otettu kantaa tällaiseen tilanteeseen. Vaikka perittävä asettaa peril-lisensä eriarvoiseen asemaan tekemällä vain osan perillisistään perinnöttömiksi ja tällä ta-valla näennäisesti suosii osaa perillisistään, ei tällaisella suosimisella voitane katsoa olevan vaikutuksia lakiosasuojan arviointiin.¹⁰⁵ Jos tällainen tilanne katsottaisiin suosimiseksi, niin niillä perillisillä, jotka perittävä on tehnyt perinnöttömiksi, olisi tällöin PK 7:2:n mukainen oikeus lakiosaan tai ainakin osaan siitä. Perinnöttömäksi tekemisen tarkoituksena on

¹⁰¹ Rautiala 1967, s. 390.

¹⁰² Aarnio – Kangas 2016, s. 148. Ks. myös Helsingin HO 19.10.1983 S 82/801.

¹⁰³ Ks. Turun HO 10.10.2002 S 02/1455. Ratkaisussa katsottiin, että perittävän tahto peruuttaa perinnöttömäksi tekemistä koskeva määräys, ei voitu pitää hänen viimeisenä tahtonaan, johtuen tällaisen ilmauksen selvästä puutteesta.

¹⁰⁴ Norri 2017, s. 111.

¹⁰⁵ Nähdäkseni tällaisessa tilanteessa perittävä ei anna toisille perillisille omaisuutta toisten perillisten kustan-nuksella, kuten esimerkiksi suosiolahjalla tai ennakkoperinnöllä. Ks. HE 117/1998 vp. s. 1.

nimenomaan lakiosan poissulkeminen, joten tällöin se menettäisi täysin merkityksensä. On myös perusteltua ajatella, ettei perittävän tarkoitus tällaisessa tapauksessa ole ollut suosia osaa perillisistään toisten kustannuksella.¹⁰⁶ Perittävän tekemä päätös on voinut perustua esimerkiksi taloudellisiin syihin, minkä vuoksi sitä voitaisiin pitää ymmärrettävänä. Perittävä on tehnyt rikokseen syyllistyneen varakkaamman ja vanhemman perillisensä perinnöttömäksi, mutta ei sen sijaan nuorempaa rikokseen syyllistynyttä perillistään, koska hän katsoo tämän tarvitsevan perintöä enemmän opintojen vuoksi. Tätä perustetta puoltaa myös perintöoikeuden kasvatus- ja koulutuspoliittiset tehtävät.¹⁰⁷ Perintöoikeuskomitea on myös katsonut, että perimysjärjestys, jolla pyritään toteuttamaan perillisten yhdenvertaisuutta, on hyvin kaavamainen, eikä ota huomioon perillisten yksilökohtaisia eroja ja sosiaalista asemaa.¹⁰⁸ Lisäksi PK 15:4:n säännös on nähdäkseni tehty nimenomaan perittävän oikeudeksi eikä velvollisuudeksi.¹⁰⁹ On perusteltua asettaa perittävän tahto edelle säännöstä tulkittaessa. Näin ollen katsoisin hyväksyttäväksi, että perittävä saa vapaasti valita, kehen perillisistään hän haluaa säännöstä soveltaa.

Perinnöttömäksi tekemisen perustetta arvioidaan perittävän oman subjektiivisen mittapuun mukaan eli sen mukaan mitä perittävä on pitänyt loukkaavana.¹¹⁰ Perittävä ei voi kuitenkaan kieltää perilliseltä sellaisia niin henkilökohtaisia elämänvalintoja, joita voidaan objektiivisesti katsottuna pitää hyväksyttävänä.¹¹¹ Perittävän suhtautumisella elämään ja eri elämäntapoihin samoin kuin myös perittävän omilla ominaisuuksilla voi olla merkitystä arvioitaessa subjektiivista näkemystä. Jos perittävä itse on hyvin avarakatseinen, suvaitsevainen ja hyväntahtoinen henkilö ja tästä huolimatta haluaa jollain perusteella tehdä perillisensä perinnöttömäksi, voitaisiin perusteen katsoa olevan todellinen ja oikeasti olemassa.¹¹² Perusteen olemassaolon ei voida tällöin katsoa perustuvan vain perittävän pahantahtoisuuteen.

PK 15:4:ssä ei säädetä siitä, tuleeko perinnöttömäksi tekeminen tehdä perinteistä PK 10:1:n kirjallista muotoa noudattaen vai voisiko sen tehdä myös suullisesti.¹¹³ Näistä edellytyksistä

¹⁰⁶ Aarnio – Kangas 2016, s. 904.

¹⁰⁷ Niiden mukaan kasvatukseen sijoitettuja varoja ei vähennetä saajan perintöosasta sekä lapsella on oikeus saada avustusta koulutukseensa, jos koulutus on vielä kesken. Ks. Kangas 2018, s. 314.

¹⁰⁸ Komiteanmietintö 1975: 84. s. 26. Ks. Halttunen 1971, s. 200–201.

¹⁰⁹ Koska PK 15:4:n säännöstä tulkitaan perittävän subjektiivisen käsityksen mukaan, on perusteltua antaa perittäväälle valta päättää, sovelletaanko PK 15:4:n säännöstä.

¹¹⁰ Aarnio – Kangas 2016, s. 146.

¹¹¹ Aarnio – Kangas 2016, s. 156.

¹¹² Ks. Helsingin HO 18.10.2006 S 05/2259

¹¹³ Rapolan mukaan perinnöttömäksi tekeminen voidaan tehdä kirjallisesti tai suullisesti. Rapola 1951, s. 122.

on säännös PK 10:3.1:ssä, jonka mukaan hätätilatestamentti voidaan tehdä suullisesti kahden todistajan ollessa yhtä aikaa läsnä tai todistajittakin omakätisesti kirjoitetulla ja allekirjoitetulla asiakirjalla, jos normaaleja testamenttimuotoja ei voida noudattaa testamentin tekijän sairauden tai muun pakottavan syyn vuoksi. Nähdäkseni perinnöttömäksi tekeminen olisi ainakin teoriassa mahdollista tehdä myös suullisesti hätätilatestamentilla¹¹⁴ tai kirjallisella hätätilatestamentilla eli holografisesti¹¹⁵ tehdyllä testamentilla, jos siihen olevat edellytykset täyttyvät. Perinnöttömäksi tekemistä koskeva tulkinta on kuitenkin molempien muotojen osalta sama: ensin arvioidaan, onko testamentti pätevä eli täyttääkö se kaikki laissa sille asetetut muotovaatimukset, ja tämän jälkeen arvioidaan perusteen olemassaolo ja se, täyttääkö peruste kaikki PK 15:4:n vaatimukset.¹¹⁶ Eri asia on, voidaanko tällaisella hätätilatestamentilla käytännössä tarpeeksi kattavasti ja luotettavalla tavalla esittää perinnöttömäksi tekemisen perusteet.¹¹⁷

2.3 Testamentissa olevan perusteen tulkinta

Lähtökohta testamentin tulkinnassa on testamentin laatijan tahdon selvittäminen.¹¹⁸ Tahtoa pyritään selvittämään erityisesti testamentissa olevan tekstin perusteella, joten jälkisäädöstä tulkitaan sen sanamuodon mukaisella tavalla.¹¹⁹ Testamentin tulkinnassa määräävänä tulkintaperiaatteena pidetään subjektiivista tulkintaa, jonka mukaan testamenttia tulee tulkita tavalla, joka vastaa testamentin tekijän tarkoitusta.¹²⁰ Testamentin tulkinnassa tulee ottaa tällöin huomioon testamentin sisältö kokonaisuutena, tulkittaessa jotain yksittäistä epäselvää määräystä.¹²¹ Jos ei ole tiedossa testamentin tekijän tarkoitusta, on testamenttia tulkittava testamentin tekijän oletetun tarkoituksen mukaan.¹²² Testamentin laatimisen yhteydessä olevien todistajien kertomuksia voidaan käyttää myös apuna testamentintekijän tahdon selvityksessä.¹²³

¹¹⁴ Ks. suullisesta hätätilatestamentista Aarnio – Kangas 2015, s. 187–203.

¹¹⁵ Holografinen testamentti on hätätilatestamentti ilman todistajia. Ks. tarkemmin Aarnio – kangas 2015, s. 204.

¹¹⁶ Rautiala 1957, s. 205.

¹¹⁷ Kyse on lähinnä näytön arvioinnista, jonka voi vain tuomioistuin tapauskohtaisesti ratkaista.

¹¹⁸ Aarnio 1987, s. 13.

¹¹⁹ Aarnio – Kangas 2015, s. 112.

¹²⁰ Subjektiivisessa tulkinnassa tulkitsija pyrkii asettumaan testamentin tekijän asemaan ja pyrkii selvittämään, mitä tämä on todellisuudessa ajatellut. Ylöstalo 1954, s. 17.

¹²¹ Ks. testamentin kokonaistulkinnasta Ylöstalo 1954, s. 54–56. Ks. myös ratkaisu KKO:2015:46, kohta 11.

¹²² Kangas 2002, s. 190.

¹²³ Aarnio – Kangas 2015, s. 141.

Perittävän tahdolla ei ole suoranaista vaikutusta perinnöttömäksi tekemistä koskevassa tulkinnassa, vaan ainoastaan sillä perusteella, jolla perillinen on tehty perinnöttömäksi.¹²⁴ Kun perittävä on ilmaissut testamentissaan tahtovansa jättää rintaperillisen perinnöttömäksi, oleellista ei ole tulkita tätä testamentin tekijän tahtoa, vaan tulkinta keskittyy lähinnä perusteen olemassaoloon ja sen lainmukaisuuteen.¹²⁵ Vaikka perusteen olemassaolosta ei olisi epäselvyyttä, perusteen hyväksyminen PK 15:4:n nojalla voi silti jakaa tuomioistuimessa mielipiteitä.¹²⁶ Perittävän tahdolla on kuitenkin suuntaa-antavaa vaikutusta, kun arvioidaan perinnöttömäksi tekemistä, joten määräykseen kannattaa tästä syystä kiinnittää huomiota. Jos testamentin tekemisestä on kulunut pitkä aika eikä sitä ole muutettu, vaikka muuttamiseen olisi perittäväällä ollut mahdollisuus, voidaan tämän kyseisen testamenttimääräyksen vakaasti ilmentävän perittävän viimeistä tahtoa.¹²⁷

Toisinaan voi olla myös niin, että perittävän tahto ei vastaa testamentissa olevan perusteen tarkoitusta, jolloin perittävän tahto ja sanamuoto ovat ristiriidassa keskenään. Helsingin hovioikeuden ratkaisussa (HO 29.11.1995 S 94/88) oli kyse tällaisesta tilanteesta, jossa testamentissa oleva peruste oli ilmoitettu epätäsmällisesti. Perittävä oli määrännyt perillisensä perinnöttömäksi, koska tämä oli aiemmin tehnyt ja tuomittu lapseen kohdistuneesta haureusrikoksesta, joka oli loukannut perittävää syvästi. Testamentissa perittävä oli kuitenkin ilmoittanut, että perillinen on viettänyt ”epäsiveellistä elämää”. Ratkaisussa katsottiin, että perinnöttömäksi tekemiseen oli hyväksyttävä peruste olemassa, vaikka testamentintekijä oli erehtynyt todellisesta perinnöttömäksi tekemisen perusteesta eli rikollisesta teosta. Perinnöttömäksi tekemistä koskevissa tilanteissa testamentissa olevalle sanamuodolle ei tule täten antaa ratkaisevaa merkitystä, sillä perusteen yksilöimisessä ei voida asettaa perittäväälle liian suuria vaatimuksia. *Ylöstalon* mukaan ratkaisevassa osassa testamentin tulkinnassa epäselvyytilanteissa on jälkikäädöksen sisältö ja pääajatuksen selvittäminen.¹²⁸

¹²⁴ Perinnöttömäksi tekemiselle tulee olla PK 15:4:n mukainen hyväksyttävä peruste.

¹²⁵ Rautiala 1957, s. 205.

¹²⁶ Ks. ratkaisu KKO 1987:131, jossa kaksi jäsentä oli eri mieltä perinnöttömäksi tekemistä koskevan asian lopputuloksesta.

¹²⁷ Ks. Helsingin HO 4.8.1993 S 92/250.

¹²⁸ Testamenttia voidaan epäselvyytilanteessa pyrkiä täsmentämään. *Ylöstalo* 1954, s. 29 ja 58.

3 RIKOLLINEN TEKO PERUSTEENA PERINNÖTTÖMÄKSI TEKE- MISELLE

3.1 Teon määrittely ja sen luonne

Perinnöttömäksi tekemisen ensimmäisenä perusteena on perillisen tekemä tahallinen rikos. Perillisen teon tulee konstituoida rikosta, joten rikosperusteeksi ei riitä syyksi sellainen toiminta, jonka perittävä on kokenut loukkaavaksi, jos se ei kuitenkaan ole rikoslaissa säädetty rikos.¹²⁹ Rikoksella¹³⁰ tarkoitetaan rikosoikeudellisena käsitteenä laissa rangaistavaksi säädettyä inhimillistä tekoa, joka rakentuu kolmesta elementistä: tunnusmerkistön mukaisuudesta¹³¹, oikeudenvastaisuudesta¹³² sekä syyllisyydestä.¹³³ Tällainen teko kattaa sekä aktiivisen tekemisen, että laiminlyönnin.¹³⁴ Perinnöttömäksi tekeminen edellyttää, että teko on rikoslaissa säädetty rangaistavaksi.¹³⁵ Näin ollen perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi ei riitä muussa laissa säädetty erilaiset *rikkomukset*, kuten esimerkiksi tieliikennelain (729/2018) 6 luvussa säädetty rikkomukset, joista osasta määrätään rikesakko rikesakkorikkomuksista annetun lain mukaisesti (986/2016).¹³⁶ On ymmärrettävää, ettei liikenne rikkomukset kelpaa perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi, koska perinnöttömäksi tekeminen olisi liian helposti käsillä, sillä liikenne rikkomukset ovat yleisimpiä lainvastaisuuksia joihin kansalaiset syyllistyvät.¹³⁷ Katsoisin kuitenkin, että sellaiset rikkomukset, joista on säädetty rikoslaissa kelpaavat perusteeksi perinnöttömäksi tekemiselle. Tällainen rikkomus on esimerkiksi terveydensuojelurikkomus, josta säädetään RL 44:2:ssä.

Myös sellaiset rikokset, joita perillinen ei ole suoranaisesti itse tehnyt, mutta on osallistunut niiden tekemiseen, kelpaa perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi. Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi rikoskumppanuus (RL 5:3), välillinen tekeminen (RL 5:4), yllytys (RL 5:5) sekä

¹²⁹ Aarnio – Kangas 2016, s. 146. Tällainen teko voisi tosin täyttää PK 15:4:n kunniantoman tai epäsiiveellisen elämän tunnusmerkistön.

¹³⁰ Arkikielessä rikoksella voidaan tarkoittaa jotakin paheksuttavaa, moitittavaa tai kiellettyä toimintaa. Tapani – Tolvanen 2004, s. 5.

¹³¹ Tarkoittaa niitä ominaisuuksia, jotka teon tulee täyttää ollakseen oikeudenvastainen ja jotka ovat tyhjentävästi lueteltu säännöksessä. Lappi- Seppälä ym. s. 162.

¹³² Oikeudenvastaisuudella tarkoitetaan lainvastaista menettelyä, joka voi perustua sekä vahingonkorvausvelvollisuuteen että rikosoikeudelliseen vastuuseen. Anttila – Heinonen 1977, s. 115–116.

¹³³ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 4.

¹³⁴ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 4 ja 128.

¹³⁵ Aarnio – Kangas 2016, s. 145

¹³⁶ Rikesakko voidaan määrätä esimerkiksi ylinopeudesta tai kun henkilö jättää noudattamatta liikennesääntöjä tai liikennemerkkejä.

¹³⁷ Vuonna 2007 poliisiin tietoon tuli 815 000 rikosta, joista noin puolet oli liikenne rikkomuksia. Lappi-Seppälä ym. 2013, s. 48.

avunanto (RL 5:6). Jos teko on jäänyt RL 5:1:n mukaisella tavalla yritykseksi, edellytetään, että yritys on kyseisen lain mukaan säädetty rangaistavaksi.¹³⁸ Jos tekijä on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen täyttämisestä tai muuten estänyt tunnusmerkistössä tarkoitetun seurauksen syntymisen RL 5:2:n mukaisella tavalla, ei perinnöttömäksi tekemisen perustetta ole.

Rikos voi perustua myös siis siihen, että henkilö jättää tekemättä jonkun toimen, jonka hän olisi kyennyt tekemään. Tällaisesta varsinaisesta laiminlyöntirikoksesta säädetään RL 3:3:ssa.¹³⁹ Jos peririllinen esimerkiksi jättää auttamasta hengenvaaraan joutunutta henkilöä, vaikka hänellä olisi ollut siihen mahdollisuus, perillinen voi syyllistyä RL 21:15:n mukaiseen pelastustoimen laiminlyöntiin. Riippuen teon olosuhteista¹⁴⁰ ja perillisen toiminnasta¹⁴¹, nähdäkseni tällainen laiminlyöntirikos voi joissain tilanteissa täyttää PK 15:4:n tunnusmerkistön, jolloin perittävällä olisi hyväksyttävä peruste tehdä perillinen perinnöttömäksi laiminlyönnin vuoksi. Jos perillinen on koulutukseltaan pelastustoimen ammattilainen tai perillinen työskentelee pelastustoimen tehtävissä, hänellä voisi olla RL 3:3.2:n mukainen erityinen oikeudellinen velvollisuus auttaa hädässä olevaa.¹⁴² Tässä tapauksessa perinnöttömäksi tekemiselle olisi vielä vankemmat perusteet. Sen sijaan perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi ei kelpaa muunlaiset laiminlyönnit, kuten esimerkiksi vanhempien hoitamatta jättäminen, jos kyseessä ei ole laiminlyöntirikos.¹⁴³

Teon ei tarvitse aina olla väkivaltarikos, vaan esimerkiksi varallisuusrikos voi riittää perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi.¹⁴⁴ Lisäksi teon ei aina tarvitse kohdistua henkilötahoon, vaan esimerkiksi eläinräkkäys voi antaa perittävälle edellytyksen tehdä rintaperillisestä perinnöttömän, jos se on hyvin loukkaavaa.¹⁴⁵ Teot voivat olla myös sellaisia, että ne kohdistuvat suoraan henkilöön, jolloin teon ja seurauksen välillä on syy-yhteys. Tällöin puhutaan vahingoittamisrikoksista, joista tyypillisimmät ovat henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Jos vanhempi on hakenut lähestymiskieltoa omalle lapselleen tämän uhkaavan ja väkivaltaisen käytöksen vuoksi, on tämä vahva indisio siitä, että perinnöttömäksi tekemisellä

¹³⁸ Yrityksen rangaistavuus perustetaan siihen ajatukseen, että tekijän rikollinen tahto on sama riippumatta, onko kyse täytetystä rikoksesta vai yrityksestä. Anttila – Heinonen 1977, s. 150.

¹³⁹Frände 2012, s. 207. vrt. epävarsinaiseen laiminlyöntirikokseen. ks. Frände 2012, s. 212–220.

¹⁴⁰ Olosuhteiden tulisi olla sellaiset, ettei perillinen joudu itse vaaraan tilanteessa auttaessaan pulaan joutunutta.

¹⁴¹ Perillisen toiminnan tulee olla tahallista, joten hänen tulee ymmärtää tilanteen vakavuus.

¹⁴² Kyse on epävarsinaisesta laiminlyöntirikoksesta. ks. Frände 2012, s. 212–220.

¹⁴³ Aarnio – Kangas 1991, s. 51.

¹⁴⁴ Aarnio – Kangas 2016, s. 144–145.

¹⁴⁵ Aarnio – Kangas 2016, s. 145. Eläinräkkäyksestä säädetään RL 17 luvun 14 §:ssä.

on ollut perusteet.¹⁴⁶ Teko voi olla myös pelkästään loukkausrikos¹⁴⁷, jolloin teon ja seurausten välillä ei ole selvää luonnontieteellisesti ymmärrettävää syy-yhteyttä.¹⁴⁸ Perinnöttömäksi tekemisen hyväksytyjä perusteita ei voida rajoittaa vain kaikista törkeimpiin rikoksiin tai henkilöihin kohdistuviin rikoksiin, koska tuskin olisi yleisen oikeustajunnan mukaista sekä kohtuullista perittävän kannalta, jos perinnöttömäksi tekemiseen kelpaisi vain tietyt määrätty rikokset.¹⁴⁹ Näin ollen rikollisen teon luonteelle ei voida asettaa mitään tarkkoja kriteerejä tai rajoja, koska tekoa arvioidaan sen loukkaavuuden perusteella.¹⁵⁰

PK 15:4:ssä ei ole säädetty siitä, tuleeko perillisen rikollisen teon olla toteennäytetty, ennen kuin se kelpaa perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi. Vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa sekä aiemmin oikeuskäytännössä on tulkittu, että perinnöttömäksi tekeminen ei edellytä perillisen tuomitsemista rikoksesta, vaan riittävää on, että teko on lainvastainen.¹⁵¹ Aarnio ja Kangas ovat olleet aiemmin samalla linjalla tämän tulkinnan kanssa.¹⁵² Uudemmassa oikeuskirjallisuudessa he ovat kuitenkin poikenneet tästä tulkinnasta ja katsoneet, että perinnöttömäksi tekeminen edellyttää, että rikollisen teon tulee olla toteennäytetty ja asian tuomioistuimessa tai muutoin laillisesti ratkaistu, koska perillistä suojaa syyttömyysolettama.¹⁵³ Tulkinta perillisen rikollisen teon toteennäyttämistä näyttäisi siten olevan muuttunut.

Syyttömyysolettamalla eli syytetyn suojelemisen periaatteella tarkoitetaan, että tekijää on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on tuomioistuimessa näytetty toteen ja vahvistettu.¹⁵⁴ Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että asia tulisi ratkaista suullisessa täysipitkässä oikeudenkäynnissä, vaan rikos voidaan yhtä hyvin käsitellä kirjallisessa menettelyssä. Kirjallisessa menettelyssä tuomari yhtä lailla ratkaisee asian, mutta vain nopeampaa menettelyä noudattaen.¹⁵⁵ Suomessa syyttömyysolettamasta on säädetty esitutkintalain (ETL,805/2011) 4:2:ssa ja se on johdettavissa myös PL 21:stä. Syyttömyysolettamasta on

¹⁴⁶ Ks. Turun HO 8.12.2005 S 04/1884.

¹⁴⁷ Loukkausrikoksia voivat olla esimerkiksi hallinnointitietojen loukkausrikos (RL 48a:5) tai tekijänoikeusrikos (RL 49:1)

¹⁴⁸ Tapani – Tolvanen 2004, s. 45.

¹⁴⁹ Ehdotus 1935:2, s. 111.

¹⁵⁰ Aarnio – Kangas 2016, s. 145.

¹⁵¹ Helsingin HO 9.1.1991 S 89/879. Rapola 1951, s. 119. Rautiala 1967, s. 388.

¹⁵² Perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi riittää, että teosta *voidaan* tuomita rangaistus. Syyteoikeuden vanhentuminen, eikä rangaistusseuraamuksen puuttuminen estä PK 15:4:n soveltumista. Ks. Aarnio – Kangas 1983, s. 63.

¹⁵³ Aarnio – Kangas 2016, s. 145.

¹⁵⁴ Korkein oikeus.fi oikeudenkäyntimenettelyä koskevia periaatteita, ks. kohta: syyttömyysolettama.

¹⁵⁵ Kirjallisesta menettelystä säädetään laissa oikeudenkäynnistä rikosasioista (689/1997) 5 a luvun 1 §:ssä.

säädely myös kansainvälisesti ja se onkin yksi keskeisimmistä ihmisoikeusperiaatteista. Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS, SopS 18–19/1990) 6:2 artiklan mukaan jokaista rikoksesta syytettyä tulee pitää syyttömänä, kunnes henkilön syyllisyys on laillisesti näytetty toteen. Rikossyytteet tulee käsitellä riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, noudattaen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin menettelyä¹⁵⁶, eikä niitä voi jättää minkään hallinnollisen viranomaisen ratkaistavaksi.¹⁵⁷

Aarnion ja Kankaan tulkinta on järkeenkäypää, koska vain tuomioistuin voi ratkaista perillistä koskevan syyllisyyskysymyksen. Jos esimerkiksi perillinen on pahoinpidellyt perittävä, hän osaisi varmasti sanoa, että perillinen on syyllistynyt oikeudenvastaiseen tekoon. Sen sijaan tuomion rikoksen tahallisuudesta ja pahoinpitelyn vakavuudesta (lievä, tavallinen, törkeä) voi tehdä vain tuomioistuin. Pahoinpitelyn törkeysasteella voi olla merkitystä arvioitaessa PK 15:4:n tunnusmerkistön täyttymistä samoin kuin perillisen menettelyn laadulla. Lisäksi perillisen syyllisyyden vahvistaminen tuomioistuimessa ennen perinnöttömäksi tekemistä on perusteltua, koska se edesauttaa todistelua perillisen syyllisyydestä. Jos perillinen riitauttaa perinnöttömäksi tekemistä koskevan määräyksen perittävän kuoleman jälkeen, voidaan perillisen teko helposti osoittaa vedoten perillisen aiemmin saamaan tuomioon, joka nopeuttaa ja selkeyttää asian käsittelyä. Asioiden nopea ja joutuisa käsittely ja ratkaiseminen ilman aiheetonta viivytystä on yksi keskeisimmistä prosessioikeuden periaatteista.¹⁵⁸ KKO:n mukaan, jos perillisen rikosta ei olisi näytetty toteen tuomioistuimessa ennen perittävän kuolemaa, olisi tämä omiaan lisäämään läheisten sukulaisten oikeudenkäynnejä.¹⁵⁹ Johtuen syyttömyysolettamasta, katsoisin myös, että käräjäoikeuden ratkaiseman perillistä koskevan rikossyytteen tuomio ei kelpaa perusteeksi perinnöttömäksi tekemiselle, jos ratkaisulla ei ole vielä lainvoimaa, sillä perillisellä voi olla mahdollisuus valittaa käräjäoikeuden tuomiosta hovioikeuteen, jossa tuomio saattaa muuttua. Näin ollen ratkaisun tulisi olla lainvoimainen eli lopullinen, siis sellainen ettei siihen voi hakea enää muutosta varsinaisin muutoksenhakukeinoin.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Menettelyssä tulee noudattaa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia (689/1997) sekä EIS 6 artiklaa.

¹⁵⁷ Aarnio – Kangas 2016, s. 145.

¹⁵⁸ Frände 2017, s. 121.

¹⁵⁹ KKO lausunto 1965, s. 63.

¹⁶⁰ Tällöin varmistetaan myös tuomion oikeusvoima, jolloin lainvoimaisella tuomiolla ratkaistua asiaa ei voida enää saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Ks. Lappalainen – Hupli 2017, s. 767 ja 769.

Edellä esitettyä Aarnion ja Kankaan tulkintaa varjostaa kuitenkin heidän ristiriitainen näkemysensä, jonka mukaan perintöoikeuden voi menettää 15:1:n perustella, vaikka syyteoikeus olisi vanhentunut tai perillisen syyllisyyttä ei olisi vahvistettu tuomioistuimen toimesta.¹⁶¹ Perillinen voi siis menettää oikeutensa perintöön, vaikka perillistä ei olisi teosta tuomittu, jos perillinen tunnustaa teon tai se on muutoin tullut toteennäytetyksi. Tämä tulkinta on täysin vastoin edellä esitettyä Aarnion ja Kankaan tulkintaa, jossa juuri totesimme, että rikollinen teko tulee ensin ratkaista tuomioistuimessa, ennen kuin oikeuden perintöön voi menettää. Vaikka kyse ei nyt olekaan perinnöttömäksi tekemisestä, vaan perintöoikeuden menettämisestä¹⁶², pitäisin epäjohdonmukaisena tulkintaa, että perillisen rikollinen teko tulisi olla tuomioistuimessa ratkaistu perinnöttömäksi tekemisen osalta, mutta ei sen sijaan perintöoikeuden menettämisen osalta. Koska perintöoikeuden menettämistä ja perinnöttömäksi tekemistä koskevilla säännöksillä on lähtökohtaisesti sama *peruste*, olisi suotavaa, että sääntely olisi muiltakin osin yhdenmukaista.¹⁶³

Aarnion ja Kankaan tulkinta siitä, että perillisen tekemän rikoksen tulisi olla tuomioistuimessa toteennäytetty ennen kuin se kelpaisi perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi, on myös perittävän kannalta epäsuotuisa. Varsinkin silloin, jos kyseessä olisi asianomistajarikos¹⁶⁴ tilanne olisi ongelmallinen, koska tällöin perittävän tulisi itse nostaa syyte asiassa. Perittävällä saattaa olla painava syy olla nostamatta syytettä. Tällainen voisi olla esimerkiksi itsensä ja perillisen suojeleminen haitalliselta julkisuudelta. Asian käsitteleminen oikeudessa saattaa koitua myös perittäväälle henkisesti hyvin raskaaksi. Testamentti on hyväksyttävää laatia ilman juridista apua, joten olisi kohtuutonta myös olettaa perittävän olevan tietoinen perillistä suojaavasta syyttömyysolettamasta, koska tästä ei ole erikseen PK 15:4:ssä edes säädetty. Näin ollen katsoisin, että jos perillinen on tunnustanut perittävän eläessä kirjallisesti ja luotettavalla tavalla tehneensä tahallisen rikoksen tai rikosta koskeva näyttö ja siihen liittyvä todistelu on muutoin kiistaton, teko voitaisiin hyväksyä perinnöttömäksi tekemisen

¹⁶¹ ”Vaikka syyteoikeus olisi vanhentunut, rikosentekijällä ei siitä huolimatta ole oikeutta periä rikoksen uhria, jos teko on toteennäytetty.” Aarnio, Kangas 2016, s. 132.

¹⁶² Perintöoikeuden menettäminen perustuu suoraan lakiin, (Kangas 2017, s. 89.) kun taas perinnöttömäksi tekeminen perustuu perittävän omaan tahtoon.

¹⁶³ Perintöoikeuden perusteena katsotaan olevan perillisen ja perittävän yhteenkuuluvaisuus, voidaan perillisen teoista, jotka ilmentävät tuon perusteen puuttumista, olla seurauksena joko lakiin perustuva perintöoikeuden menetys taikka perittävän oikeus tehdä perillisensä perinnöttömäksi. Rapola 1951, s. 115.

¹⁶⁴ Asianomistajarikoksilla tarkoitetaan sellaisia vähäisiä rikoksia, joista syyttäjä ei saa nostaa syytettä ilman asianomistajan lupaa eli sellaisen henkilön, jonka oikeudellista etua on rikoksella loukattu. Koskinen 2001, s. 90.

perusteeksi, koska tällainen tulkinta olisi yhtäläinen PK 15:1:n kanssa.¹⁶⁵ Se, onko perillisen teko loukannut perittävää syvästi, on täysin toinen kysymys.

Sen sijaan nähdäkseni perinnöttömäksi tekeminen ei vaadi sitä, että rikoksen tehnyt perillinen olisi tosiasiallisesti saanut rangaistuksen tehdystä rikoksesta. Henkilö voidaan jättää rangaistukseen tuomitsematta rikoslain 6:12:n mukaisilla perusteilla, vaikka hänen katsotaankin olevan syyllinen rikokseen.¹⁶⁶ Rangaistuksen puuttuminen ei siten poista tekijän syyllisyyttä eikä teon tahallisuutta. Rangaistuksen puuttuessa voi kuitenkin jäädä epäselväksi, onko kyseessä ylipäätään ollut sellaisesta tahallisesta rikoksesta, jonka perusteella voisi tehdä perinnöttömäksi PK 15:4:n mukaan.¹⁶⁷ Sama tilanne on myös silloin, jos rikossyytettä ei ole lainkaan nostettu.¹⁶⁸ Lisäksi jo kärsitty rangaistus ei poista perinnöttömäksi tekemistä koskevan perusteen olemassaoloa, vaan perillinen voidaan tehdä perinnöttömäksi, vaikka hän olisi kärsinyt täysimääräisesti teosta tuomitun rangaistuksen.¹⁶⁹ Perinnöttömäksi tekemisen peruste ei myöskään vanhene. Yli 25 vuotta ennen perittävän kuolemaa tapahtunut pahoinpitely, josta perillinen oli tuomittu sakkorangaistukseen, on katsottu olevan riittävä peruste perinnöttömäksi tekemiseen.¹⁷⁰

Yhteiskuntaa ei ole koskaan mahdollista saada täysin rikoksettomaksi, mutta rikollisuutta voidaan pyrkiä ehkäisemään ja kontrolloimaan erilaisin kriminaalipolitiikan keinoin. Tehokkaimmin rikoksia voidaan vähentää suoraan niitä ehkäisemällä.¹⁷¹ Rikollisen teon kytkeminen perusteeksi perinnöttömäksi tekemiselle on perusteltua, koska sillä pystytään vaikuttamaan ihmisten käyttäytymiseen ja ennaltaehkäisemään rikollisuutta. Se on myös taloudellisesti järkevää, koska rikollisuuden ehkäisemisestä ja kontrolloinnista aiheutuu yhteiskunnalle suuria kustannuksia vuosittain.¹⁷² Nähdäkseni rikollisuuden ennaltaehkäiseminen ja ihmisten käytöksen ohjaaminen sekä kustannukselliset syyt ovat olleet taustalla siihen, miksi

¹⁶⁵ Tällainen perillisen tunnustus täytyy tosin tapahtua jo hyvissä ajoin vielä perittävän eläessä, koska peruste perinnöttömäksi tekemiseen tulee olla olemassa testamentin laatimisen yhteydessä. Näin ollen perillisen tekemä rikos ei kelpaa perusteeksi, jos se tunnustetaan vasta perittävän kuoleman jälkeen.

¹⁶⁶ Teko on voinut jäädä rankaisematta esimerkiksi henkilön nuoren iän vuoksi tai RL 6:12 5 kohdan mukaan sen vuoksi, että rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä koskevien säännösten johdosta oleennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään.

¹⁶⁷ Rautiala 1957, s. 196.

¹⁶⁸ Aarnio 1974, s. 39–40. Syyteoikeus on voinut vanhentua tai syyttäjä on jättänyt syytteen nostamatta.

¹⁶⁹ Aarnio – Kangas 2016, s. 147.

¹⁷⁰ Vaasan HO 18.2.1992 S 91/367. Ks. myös Aarnio – Kangas 2016, s. 147.

¹⁷¹ Lappi-Seppälä ym. 2013, s. 56.

¹⁷² Lappi-Seppälä ym. 2013, s. 57.

lainsäätäjä on asettanut ensimmäiseksi perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi rikollisen teon.

3.2 Teon tahallisuus

PK 15:4:n mukaan perillisen rikolliselta teolta vaaditaan oikeudenvastaisuuden, syyllisyyden ja tunnusmerkistön mukaisuuden lisäksi tahallisuutta, jotta perittävä on oikeutettu tekemään rintaperillisensä perinnöttömäksi. Rikoslain 3:6:n mukaan tahallisuudella tarkoitetaan sitä, että tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallisesti, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Seuraus on aiheutettu tahallaan myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä. Näin ollen rikollisen teko, joka on syntynyt huolimattomuuden tai varomattomuuden seurauksena eivät voi olla perinnöttömäksi tekemisen perusteena. Jos perillinen esimerkiksi huolimattomalla toiminnallaan aiheuttaa vamman perittäväälle ja syyllistyy RL 21:10:n mukaiseen vammantuottamukseen, ei perillistä voi kuitenkaan tehdä perinnöttömäksi tämän teon perusteella, koska kyseinen teko ei ole tehty tahallisesti.

Perinnöttömäksi tekeminen ei tule myöskään kysymykseen, jos perillisen tekoon soveltuu jokin oikeuttamisperuste tai anteeksiantoperuste, jotka poistavat teon tahallisuuden.¹⁷³ Näitä ovat muun muassa RL 4:1 (tunnusmerkistöerehdys), RL 4:2 (kieltoerehdys), RL 4:3 (vastuusta vapauttavaa seikkaa koskeva erehdys), RL 4:4 (hätävarjelu) sekä RL 4:5 (pakkotila). Esimerkiksi hätävarjelulla tarkoitetaan RL 4:4:n mukaan puolustustekoa, joka on tehty jo aloitetun tai välittömästi uhkaavan hyökkäyksen torjumiseksi. RL 4:5:n mukaan teko on pakkotilatekona sallittu, jos se on tehty oikeudellisesti suojattua etua uhkaavan välittömän ja pakottavan vaaran torjumiseksi. Pakkotilasta on kyse silloin, kun kysymyksessä on muun kuin ihmisen aiheuttama vaara¹⁷⁴ tai jos puolustusteon kohteena on muu kuin hyökkääjä.¹⁷⁵ Oikeutettu hätävarjelu tai pakkotilassa toimiminen poistaa teon rangaistavuuden ja perintöoikeuden menettämisseuraamuksen.¹⁷⁶ Jos perillinen on esimerkiksi hätävarjelutilanteessa surmannut perittävän läheisen itseään tai jotain toista henkilöä suojellakseen, ei hätävarjeluna tehty tappo oikeuta tekemään perillistä perinnöttömäksi. Samoin sellaisessa tilanteessa,

¹⁷³ Aarnio – Kangas 1991, s. 51. Ks. oikeuttamisperusteet ja anteeksiantoperusteet Lappi-Seppälä 2013, s. 167–171 ja 176–179.

¹⁷⁴ Esimerkiksi eläimen hyökkäys.

¹⁷⁵ Tapani – Tolvanen, Hyttinen 2019, s. 416.

¹⁷⁶ Aarnio – Kangas 2016, s. 146.

jossa perillinen suojelee itseään ampumalla esimerkiksi perittävän rakkaan koiran hyökätessä tämän kimppuun, on teko oikeutettu pakkotilatekona.¹⁷⁷ Vaikka koiran tappaminen itessään varmasti syvästi loukkaisi perittävää, ei perinnöttömäksi tekeminen kuitenkaan tule kyseeseen, sillä tekoa ei voitaisi tässä tilanteessa pitää rikosoikeudellisesti oikeudenvastaisena, koska siihen soveltuu RL 4 luvun mukainen oikeuttamisperuste.

3.3 Perittävä ja hänen läheisensä

Rikollinen teon tulee PK 15:4:n mukaan loukata perittävää, hänen perimispolvessaan olevaa sukulaista, ottolasta tai tämän jälkeläistä.¹⁷⁸ Muita henkilöitä, esimerkiksi perittävän puolisoa tai perittävän läheistä ystävää ei säännöksessä mainita. Aarnion mukaan myös perittävän puolison voidaan katsoa kuuluvan tähän ryhmään.¹⁷⁹ Samoin on katsonut myös Kangas.¹⁸⁰ Sen sijaan Aarnion ja Kankaan mukaan esimerkiksi kasvattilapsi ei kuuluisi PK 15:4:n piiriin, vaikka tämä olisi perittäväälle tosiasiallisesti läheinen henkilö.¹⁸¹ Rautialan mukaan, kun laissa ei ole tarkemmin määritelty, ketä on pidettävä perittävän läheisenä henkilönä, tulee kysymys arvioida subjektiivisen käsityksen mukaan.¹⁸² Tämä on perusteltua, koska aina edes lähin verisukulainen ei ole tosiasiallisesti lähin ihminen elämässä. Jos perittävä esimerkiksi inhoaa omia sisarusiaan, kyseisten henkilöiden lukeminen PK 15:4:n tunnusmerkistöön kuuluviksi ei olisi mitään mieltä. Perittävä voi pitää läheistä ystäväänsä tärkeämpänä kuin verisukulaisiaan. Lakeja säädettäessä ei otata huomioon tällaisia poikkeuksia.¹⁸³ Jos perittävä oman subjektiivisen käsityksensä perusteella pitää läheistä ystäväänsä sukulaiseen rinnastettavana henkilönä, on perusteltua katsoa tällainen henkilö kuuluvaksi PK 15:4:n säännökseen lukeutuvaksi.

Merkitystä ei ole myöskään sillä kehen teko kohdistuu. Teon ei tarvitse kohdistua perittävään tai tämän jälkeläiseen, vaan teko voi loukata lain tarkoittamalla tavalla syvästi perittävää yhtä lailla, kun se kohdistuu perittävän puolisoon tai jopa perillisen omaan puolisoon.¹⁸⁴ Lain sanamuodon ja oikeuskäytännön perusteella rikoksen ei myöskään tarvitse kohdistua

¹⁷⁷ Koiran oikeudettomasta ampumisesta voi syyllistyä RL 35:1:n mukaiseen vahingontekoon.

¹⁷⁸ Vrt. aiempi PK 17:19 sanamuoto: ”Jos perillinen on tahallisella rikoksella syvästi loukannut perittävää tai hänelle *läheistä henkilöä*.” HE 37/1948 vp. s. 17.

¹⁷⁹ Aarnio 1974, s. 39.

¹⁸⁰ Kangas 2018, s. 342.

¹⁸¹ Aarnio – Kangas 1983, s. 63.

¹⁸² Rautiala 1957, s. 197.

¹⁸³ Caloniuss 1946, s. 447.

¹⁸⁴ Kyse voi olla myös avopuolisosta Aarnio – Kangas 1999, s. 85.

suoraan tai edes välillisesti edellä mainittuihin henkilöihin.¹⁸⁵ Aarnion ja Kankaan mukaan on olennaisempaa kiinnittää huomiota teon *loukkaavuuteen*, kuin siihen, kehen tai mihin teko kohdistuu.¹⁸⁶ Näin ollen luetteloa henkilöistä, jota rikoksen tulee loukata, ei voida pitää tyhjentävänä. Tämän vuoksi arviota siitä, ketä voidaan pitää PK 15:4:n mukaisena läheisenä tulee tarkastella ja arvioida aina kussakin yksittäistapauksessa konkreettisten olosuhteiden perusteella.¹⁸⁷

Perillisen teon tulee loukata perittävää, hänen perimispolvessa olevaa sukulaistaan, ottolas-taan *tai* tämän jälkeläistä. Jos säännöksen sanamuotoa katsoo tarkasti, saa käsityksen, että perillisen teon tulee loukata joko perittävää tai hänen läheistään. Sanamuodon perusteella tarkasteltuna teon ei siis tarvitsisi loukata välttämättä ollenkaan perittävää. Tämä olisi si-nänsä ristiriitaista, koska jos jokin teko on loukannut perittävän sukulaista, mutta ei kuiten-kaan perittävää olisi erikoista, että tällaista tekoa voisi pitää PK 15:4:n säännöksen mukai-sena. Annan tästä esimerkin. Perillinen on syylistynyt useisiin huumausainerikoksiin, joista hänet on tuomittu. Kyseiset teot ovat loukanneet perittävän sukulaisia syvästi, mutta eivät sen sijaan perittävää. Perittävä ei ole loukkaantunut tilanteesta, koska hänen mielestään huu-meidenkäyttö on jokaisen oma asiansa ja ne pitäisi oikeastaan laillistaa. Perittävä on myös itse aikoinaan kokeillut huumeita. Vaikka teot ovatkin syvästi loukanneet perittävän läheisiä, katsoisin, että tässä tapauksessa perinnöttömäksi tekemisen perustetta ei voisi katsoa olevan olemassa. Ensinnäkin perinnöttömäksi tekemiselle ei ole lähtökohtaisesti perustetta, jos pe-rittävän omat elämäntavat ovat vastaavanlaiset kuin perillisen.¹⁸⁸ Toiseksi koska perinnöttö-mäksi tekemistä ja sitä koskevaa loukkaavuutta arvioidaan aina perittävän subjektiivisen kä-sityksen mukaan eli sen perusteella, mitä perittävä on pitänyt loukkaavana, olisi järjenvas-taista hyväksyä sellaista perinnöttömäksi tekemisen perustetta, joka ei tosiasiaassa ole lou-kannut perittävää. Nähdäkseni teon loukkaavuutta tulisi arvioida sen hetken perusteella, kun perittävä tosiasiallisesti laatii perinnöttömäksi tekemistä koskevan testamentin ja antaa sitä koskevan määräyksen, koska perittävän näkemys rikollisen teon loukkaavuudesta saattaa myöhemmin muuttua. Jos perittävän näkemys perillisen tekemän rikollisen teon loukkaa-vuudesta muuttuu ennen perinnöttömäksi tekemistä koskevan määräyksen antamista, siten ettei hän pidä tekoa enää loukkaavana, en näkisi perinnöttömäksi tekemisen perustetta

¹⁸⁵ Ks. Helsingin HO 12.2.1986 S 84/802.

¹⁸⁶ Aarnio – Kangas 2016, s. 144.

¹⁸⁷ Rapola 1951, s. 120.

¹⁸⁸ Perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi ei siten voida hyväksyä sellaista perustetta, johon perillinen on itse syylistynyt. Aarnio – Kangas 2016, s. 156.

olevan enää olemassa.¹⁸⁹ Jos perittävän näkemys sen sijaan muuttuu teon loukkaavuudesta vasta perittävän antaman perinnöttömäksi tekemistä koskevan määräyksen jälkeen, olisi peruste kuitenkin loukkausta koskevan arvion puolesta hyväksyttävissä, koska määräys on annettu, sillä hetkellä, kun perittävä on tosiasiallisesti kokenut, että rikollinen teko on loukannut häntä.¹⁹⁰ Perittäväällä on nähdäkseni hyvin itsenäinen valta päättää perinnöttömäksi tekemisestä, joten tämän vuoksi olisi epäjohdonmukaista hyväksyä sellainen perinnöttömäksi tekemisen peruste, joka ei olisi lainkaan loukannut perittävää. Näin ollen näkisin, että lainsäätäjä on tässä tarkoittanut sitä, että teon tulee loukata aina perittävää, mutta teko on voinut loukata myös yhtä tai useampaa perittävän läheistä henkilöä.

3.4 Perillinen rikosentekijänä

PK 15:4:ssä ei säädetä tarkemmin perillistä koskevista edellytyksistä. Lain perusteella perittävä voi tehdä perillisensä perinnöttömäksi, jos siihen on PK 15:4:n mukainen peruste. Perinnöttömäksi ei voi kuitenkaan tehdä alle 15-vuotiasta henkilöä, koska RL 3:4.1:n mukaan rangaistusvastuun edellytyksenä on, että tekijä on teon hetkellä täyttänyt viisitoista vuotta ja on syyntakeinen. PK 15:4 tunnusmerkistö ei voi tällaisen perillisen osalta täyttyä, koska alle 15-vuotiaan ei voida katsoa syyllistyneen tahalliseen rikokseen, eikä häntä voida tuomita rikoksesta.¹⁹¹ Alle 15-vuotiaan ei voida katsoa ymmärtävänsä tekemäänsä tekoaan siinä määrin, että se voitaisiin katsoa tahalliseksi lain tarkoittamassa mielessä, josta seuraisi perintöoikeuden menetys tai jonka perusteella voisi tehdä perinnöttömäksi.¹⁹² Myös oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että perinnöttömäksi tekeminen edellyttää perilliseltä rikosoikeudellista vastuuta ja syyntakeisuutta.¹⁹³

RL 3:4.2:n mukaan rikosvastuusta vapaita ovat myös syyntakeettomat henkilöt eli sieluntoiminnaltaan häiriintyneet henkilöt.¹⁹⁴ Jos perillinen on syyntakeeton teon tekohetkellä, ei häntä voi asettaa rikosoikeudelliseen vastuuseen, jolloin PK 15:4:n edellytys tahallisesta

¹⁸⁹ Rikollisen teon tulee loukata perittävää, joten jos perittävä ei perinnöttömäksi tekemistä koskevan määräyksen yhteydessä koe perillisen teon olevan loukannut häntä, ei PK 15:4:n edellytystä rikollisen teon aiheuttamasta loukkaavuudesta voisi katsoa olevan olemassa.

¹⁹⁰ Jos perittävän näkemys perillisestään ja rikoksen loukkaavuudesta muuttuu määräyksen antamisen jälkeen, esimerkiksi siitä syystä, että perillinen on tullut uskoon, voi perittävä tarvittaessa peruuttaa perinnöttömäksi tekemistä koskevan määräyksen.

¹⁹¹ Lappi-Seppälä ym. 2013, s. 172.

¹⁹² Aarnio – Kangas 2016, s. 133.

¹⁹³ Aarnio – Kangas 2016, s. 146 ja Rautiala 1957, s. 195.

¹⁹⁴ RL 3:4.2:n mukaan henkilö on syyntakeeton, jos hän ei kykene mielisairaudesta, syvän vajaamielisyyden taikka vakavan mielenterveyden tai tajunnan häiriön vuoksi ymmärtämään omaa toimintaansa tai teon oikeudenvastaisuutta taikka hänen kykynsä säädellä omaa käyttäytymistään on ratkaisevasti heikentynyt.

rikoksesta ei myöskään voi täytyä. On katsottu, että tällaisen henkilön tekemästä rikoksesta puuttuu sellainen tahallisuus, jota PK 15:4 edellyttää. Ratkaisussa KKO 1994:120 perillinen oli surmannut molemmat vanhempansa, mutta tästä huolimatta hän ei menettänyt oikeuttaan perintöön. Perillisen katsottiin olevan syyntakeeton tekohetkellä, eikä hänen voitu katsoa toimineen tahallisesti. Tapauksessa KKO katsoi, että perillinen ei mielisairautensa vuoksi voinut säädellä omaa käyttäytymistään, eikä kyennyt arvioimaan omaa toimintaansa, joten tekoa ei voitu katsoa aiheutetuksi tahallisesti. Jos perillinen on sen sijaan vain alentuneesti syyntakeeton¹⁹⁵, tilanne voi olla toinen. Tällöin perillinen voidaan tuomita rikoksesta, mutta rangaistus määrätään noudattaen RL 6:8:n mukaista lievennettyä rangaistusasteikkoa. Alentuneesti syyntakeettoman tehty teko ei kuitenkaan poista teon tahallisuutta, joten alentuneesti syyntakeeton rikoksentehtyjä voidaan tehdä perinnöttömäksi. Humala tai muu päihtymys mihin perillinen on itsensä saattanut ei lähtökohtaisesti poista teon tahallisuutta, joten humalassa tehty teko kelpaa myös perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi.¹⁹⁶ Jos jokainen humalapäissään rikoksen tehnyt katsottaisiin automaattisesti syyntakeettomaksi, olisi se yleisprevention kannalta vahingollista.¹⁹⁷

Aarnion ja Rautialan mukaan myös edunvalvonnan alainen henkilö voidaan tehdä perinnöttömäksi, jos häntä voidaan pitää syyntakeisena.¹⁹⁸ Tällainen edunvalvonnan alainen henkilö voi siten olla myös alaikäinen.¹⁹⁹ Alaikäisellä tarkoitetaan tässä siis yli 15-vuotiaasta, mutta alle 18-vuotiaasta henkilöä. Tällaisen nuoren perillisen perinnöttömäksi tekeminen voisi kuitenkin olla kohtuutonta erityisesti taloudellisessa mielessä. Tämän vuoksi lakiosasuojalle tulisi tällaisissa tapauksissa antaa korostettu asema, varsinkin jos lakiosan katsottaisiin turvaavan perillisen taloudellista asemaa. Oikeusministeriön perintökaaren uudistamista koskevassa työryhmämietinnössä on myös todettu, että lakiosa on erityisesti perusteltavissa siinä tapauksessa, kun perillinen on lapsi, koska tämä turvaisi lapsen elatuksen.²⁰⁰ Näin ollen katsoisin, että alaikäisen perinnöttömäksi tekemiseen tulisi suhtautua pidättyvästi.

¹⁹⁵ Alentunut syyntakeisuus ei edellytä syvää vajaamielisyyttä tai vakavaa mielenterveyden häiriötä.

¹⁹⁶ HE 44/2002 vp. s. 15. RL 3:4.4:n mukaan päihtymystä tai muuta tilapäistä tajunnan häiriötä, johon tekijä on saattanut itsensä, ei oteta syyntakeisuusarvioinnissa huomioon, ellei siihen ole erityisen painavia syitä.

¹⁹⁷ HE 44/2002 vp. s. 68

¹⁹⁸ Aarnio 1974, s. 39.

¹⁹⁹ Rautiala 1967, s. 338.

²⁰⁰ Perintökaaren uudistamistarpeet. 2004:6. s. 47 ja 48.

3.5 Perittävää syvästi loukannut rikos

3.5.1 Rikoksen syvä loukkaavuus

Lähtökohtaisesti mikä tahansa tahallisesti tehty rikos²⁰¹ kelpaa perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi ja täyttää näin ollen PK 15:4:n ensimmäisen edellytyksen rikosperusteen osalta. Tämän vuoksi ei ole niinkään syytä kiinnittää huomiota itse tekoon vaan sen loukkaavuuteen. Tuomioistuimen tulee arvioida, onko perillisen teko loukannut perittävää tai jotain hänen läheistä niin syvästi että perittävällä on oikeus tehdä perillisensä perinnöttömäksi. Syvästi loukkaavuuden arvioimiseen ei ole olemassa mitään yleistä ohjeistusta, vaan tuomioistuimen tulee vapaan harkintansa perusteella tilanne arvioida aina tapauskohtaisesti, milloin perillisen tekemän rikoksen voidaan katsoa loukkanneen perittävää syvästi.²⁰² Joitakin yleisiä näkemyksiä siitä, millaisen teon voidaan katsoa täyttävän PK 15:4:n loukkauksen syvyyttä koskevan kriteerin, voitaisiin kuitenkin nähdäkseni tehdä.

Rikoksen syvästi loukkaavuutta voitaisiin arvioida ensinnäkin sen perusteella, miten perittävä tai hänen läheisensä ovat perillisen tekoon reagoineet tai millaisia seurauksia teosta on aiheutunut. Helsingin hovioikeuden ratkaisu (HO 29.11.1995 S 94/88) on hyvä esimerkki tästä. Ratkaisussa perillinen oli syyllistynyt jatkettuun lapseen kohdistuneeseen haureuteen, joista hänet oli aiemmin tuomittu ehdolliseen vankeuteen. Esitetyn aineiston perusteella perillisen ja hänen puolisonsa välit olivat rikkoutuneet tekojen vuoksi kokonaan. Puolisoiden yhteiset lapset eivät myöskään halunneet pitää yhteyttä rikoksen tehneeseen vanhempansa. Lisäksi rikoksen uhreille oli katsottu syntyvän perillisen tekojen seurauksena pitkäaikaisia psyykkisiä ongelmia. Hovioikeus katsoi kihlakunnanoikeuden tapaan, että syvästi loukkaavuus oli tapauksessa täyttynyt.

Vaasan hovioikeuden ratkaisussa (HO 18.2.1992 S 91/367) perittävä oli tehnyt perillisensä perinnöttömäksi, koska tämä oli pahoinpidellyt häntä. Tuomioistuin katsoi, ettei perillisen teko ollut itsessään kovin vakava, vaikka perittävä olikin saanut sen seurauksena lievät vammat. Pahoinpitely oli kuitenkin rikkonut perittävän ja perillisen välit pysyvästi. Perittävä ei halunnut olla enää missään yhteydessä perilliseensä. Hovioikeus katsoi, että teko oli loukannut perittävää syvästi. Nähdäkseni tässä tapauksessa juuri pahoinpitelyn kohdistuminen perittävään teki perillisen teosta erityisen loukkaavan. Syvästi loukkaantumista osoitti myös

²⁰¹ Ks. keskeiset rikokset Frände ym. 2018.

²⁰² Rautiala 1957, s. 197.

perittävän tahtomus katkaista välit perilliseensä ja olla olematta perillisensä kanssaan missään tekemisissä tämän tekemien rikosten jälkeen.

Toisessa Vaasan hovioikeuden (HO 27.9.2000 S 00/427) tapauksessa perittävä oli tehnyt perillisensä perinnöttömäksi, koska tämä oli syyllistynyt useisiin huumausainerikoksiin. Hovioikeus katsoi käräjäoikeuden tapaan, että perinnöttömäksi tekemisen perusteet olivat riittävät sekä teot olivat loukanneet perittävää syvästi. Perittävä oli ollut erityisen pettynyt siihen, ettei hänen poikansa ollut ottanut oppia aiemmista rötöksistään, vaan syyllistynyt edelleen samankaltaisiin tekoihin. Perillisen rikollinen julkisuus oli myös varjostanut perittävän elämää sillä tavoin, että tämä oli masentunut useiksi vuosiksi ja tarvinnut hoitoa tähän. Perittävä oli vielä ennen kuolemaansa käynyt tapamassa perillistä vankilassa, jossa hän ei osoittanut mitään parannusta käytökseensä vaan uhosi jatkavansa rikollisella tiellä. Nähdäkseni syvästi loukkaavuuden vakuuttavuutta puoltaa erityisesti se, ettei perittävä ollut edes kuolinvuoteella suostunut ottamaan kipulääkkeeksi morfiinia, koska hänen mukaansa se oli huumetta. Tämä oli selvä osoitus siitä, miten loukkaavana perittävä oli pitänyt perillisensä käyttäytymistä.

Teon syvästi loukkaavuutta voitaisiin arvioida myös sen perusteella, miten perillinen on toiminut ja suhtautunut tekoonsa. Perillisen epärehellisyyden ja perittävän luottamuksen väärinkäyttämisen voitaisiin katsoa olevan sellaisia tekoja, jotka loukkaavat perittävää syvästi ja oikeuttavat perinnöttömäksi tekemiseen. Kouvolan hovioikeuden ratkaisussa (HO 5.10.2006 R 05/1320 T NRO 1225) perillinen oli kavaltanut oman vanhempansa varoja ja syyllistynyt törkeään kavallukseen. Perittävän oli siirtänyt raha-asioidensa hoitamisen ainoalle pojalleen, koska ei kyennyt sairautensa takia huolehtimaan raha-asioistaan. Perittävän puoliso oli aiemmin hoitanut heidän raha-asioitaan hyvin, joten hän varmasti odotti samaa myös pojaltaan. Perillinen oli kuitenkin toiminut vastoin perittävän oletuksia ja kavaltanut rahaa, niin että perittäväällä oli vaikeuksia selviytyä laskuistaan. Perittävä oli tehnyt testamentin, josta ilmeni, että hän halusi tehdä perillisensä perinnöttömäksi, koska tämä oli toiminut häikäilemättömästi sekä käyttänyt perittävän luottamusta hyväkseen. Nähdäkseni loukkauksen syvyyden voidaan katsoa täyttyvän tapauksen osalta, sillä perillinen ei ollut välittänyt vanhempansa taloudellisesta asemasta tai hyvinvoinnista yhtään. Perittävä oli lisäksi eläessään jo antanut paljon omaisuuttaan perilliselleen, josta perillinen ei ollut myöskään osoittanut minkäänlaista kiitosta. Näiden seikkojen vuoksi voitaisiin katsoa syvästi loukkaavuuden täyttyvän.

Jotkin rikokset luokitellaan eri tekomuotoihin niiden törkeysasteiden perusteella, kuten esimerkiksi RL 28:1:n mukainen varkaus, joka voidaan jakaa varkauteen (perusmuoto) törkeään varkauteen (kovennettu aste) sekä näpistys (lievempi aste).²⁰³ Syvästi loukkaavuutta voitaisiin siten arvioida teon törkeysasteen perusteella.²⁰⁴ Mitä törkeämmästä rikoksesta on kyse, sitä todennäköisemmin se täyttää PK 15:4:n tunnusmerkistön. Rapola on kuitenkin sitä mieltä, että perillisen rikollisen teon syvästi loukkaavuutta ei voida arvioida rikosoikeudellisten mittapuiden perusteella.²⁰⁵ Katsoisin myös, että asia ei ole näin yksiselitteinen. Arvioinnin sitominen rikoslain kaavamaiseen törkeysarviointiin ei ole kovin luontevaa, koska kyse on subjektiivisesta tulkinnasta eli siitä mitä perittävä on pitänyt loukkaavana. Rikoksen törkeys ei ole suoraan verrannollinen sen loukkaavuuteen. Jos loukkauksen syvyys arviointi kytkettäisiin rikoksen törkeysasteeseen, ei lievemmän teot kelpaisi koskaan perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi. Rikoksen loukkaavuuden arvioiminen perustuu perittävän subjektiiviseen arvioon, joten on luontevinta tehdä loukkaavuusarvio subjektiivisten kriteerien perusteella eli sen mukaan, miten perittävä on itse kokenut sen.²⁰⁶ Subjektiivisen arvion lähtökohta on lähinnä se, onko teko ollut omiaan rikkomaan ihmissuhteita.²⁰⁷

Esimerkiksi jos perillinen on varastanut vanhan valokuvan perittävältä ja tuhonnut sen perillinen syyllistyisi RL 28:3:n mukaiseen näpistykseen sekä RL 35:1:n mukaiseen vahingontekoon. Näitä tekoja ei pidettäisi rikosoikeudellisesti kovinkaan moitittavana. Tilanne on kuitenkin täysin eri, jos tilannetta arvioi perittävän näkökulmasta. Valokuvalla on ollut erityistä tunnearvoa perittäväille. Hän on säilyttänyt sitä lasikaapissa ja hän on useasti sanonut perilliselleen, että valokuva on heti hänen jälkeensä arvokkainta, mitä perittävällä on. Perittävä on myös sanonut, että jos kuva hukkuisi tai se tuhoutuisi tulipalossa, perittävä olisi erittäin ahdistunut tilanteesta. Perillinen on tietäen varastanut perittäväille erittäin arvokkaan omaisuuden ja tämän lisäksi vielä polttanut kuvan, niin että se on lopullisesti mennyttä, ei liene olevan epäilystäkään siitä, etteikö perillisen käytös olisi syvästi loukannut perittävää tässä tapauksessa, vaikka loukkaus ei rikosoikeudellisesti olisi kovin tuomittava.

²⁰³ Lappi- Seppälä ym. s. 166.

²⁰⁴ Anttila – Heinonen 1977, s. 93.

²⁰⁵ Rapola 1951, s. 119.

²⁰⁶ Aarnio – Kangas 2016, s. 146.

²⁰⁷ Rautiala 1957, s. 196.

Vaikka syvästi loukkaavuuden ei voida katsoa olevan sidoksissa teon rikosoikeudelliseen tuomittavuuteen tai sen törkeyteen, harvoin kuitenkaan yksittäiset vähäpätöiset rikokset yksinään riittävät täyttämään syvästi loukkaavuutta. Kuitenkin jatkettu rikollinen toiminta tai yksittäiset rikokset kokonaisuutena voivat oikeuttaa perinnöttömäksi tekemiseen.²⁰⁸ Näin on tulkinnut myös KKO.²⁰⁹ Ratkaisussa KKO 1987:131 perillinen oli tuomittu vapausrangaisuuteen väkijuomien luvattomasta valmistuksesta ja myynnistä, virantoimituksessa olevan virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta, varkaudesta ja törkeästä varkaudesta. Näiden rikosten katsottiin loukkaavan perittävää niin syvästi, että tällä oli oikeus tehdä perillinen perinnöttömäksi. Kyseiset teot eivät olisi varmasti yksistään ylittäneet syvästi loukkaavuuden kynnyksiä, mutta yhdessä niiden katsottiin loukkaavan perittävää syvästi. Helsingin hovioikeuden ratkaisussa (HO 12.2.1986 S 84/802) perittävä oli tehnyt perillisensä perinnöttömäksi koska tämä oli tuomittu juopumusrikoksista, pahoinpitelyistä, väkijuomien salakuljetuksesta ja omaisuusrikoksista. Näiden rikosten katsottiin yhdessä loukkaavan perittävää syvästi.

Teon syvästi loukkaavuutta voisi pyrkiä arvioimaan sen perusteella, minkälaisiin oikeushyviin oikeudenloukkaus kohdistuu.²¹⁰ Oikeushyvillä tarkoitetaan sellaisia yleisluontoisia arvoja ja etuja, joita pyritään lailla suojaamaan, kuten henki ja terveys.²¹¹ Henki ja terveys on katsottu olevan ihmisen tärkeimpiä oikeushyviä,²¹² jotka kuuluvat myös rikosoikeuden ydinalueeseen ja niillä on rikoslaissa keskeinen asema.²¹³ Niitä suojataan rikoslain ohella myös perustuslaissa sekä EIS:n 2 artiklassa. Näin ollen sellaiset teot, jotka kohdistuvat henkeen tai terveyteen voitaisiin katsoa erityisen loukkaaviksi. Tätä tulkintaa puoltaa myös hallituksen esitys, jonka mukaan murha on Suomen rikoslain törkein rikos.²¹⁴ Myös Aarnion ja Kankaan mukaan vanhempaan kohdistunut pahoinpitely tai rahan kiristäminen tappouhkauksin ovat kiistatta sellaisia tekoja, jotka oikeuttavat perinnöttömäksi tekemiseen.²¹⁵ Lisäksi oikeuskäytännössä on katsottu tällaisten tekojen olevan syvästi loukkaavia. Esimerkiksi Turun hovioikeuden ratkaisussa (Turun HO 10.10.2002 S 02/1455) perittävä oli tehnyt perillisensä perinnöttömäksi, koska tämä oli ollut useita kertoja vankilassa, pahoinpidelty ja kiristänyt

²⁰⁸ Aarnio – Kangas 2016, s. 148.

²⁰⁹ KKO 1987:131 ks. myös Helsingin hovioikeuden ratkaisu HO 29.5.1985 S 83/1252.

²¹⁰ Anttila – Heinonen 1977, s. 92.

²¹¹ Koskinen 2001, s. 22.

²¹² Lappi-Seppälä ym. 2013 s. 206.

²¹³ HE 94/1993 vp. s. 1–2.

²¹⁴ HE 94/1993 vp. s. 94.

²¹⁵ Aarnio – Kangas 2016, s. 146.

perittävää ja kohdistanut tätä kohtaan tappouhkauksia. Hovioikeus katsoi, että teot loukkasivat perittävää syvästi.

Katsoisin, että varallisuusrikokset tai talousrikokset eivät lähtökohtaisesti voisi loukata syvästi perittävää, silloin kun kyse on puhtaasti varallisuuteen (rahaan) kohdistuvasta rikoksesta. Esimerkiksi tyypillinen varallisuusrikos on RL 28:4:n mukainen kavallus²¹⁶. Talousrikoksia, jotka kohdistuvat julkista taloutta vastaan ovat esimerkiksi RL 29:1:n mukainen veropetos²¹⁷. Ensinnäkin varallisuus on korvattavissa olevaa, eikä sillä ole samanlaista arvoa, kuin ihmishengellä ja terveydellä.²¹⁸ Tällaiset rikokset eivät myöskään suoranaisesti vaaranna kenenkään fyysistä turvallisuutta. Lisäksi näillä rikoksilla usein pyritään vain saavuttamaan taloudellista hyötyä, ei niinkään loukkaamaan ketään. Tällaiset rikokset eivät lähtökohtaisesti ole niin henkilökohtaisia, että ne voisivat loukata syvästi perittävää. Lähtökohtaisesti tällaisissa rikoksissa perillisen ei ole edes tarkoituksena loukata perittävää, vaan hän tekee rikokset siitä saatavan taloudellisen hyödyn vuoksi. Kuitenkin tuomioistuimen mukaan varkauksien kohdistuminen perittävään ja tämän sukulaisiin voidaan pitää erityisen moitittavana.²¹⁹ Näin ollen katsoisin, että ainoastaan siinä tapauksessa, että tällaiset rikokset kohdistuisivat perittävään itseensä tai tämän läheisiin taikka perillisen rikollisuus olisi jatkuva, katsoisin että syvästi loukkaavuus voisi täytyä. Myös Rautialan mukaan perittävään kohdistunut teko tai hänelle hyvin läheiseen henkilöön kohdistunut teko voidaan katsoa helpommin loukkaavaksi, kuin sellainen teko, joka on kohdistunut johonkin vähemmän perittävälle läheiseen.²²⁰ Nähdäkseni myös perittävän suhtautumisella tällaisia rikoksia kohtaan on merkitystä arvioitaessa loukkauksen syvyyttä. Jos perittävä itse on kunniallinen veronmaksaja, voisi syvästi loukkauksen katsoa täyttyvän helpommin.

Samoin myös ns. tekoricokset sekä vaarantamisrikokset voitaisiin katsoa sellaisiksi teoiksi, jotka eivät lähtökohtaisesti oikeuta perinnöttömäksi tekemiseen. Tekoricoksilla sekä vaarantamisrikoksilla tarkoitetaan sellaisia rikoksia, jotka eivät suoranaisesti kohdistu kehenkään eivätkä välttämättä aiheuta mitään seurauksia.²²¹ Tällaisia ovat esimerkiksi rattijuopumus

²¹⁶ RL 28:4:n mukaan: ”Joka anastaa hallussaan olevia varoja tai muuta irtainta omaisuutta, on tuomittava kavalluksesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi.”

²¹⁷ RL 29:1:n mukaan: ”Joka aiheuttaa tai yrittää aiheuttaa veron määräämättä jättämisen tai sen määräämisen liian alhaiseksi taikka veron aiheettoman palauttamisen, on tuomittava veropetoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

²¹⁸ Frände 2012, s. 63.

²¹⁹ Turun HO 29.10.2001 S 00/1916

²²⁰ Rautiala 1957, s. 197.

²²¹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 246–247.

sekä liikenneturvallisuuden vaarantaminen. Aarnion ja Kankaan mukaan törkeä rattijuopumus ei olisi riittävä perinnöttömäksi tekemisen peruste, vaikka perittävä olisi itse raittiusseuran puheenjohtaja, koska seuraus olisi kohtuuton teon laatuun ja laajuuteen nähden.²²² Nähdäkseni asiaa ei kuitenkaan voisi sanoa näin yksiselitteisesti. Asiaa tulee tarkastella olosuhteiden ja perillisen käytöksen perusteella. RL 23:3:n mukaan henkilö syyllistyy rattijuopumukseen, jos hän kuljettaa moottorikäyttöistä ajoneuvoa humaltuneena. Rattijuopumus on rangaistava teko itsessään, eikä sillä ole väliä missä teko tapahtuu.²²³ Jos perillinen esimerkiksi ajaa tyhjällä pellolla hän syyllistyy rattijuopumukseen, vaikka teko ei aiheuttaisi vaaraa kenellekään. Jos perillinen on syyllistynyt rattijuopumukseen tällaisissa tai vastaavanlaisissa olosuhteissa, katsoisin ettei syvästi loukkaavuus voisi täytyä. Jos perillinen sen sijaan ajaa humalassa kaupungin keskustassa vilkkaassa liikenteessä, hän vaarantaa käytöksellään useiden ihmisten turvallisuutta, jolloin olosuhteet ovat täysin toisenlaiset. Jos perillinen humalapäissään ajaisi vielä jalankulkijan yli loukkaisi perillisen käytös epäilemättä syvästi perittävää. Varmasti jokainen ymmärtää, että vilkkaassa liikenteessä ajaminen humalassa tai kovalla nopeudella aiheuttaa vaaraa toisten turvallisuudelle. Jos perillinen on tietoisesti lähtenyt humalapäissään ajamaan vilkkaaseen liikenteeseen välittämättä muiden turvallisuudesta, tekee jo se teosta moitittavamman.²²⁴ Tällaisessa tilanteessa perillinen syyllistyisi myös RL 23:2:n mukaiseen törkeään liikenneturvallisuuden vaarantamiseen, koska hän on aiheuttanut konkreettista vaaraa toisten turvallisuudelle. Tekoa tuleekin siten arvioida kokonaisuutena, ottaen huomioon perillisen toiminnan, olosuhteet sekä teosta aiheutuneet seuraukset.

3.5.2 Syvästi loukkaavuuden arviointi

Koska perittävälle on annettu mahdollisuus tehdä perillisensä perinnöttömäksi PK 15:4:n mukaan vain erityisistä ja painavista syistä, tulee tuomioistuimen perinnöttömäksi tekemistä koskevaa ratkaisua tehdessään huomioida kohtuusnäkökohta. Tämän mukaan perinnöttömäksi tekemistä koskevassa ratkaisussa tulee tuomioistuimen arvioida, ettei perinnöttömäksi tekeminen ole ilmeisessä epäsuhteessa perillisen menettelyn kanssa.²²⁵ Usein arviointi perustuu kokonaisarviointiin. Esimerkiksi Turun hovioikeuden ratkaisussa (HO 29.10.2001 S 00/1916) perittävä oli tehnyt perillisensä perinnöttömäksi tämän syyllistyttyä useisiin

²²² Aarnio – Kangas 2016, s. 147.

²²³ Lappi-Seppälä ym. 2013, s. 594.

²²⁴ Tapani – Tolvanen 2016, s. 66.

²²⁵ Ks. Kouvolan HO 26.9.2008 S 08/153.

varkauksiin ja rattijuopumuksiin. Perillinen oli myös juopotellut elämänsä aikana runsaasti ja käyttänyt vanhempansa antamat kaupparahat alkoholiin. Näillä perusteilla hovioikeus katsoi käräjäoikeuden tapaan, että perillisen teot olivat loukanneet perittävää syvästi. Tässä tapauksessa nähdäkseni syvästi loukkaavuutta koskeva arvio ei kohdistunut vain rikosten loukkaavuuteen, vaan myös perillisen käytökseen. Tapauksessa perillisen rikolliset teot eivät välttämättä olisi yksistään riittäneet täyttämään syvästi loukkaavuuden kriteeriä, koska ne olivat melko vähäpätöisiä. Perillisen rikollinen käyttäytyminen yhdistettynä perillisen runsaaseen juomiseen ja epärehellisyyteen puolsivat kuitenkin kokonaisuutena loukkauksen syvyyden täyttymistä. Näin ollen perillisen käytös oli kokonaisuutena ollut perittävää syvästi loukkaavaa.

Katsoisin, että rikoksen syvästi loukkaavuuden arvioinnissa voitaisiin käyttää apuna RL 6:4:n mukaista suhteellisuusperiaatetta.²²⁶ Tässä yhteydessä suhteellisuusperiaate tarkoittaisi sitä, että tuomioistuimen tulisi arvioida syvästi loukkaavuutta suhteessa perillisen rikollisen tekoon sekä perillisen syyllisyyteen. Suhteellisuusperiaatteen käyttäminen on perusteltua, koska tuomioistuimen tulee ratkaisua tehdessään ottaa huomioon molempien osapuolten näkemys ja asema sekä ratkaista asia puolueettomasti.²²⁷ Lisäksi tuomioistuimen tulee huomioida edellä esitetty kohtuusnäkökohta. Näin ollen tuomioistuimen tulee syvästi loukkaavuutta arvioitaessa ottaa huomioon myös perillisen kanta asiassa. Tätä näkemystä puoltaa myös PL 2:6:n mukainen yhdenvertaisuus²²⁸ sekä jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.²²⁹ Lakiosasuojia on myös tarkoitettu tehokkaaksi oikeudeksi perilliselle,²³⁰ joten sen menettämistä sellaisissa tilanteissa, jossa perillisen tekemä rikos on ollut vähäpätöinen, voitaisiin pitää kohtuuttomana. Syvästi loukkaavuutta arvioitaessa tulisi siten kiinnittää huomiota perillisen teon lisäksi, perillisen syyllisyyteen, teon luonteeseen ja sen seurauksiin kokonaisuutena. Annan tästä esimerkin.

Perillinen ja perittävä ovat riidelleet. Perittävä on riidan yhteydessä huutanut perilliselle ja vähätellyt tämän elämää ja ihmissuhteita. Perillinen on tästä kimpaantunut ja läimäyttänyt

²²⁶ Suhteellisuus periaatteen mukaan tekijälle tuomittava rangaistus tulee mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen.

²²⁷ Virolainen – Martikainen 2010, s. 66.

²²⁸ Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä.

²²⁹ EIS 6 artikla.

²³⁰ Ks. HE 77/2000 vp. s. 2. Perillisen lakiosa on suojattu erittäin tehokkaasti eri tahoja vastaan. Ks. tästä Komiteanmietintö 1975:84, s. 45.

avokämmenellä perittävä poskelle. Samassa yhteydessä hän on uhkaillut perittävä. Perillisen katsottiin syyllistyneen RL 21:7:n mukaiseen lievään pahoinpitelyyn sekä RL 25:7:n mukaiseen laittomaan uhkaukseen. Perittävä oli tehnyt tämän perusteella perillensä perinnönmäksi. Tässä tilanteessa ei kuitenkaan kokonaisuutena voitaisi katsoa perillisen menettelyä niin syvästi loukkaavaksi, että se oikeuttaisi perinnönmäksi tekemiseen. Ensinnäkin perillisen tekemät teot ovat olleet vähäisiä. Toiseksi perittävä on provosoinut perillistä, joka on johtanut kyseisiin tapahtumiin, joten perittävän voitaisiin katsoa itse olevan osasyynä tapahtumiin. Kolmanneksi olosuhteet ovat olleet sellaiset, että perillinen on hetken mielijoh-teesta menettänyt hermonsä, joka voitaisiin katsoa hyvin inhimilliseksi. Kyse ei ole ollut suunnitelmallisesta toiminnasta. Todistajat ovat kertoneet, että perillinen on luonteeltaan kiltti ja hyväntahtoinen, mutta melko kiivas persoona. Hän suuttuu helposti, mutta myös leppy nopeasti. Todistajat ovat myös todenneet, että perillinen ja perittävä olivat usein otaneet sanallisesti yhteen keskenään ja riitely oli ollut heille normaalia. He olivat kuitenkin aina selvittäneet välinsä ja asiat oli saatu ratkaistua. Näiden seikkojen ja olosuhteiden perusteella katsoisin, että tässä tapauksessa olisi kohtuutonta, jos perillinen menettäisi oikeutensa perintöön.

Tahallisuudet voidaan luokitella erilaisiin asteisiin ja muotoihin, jotka kuvaavat sitä, kuinka moitittavasti henkilö on rikosta tehdessä toiminut.²³¹ Tahallisuuden asteella voitaisiin katsovan olevan merkitystä syvästi loukkaavuuden arvioinnissa. Tahallisuusarvostelussa on kyse siitä, mitä tekijä on teon hetkellä tahtonut ja mieltänyt.²³² Tahallisesti tehtyihin tekoihin suhtaudutaan tiukemmin, koska tahallisesti toimiva on tietoisesti halunnut aiheuttaa toiselle mielipahaa.²³³ Syvästi loukkaavuuden arvioinnissa voitaisiin siten kiinnittää huomiota perillisen tahallisuuden asteeseen sekä siihen, miten hän on suhtautunut tekoonsa. Tarkoitustahallisuus katsotaan kaikista ylimmäksi tahallisuuden muodoksi.²³⁴ Tarkoitustahallisuudessa tekijä pyrkii saamaan aikaan tavoitellun seurauksen. Tarkoitustahallisuus osoittaa selkeää päätöstä toimia vastoin toisten etua.²³⁵ Annan tästä esimerkin. Perillinen on polttanut isänsä maatilalla sijaitsevan verstaavajan, joka oli täynnä vuosien varrella kertyneitä esineitä, joilla oli perittäväälle suuri tunnearvo. Perillinen oli ollut varma tekonsa seurauksista eli siitä, että

²³¹ Näitä ovat mm. seuraustahallisuus, tarkoitustahallisuus sekä varmuustahallisuus Ks. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 266–313

²³² Lappi-Seppälä ym. 2013, s. 174.

²³³ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 263.

²³⁴ HE 44/2002 vp. s. 72.

²³⁵ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 266.

verstas ja siellä olevat esineet tulevat palamaan sekä hänen isänsä tulisi syvästi loukkaantumaan tästä teosta. Perillinen on näin ollen toiminut tarkoitustahallisesti pyrkien saavuttamaan tietyn päämäärän. Jos perillisen käytös on osoittanut tarkoitustahallisuutta, katsoisin syvästi loukkaavuuden täyttyvän.

Yhtä lailla syvästi loukkaavuutta voitaisiin arvioida sen perusteella, kuinka suunnitelmallisesti perillinen on toiminut. Mitä vakaammin harkiten perillinen on toiminut, sitä helpommin perillisen toiminnan voitaisiin katsoa täyttävän syvästi loukkaavuuden kriteerin. Annan tästä esimerkin. Perillinen on saapunut muutaman ystävänsä kanssa Rovaniemeltä Helsinkiin aikomuksenaan asettua viettämään railakasta viikonloppua isänsä merenrantahuvilaan. Hän ei kuitenkaan kerro tätä isälleen, vaan on suunnitellut harhauttavansa tämän pois huvilastaan, jossa hän asuu. Perillinen soittaa kännykällään isälleen ja sanoo olevansa Rovaniemen sairaalassa hoidossa, koska hän on sairastunut vakavasti ja isän pitäisi tulla nopeasti katsomaan häntä sairaalaan Rovaniemelle. Isä pelästyy asiasta suunnattomasti, hyppää ylös nojatuolistaan nappaa lompakon sekä kotiavaimet pöydältä ja suunnistaa kohti lentokenttää. Samaan aikaan perillinen ja hänen kaverinsa kävelevät korttelin takaa isänsä huvilalle aikomukseensa asettua taloksi. Perillisellä ei ole avainta, joten hän rikkoo ikkunan, menee sitä kautta sisälle ja avaa muille oven. Samaan aikaan, kun perillinen viettää viikonloppua huvilassa, hänen isänsä etsii poikaansa Rovaniemellä. Sunnuntaiaamu valkenee ja rantahuvila on kuin pommin jäljiltä. Isä on palannut väsyneenä takaisin kotiinsa ja seisoo nyt järkyttyneenä olohuoneessa, jossa hänen poikansa krapulapäissään makaa lattialla. Isälle alkaa valjeta totuus ja hän purskahtaa hysteeriseen itkuun.

Tapauksessa perillisen katsottiin syyllistyneen RL 35:2:n mukaiseen törkeään vahingontekoon, RL 28:11:n mukaiseen hallinnan loukkaukseen sekä RL 28:7:n mukaiseen luvattomaan käyttöön. Näiden rikosten nojalla isä laati testamentin ja määräsi poikansa perinnötmäksi. Syvästi loukkaavuuden ei normaaliolosuhteissa voitaisi välttämättä katsoa tapauksessa täyttyvän, koska perillisen teot kohdistuivat omaisuuteen, eikä esimerkiksi henkeen tai terveyteen, jolloin tekojen moitittavuutta arvioidaan lievemmin. Perittäväällä ei ollut myöskään ongelmia korjauttaa poikansa ja tämän ystäviensä aiheuttamia vahinkoja huvilallaan, koska hän oli erittäin varakas. Rikoksista aiheutuvien seurausten ei siten voitaisi katsoa loukkaamisen perittävästä syvästi. Sen sijaan perillisen tekojen suunnitelmallisuus osoitti erittäin suurta moitittavuutta. Perittävä oli ollut koko Rovaniemen matkan ajan erittäin huolissaan pojastaan. Hän oli etsinyt poikaansa sekä sairaalasta että tämän asunnostaan. Perittävä oli

joutunut soittamaan poliisin saavuttuaan poikansa asunnolle, koska tämä ei ollut tullut avaamaan ovea. Se, että perillinen oli valehdellut näin vakavasta asiasta isälleen sekä se, että perittävä oli joutunut olemaan useita tunteja huolissaan pojastaan, samaan aikaan kun tämä oli lupaa kysymättä juhlinut isänsä rantahuvilassa, osoitti suurta välinpitämättömyyttä perittävää kohtaan, josta perittävä oli erityisesti loukkaantunut. Tekojen suunnitelmallisuuden sekä perillisen häikäilemättömän käytöksen voitaisiin nimenomaan tässä tapauksessa katsoa loukkaaneen syvästi perittävää. Teko oli ollut omiaan vaikuttamaan kielteisesti perittävän ja perillisen väliseen yhteenkuuluvuuteen, joka teki perinnöttömäksi tekemisestä hyväksyttävää.

Syvästi loukkaavuuden arviointi perustuu lähtökohtaisesti perittävän subjektiiviselle käsitkselle teon loukkaavuudesta, koska tätä syvästi loukkaavuutta ei voitaisi oikein edes arvioida objektiivisesti. Rautialan mukaan objektiivinen arviointi olisi kuitenkin luotettavampi, jotta voitaisiin estää mahdollisia perusteettomia perinnöttömäksi tekemisiä vanhempien ja lasten välisten keskinäisten riitojen vuoksi.²³⁶ Nähdäkseni subjektiivinen arviointi on kuitenkin perusteltua, koska kyse on perillisen ja perittävän välisestä suhteesta, jota voidaan sanoa perhesuhteeksi. Perhe on yksilön yksi tärkeimmistä instituutioista, koska ne eroavat muista ihmisten välisistä suhteista suhteen kestoajan, tunteitten voimakkuuden, toiminnan laadun, merkittävyyden osalta.²³⁷ Katsoisin, että myös eri perhesuhteet eroavat toisistaan samoin kriteerein. Näin ollen sillä, onko teko loukannut syvästi perittävää, on merkitystä perhesuhteen laadulla²³⁸ sekä sillä kuinka merkittäväksi perittävä kokee tai on kokenut suhteensa perilliseensä.²³⁹ Näin ollen pelkästään sillä seikalla, että kyse on perittävän biologisesta lapsesta, ei voida tehdä johtopäätöstä, että teko loukkaisi perittävää syvästi.

Korkeimman oikeuden ratkaisuilla katsotaan yleisesti olevan ennakkopäätösarvoa. Näin ollen syvästi loukkaavuutta voitaisiin pyrkiä arvioimaan KKO:n ratkaisukäytännön perusteella. Launialan mukaan ennakkopäätösarvoon vaikuttaa erityisesti perustelujen vakuuttavuus sekä, onko tapauksessa äänestetty. Mitä suurempi enemmistö on kannattanut lopputulosta, sitä vahvempi prejudikaatin arvo sillä on. Perinnöttömäksi tekemisestä on kuitenkin

²³⁶ Rautiala 1967, s. 388.

²³⁷ Komiteanmietintö 1992:12, s. 77.

²³⁸ Millaiset ovat tosiasiallisesti perittävän ja perillisen välit, kuinka tiivis ja voimakas suhde heillä on toisiinsa sekä kuinka kauan perhesuhde on kestänyt.

²³⁹ Kuinka perittävä arvioi omat tunteuksensa perilliseen, kuinka tärkeänä perittävä pitää perillistään omassa elämässään sekä millainen merkitys perillisen elämällä on perittäväälle.

annettu tähän mennessä vain yksi korkeimman oikeuden ratkaisu (KKO 1987:131). Kyseisen ratkaisun tuomio ei ole ollut yksimielinen, vaan äänestysratkaisu, jonka voitaisiin katsoa vähentävän tapauksen ennakkopäätösarvoa. Ratkaisun perustelut eivät ole olleet myöskään kattavat, eivätkä kovin vakuuttavat. KKO on vain todennut, että perillinen on syyllistynyt tahallisiin rikoksiin, jotka ovat syvästi loukanneet perittävää, ottamatta tähän enempää kantaa. Tämän perusteella ratkaisulla ei voida katsoa olevan kovinkaan suurta ennakkopäätösarvoa, eikä se myöskään tarjoa tulkinta-apua syvästi loukkaavuuden arvioinnissa. Kuitenkin nähdäkseni perinnöttömäksi tekemiseen johtavilla perusteilla voisi katsoa yhä olevan ennakkopäätösarvoa tässä tapauksessa. Ratkaisussa ilmenevät teot, jotka KKO katsoi täyttävän PK 15:4:n tunnusmerkistön ovat edelleen lainvastaisia ja rangaistavia voimassa olevan Suomen rikoslain mukaan.²⁴⁰ Lisäksi ihmisten käsitykset joistakin rikoksista ovat varmastikin jokseenkin vakiintuneet, ja kyseisiä ratkaisussa ilmeneviä rikoksia pidetään epäilemättä nykyäänkin oikeudenvastaisina ja loukkaavina. Jos tänä päivänä korkein oikeus ratkaisisi tapauksen, jossa perillinen olisi syyllistynyt KKO 1987:131 ratkaisussa ilmeneviin rikoksiin, en näe mitään perusteltua syytä sille, etteikö korkein oikeus päätyisi samaan lopputulokseen, kuin vuonna 1987.

Syvästi loukkaavuuden arvioinnissa ovat hyvin keskeisessä osassa perittävän omat näkemykset, joita erityisesti ulkopuoliset todistajat voivat tuomioistuimessa kertoa. Tämä on tärkeää, koska teon loukkaavuus tulee arvioitavaksi vasta perittävän kuoltua.²⁴¹ Lähes poikkeuksetta teon loukkaavuuden arvioiminen edellyttää erilaisten todistajien näkemystä tapauksesta, jonka perusteella tuomioistuin arvioi, voidaanko perillisen tekoa pitää niin syvästi loukkaavana, että se oikeuttaa PK 15.4:n mukaisiin toimiin.²⁴² Kouvolan hovioikeuden ratkaisussa (HO 26.9.2008 S 08/153) perittävä oli tehnyt perillisensä perinnöttömäksi, koska tämä oli syyllistynyt useisiin rikoksiin. Tapauksessa kuultiin useita todistajia ja todistajien mukaan perittävä oli ollut syvästi loukkaantunut perillisensä tekemistä rikoksista. Perittävä ja perillisen välit olivat perillisen tekojen vuoksi rikkoutuneet, eivätkä olleet palautuneet ennalleen. Perittävä oli myös useaan otteeseen eläessään kertonut harmistuksestaan ja pettymyksestään perillisensä käytökseen. Perittävän julkisia kertomuksia, sekä laajaa todistelua voitaisiin pitää melko vahvana indisiona siitä, että teot ovat loukanneet perittävää syvästi.

²⁴⁰ Perillinen oli KKO:n ratkaisussa tuomittu vapausrangaistuksiin väkijuomien luvattomasta valmistuksesta ja myynnistä (RL 50a luku 1§), virantoimituksessa olevan virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta (RL 16:1), varkaudesta (RL 28:1) ja törkeästä varkaudesta (RL 28:2).

²⁴¹ Aarnio 1970, s. 32.

²⁴² Aarnio 1974, s. 40.

Samoin, jos perittävä on kuvaillut hyvin yksityiskohtaisesti perillisen tekoja ja omia tunteuksiaan testamentissaan ja muissa perittävän laatimissa kirjallisissa dokumenteissa, voitaisiin tämän myös katsoa osoittavan syvästi loukkaavuutta.

4 KUNNIATON JA EPÄSIVEELLINEN ELÄMÄ PERUSTEINA PERINNÖTTÖMÄKSI TEKEMISELLE

4.1 Yleiset lähtökohdat

”Kunniattomuus” ja ”epäsiveellisyys” ovat oikeudellisesti hyvin haastavia käsitteitä, jotka antavat lainsoveltajalle hyvin laajan harkintavallan.²⁴³ Kyseisiä käsitteitä pidettiin jo perintökaaren valmistelun aikana hankalina.²⁴⁴ Lainsäädännössä ei ole määritelty, mitä kyseisillä käsitteillä tarkoitetaan. Käsitteet vaikuttavat viittaavan tietynlaiseen tapaan ja käytökseen. Kun selvitetään oikeussäännökseen liittyvän sanan käsitesisältöä, tulee pohjaksi asettaa sanan käsittemerkitys yleistä kielenkäyttöä vastaavaksi. Käsite yleisessä kielenkäytössä ei kuitenkaan välttämättä ole riittävän täsmällinen, eikä vastaa sitä, mitä sillä juridisesti tarkoitetaan.²⁴⁵ Aarnion mukaan oikeusjärjestys osoittaa aina jonkinlaiset rajat kielellisten ilmaisujen juridiselle käytölle, eikä siten jokin käsite tule sanakirjan tai sen arkisen kielenkäytön perusteella sellaisenaan käyttöön oikeudellisissa yhteyksissä.²⁴⁶ Korkein oikeus on esittänyt, että perillisen elämäntapaa koskeva peruste on epämääräinen ja se on omiaan aiheuttamaan teeskenneltyä suhtautumista perittävää kohtaan sekä riittäviä tilanteita.²⁴⁷

PK 15:4:n mukaan perittävä voi tehdä perillisen perinnöttömäksi, jos tämä jatkuvasti viettää kunniantonta tai epäsiveellistä elämää. PK 15:4:n sanamuodon perusteella, tämä elämäntapaa koskeva peruste – toisin kuin rikosperuste – ei edellytä lainkaan, että perillisen käyttäytymisen tulisi olla perittävää loukkaavaa, puhumattakaan syvästi loukkaavaa. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin katsottu, että myös tämä elämäntapaa koskeva peruste edellyttää loukkaavuutta ja perustetta arvioidaan perittävän oman subjektiivisen käsityksen mukaan eli siitä, mitä perittävä pitää kunniantomana ja epäsiveellisenä toimintana. Loukkaavuuden ei kuitenkaan tarvitse olla syvästi loukkaavaa, vaan tavanomainen loukkaavuus riittää.²⁴⁸ Kun perillisen toimintaa arvioidaan siitä lähtökohdasta, mitä perittävä pitää kunniantomana tai epäsiveellisenä, voidaan pitää perusteltuna, että asiaa arvioidaan loukkaavuuden perusteella,

²⁴³ Rapola 1951, s. 121.

²⁴⁴ Aarnio – Kangas 2016, s. 149.

²⁴⁵ Alanen 1949, s. 17.

²⁴⁶ Aarnio 2006, s. 247.

²⁴⁷ Korkeimman oikeuden lausunto 1965, s. 63.

²⁴⁸ Aarnio – Kangas 2016, s. 151. ks. myös Helsingin HO 8.4.1997 S 95/1903.

vaikka PK 15:4:ssä sitä ei erikseen mainita. Näin ollen ne teot, joita perittävä ei pidä loukkaavina, eivät kelpaa perusteeksi perinnöttömäksi tekemiselle.²⁴⁹

Aarnion ja Kankaan mukaan kunniantoman ja epäsiiveellisen perusteen osalta ei voi kokonaan poissulkea objektiivista arviointia.²⁵⁰ Objektiiviselle näkökannalla ei tosin ole niin suurta painoarvoa, kuin subjektiivisella arviolla, joka on viimekädessä ratkaisevassa asemassa. Yleisesti on myös katsottu, että perittävällä tulisi olla enemmän valtaa päättää omasta omaisuudestaan, joka osaltaan puoltaa subjektiivisen arvioinnin painottamista.²⁵¹ Nähdäkseni objektiivinen arviointi kunniantoman tai epäsiiveellisen käytöksen perusteen osalta on kuitenkin melko keskeisessä asemassa, koska perittävällä saattaa olla hyvin erilaiset moraalikäsitteet hyvästä ja pahasta sekä oikeasta ja väärästä. Perittävän elämäntavomus saattaa myös poiketa siitä, mitä yleisesti pidetään hyväksyttävänä käytöksenä, jolloin arviointi voi olla hyvinkin ristiriitaista.²⁵² Jos perinnöttömäksi tekemistä tällaisessa tilanteessa arvioitaisiin aina vain perittävän näkemyksen mukaan, se voisi olla erittäin haitallista oikeuskäytännön ennakoitavuudelle ja yhtenäisyydelle. PK 15:4 on kollektiivinen säännös²⁵³, joten käsitys kunniantomuudesta ja epäsiiveellisyydestä täytyy voida muodostaa yhteisön käsityksen mukaisesti, ei vain tietyn suvun tai perheen käsityksen perusteella. Näin ollen pitäisin objektiivista näkemystä perusteen hyväksyttävyydestä vähintäänkin yhtä tärkeänä arvioitaessa, voiko perillisen käytöstä pitää yhteiskunnassa yleisesti hyväksyttävänä sekä voidaanko perillisen käyttäytyminen katsoa PK 15:4:n tunnusmerkistön mukaiseksi kunniantomaksi tai epäsiiveelliseksi elämäksi.

Henkilön käyttäytyminen voi olla ”kunniantonta tai epäsiiveellistä”, vaikka tällainen käytös ei täyttäisi minkään rikoksen tunnusmerkistöä, eikä siitä seuraisi oikeudellisia seuraamuksia.²⁵⁴ Teko voi olla tietysti sellainen, että se täyttää sekä rikoksen tunnusmerkistön että on samalla myös paheksuttava.²⁵⁵ Esimerkiksi eläinräökkäys on lainvastainen teko, jota voitaisiin pitää

²⁴⁹ Perittävän omat elämäntavat voivat olla sellaiset, ettei hänellä ole varaa arvostella perillisensä toimintaa. Aarnio – Kangas 2016, s. 156.

²⁵⁰ Aarnio – Kangas 2016, s. 151.

²⁵¹ Perintökaaren uudistamistarpeet. 2004:6. s 46–48. Ks. Helsingin HO 18.10.2006 S 05/2259.

²⁵² Esimerkiksi, jos perittävä on absolutisti hänen näkemyksensä kohtuullisesta juomisesta voi olla täysin toisenlainen, kuin yhteiskunnassa vallitseva yleinen kanta.

²⁵³ Tarkoitin tällä sitä, että säännöstä tulee soveltaa yhdenmukaisella tavalla kaikkiin henkilöihin, joihin säännös halutaan kohdistaa.

²⁵⁴ Aarnio – Kangas 2016, s. 149. Ks. myös Kouvolan HO 24.5.1995 S 94/600.

²⁵⁵ Esimerkiksi lapseen kohdistunut haureus. Ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 150.

sekä kunnianttomana, että epäsiiveellisenä.²⁵⁶ Koska objektiivista arviointia ei voida poissulkea perillisen käytökseen perustuvan perusteen osalta, katsoisin, että perusteen tulisi olla sellainen, että sen vallitsevasta yleisestä hyväksyttävyydestä yhteiskunnassa on mahdollista saada jonkinlainen käsitys.²⁵⁷ Kyse olisi siis hieman oikeusperiaatteeseen²⁵⁸ rinnastuvasta perusteesta eli sellaisesta, jonka voitaisiin katsoa nauttivan institutionaalista tukea yhteiskunnassa.²⁵⁹ Tämä olisi siinäkin mielessä perusteltua, koska muutoin perinnöttömäksi tekeminen perustuisi helposti sellaisiin perusteisiin, jotka jakaisivat mielipiteitä. Lisäksi jos tuomioistuimella olisi täysin vapaat kädet ratkaista kysymys perinnöttömäksi tekemisestä, saataisi se olla perillisen kannalta kohtuutonta ja voisi johtaa epäyhtenäiseen lainsoveltamiseen. Oikeusperiaatteet ohjaavat tuomarien harkintavaltaa ja rajaavat sitä tilanteissa, joissa ei ole selkeää säännöstä löydettävissä.²⁶⁰ Näin ollen olisi perusteltua, että arvioinnilla olisi jokin kiinnekohta oikeudellisessa systeemissä.

Edellisessä pääluvussa esitettiin, ettei alle 15-vuotiasta voi tehdä perinnöttömäksi tehdyn rikoksen perusteella. Tämä on luontevaa, koska alle 15-vuotiasta ei voida asettaa rikosoikeudelliseen vastuuseen. Koska rikosta ei ”ole olemassa”, joka on edellytys perinnöttömäksi tekemiselle rikosperusteen nojalla, ei PK 15:4 voi soveltua. Sen sijaan perinnöttömäksi tekeminen kunnianttoman tai epäsiiveellisen elämän perusteen nojalla ei edellytä, että henkilö olisi tuomittu teoistaan, joten tämän perusteen osalta PK 15:4 ei ole yhtä selvä. Säännöksessä todetaan, että: ”Sama on laki, jos perillinen jatkuvasti viettää kunniantonta tai epäsiiveellistä elämää.” Sanamuodon perusteella tulkittuna, ”sama on laki” viittaa tässä tapauksessa siihen, ettei alle 15-vuotiasta voi myöskään elämäntapaa koskevan perusteen nojalla tehdä perinnöttömäksi. Jos alle 15-vuotiasta ei voida asettaa rikosoikeudelliseen vastuuseen sen vuoksi, että tämän ikäisen ei voida katsoa ymmärtävän tekoaan, niin miten tämän ikäisen henkilön voitaisiin katsoa ymmärtävän mitä tarkoitetaan kunnianttomalla ja epäsiiveellisellä elämällä, joka on rikosperustetta paljon hämäämpi. Alle 15-vuotias ei ole vielä tarpeeksi kypsä sääntelemään omaa käyttäytymistään ja ymmärtämään tekojensa seurauksia. Aikuisella on myös

²⁵⁶ Pitäisin eläinräökkäystä lähtökohtaisesti kunnianttomana tekona. Kun kyse on sodomiasta teko olisi siivettöntä.

²⁵⁷ Esimerkiksi oikeuskäytännössä vallitsevana kantana on, että juoppous on sellainen peruste, jota pidetään paheksuttavana. Ks. esim. ratkaisut: Helsingin HO 18.10.2006 S 05/2259, Vaasan HO 18.03.2013 352 S 12/1253, Kouvolan HO 15.11.1995 S 94/230 sekä Itä-Suomen HO 11.6.1998 S 98/91.

²⁵⁸ Oikeusperiaatteella tarkoitetaan yleisesti hyväksytyjä arvoja, joilla ei ole varsinaista lainsäädäntöä. Ks. oikeusperiaatteiden ja oikeussääntöjen eroista, Tolonen 2003, s. 43–49.

²⁵⁹ Tällaisella institutionaalisisella tuella tarkoitetaan, että perusteella tulisi olla kiinnekohta oikeudellisessa systeemissä. Tolonen 2003, s. 42–43.

²⁶⁰ Lindroos-Hovinheimo 2014, s. 45.

lakiin perustuva velvollisuus kasvattaa ja huolehtia lapsestaan²⁶¹, joten katsoisin vanhemman olevan vastuussa siitä, jos lapsella esiintyy tällaista PK 15:4:n säännöksen piiriin lukeutuvaa käytöstä. Luultavimmin nuoren huono käyttäytyminen on vanhemmilta opittua, eikä perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi käy sellainen peruste, joka vastaa perittävänsä omaa käytöstä.²⁶² Tämän lisäksi lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) 1:3:n mukaan vanhemmalla on elatusvelvollisuus lastansa kohtaan, joten lapsen perinnöttömäksi tekeminen olisi myös ristiriidassa vanhemman elatusvelvollisuuden kanssa. Edelleen voitaisiin katsoa, että lakiosa on erityisen tärkeä alle 15-vuotiaille turvaamaan tämän elatusta ja koulutusta.²⁶³ Jos alaikäisten perinnöttömäksi tekeminen sallittaisiin se tulisi yhteiskunnalle taloudellisesti kohtuuttoman raskaaksi, koska valtion tulisi viimekädessä turvata elatus näille perinnöttömäksi tehdyille lapsille. Näin ollen katsoisin, ettei alle 15-vuotiaan perinnöttömäksi tekeminen ole mahdollista myöskään kunniantoman tai epäsiiveellisen perusteen nojalla.

Todistelun osalta elämäntapaa koskeva peruste on myös rikosperustetta hankalampi. Rikosperuste voidaan perustaa suoraan perillisen saamaan tuomioon. Sen sijaan kunniantoman ja epäsiiveellisen elämän perusteen olemassaolo perustuu lähtökohtaisesti perittävänsä ja todistajien kertomusten arviointiin ja uskottavuuteen.²⁶⁴ Jos perittävä on hyvin iäkäs, hänen arvoselukykyensä ja suhtautumisensa saattaa olla heikentynyt sillä tavalla, ettei hän kykene enää muodostamaan todenmukaista kuvaa perillisen käyttäytymisestä saatavilla olevan tiedon perusteella. Aarnion ja Kankaan mukaan näissä tilanteissa todistelulta tulisi vaatia enemmän, kuin muutoin.²⁶⁵ Jos perittävänsä elämäntapaa yleisesti ei ole kovinkaan ahdasmielinen ja hän on muutenkin suvaitsevainen ja ymmärtäväinen niitä kohtaan, jotka eivät ole pärjänneet elämässään ja tästä huolimatta tekee perillisensä perinnöttömäksi, voidaan melko luotettavasti päätellä, että perillisen toiminnan on täytynyt loukata perittävänsä.²⁶⁶

Seuraavaksi tarkastelen tarkemmin kunniantomuutta ja epäsiiveellisyyttä perinnöttömäksi tekemisen perusteina. Lakitekstin tulkinnan lähtökohta on sanamuodonmukainen tulkinta, joten lakitekstissä ilmaistuja käsitteitä tulee lähtökohtaisesti tulkita niiden arkikielen

²⁶¹ Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (190/2019) 1:4:n mukaan lapsen huoltajan on turvattava lapsen kehitys ja hyvinvointi ja vanhempi huolehtii lapsen kasvatuksesta. Saman lain 1:1:n mukaan lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta.

²⁶² Aarnio – Kangas 2016, s. 156.

²⁶³ Perintökaaren uudistamistarpeet. 2004:6. s. 47 ja 48.

²⁶⁴ Ks. esimerkiksi ratkaisut Kouvolan HO 24.5.1995 S 94/600 ja Kouvolan HO 24.5.1995 S 94/602, joissa näyttöä on arvioitu todella kattavasti.

²⁶⁵ Aarnio – Kangas 2016, s. 156.

²⁶⁶ Helsingin HO 18.10.2006 S 05/2259.

mukaisessa normaalimerkityksessä, eikä ilman riittävää perustetta niiden yleiskielenmukaisesta merkityksestä tule poiketa.²⁶⁷ Kunniattomuus ja siveellisyys ovat kuitenkin käsitteinä epämääräisiä ja laajamerkityksellisiä, joten niiden tulkitseminen niiden arkikielisen merkityssisällön vastaavalla tavalla voi johtaa PK 15:4:n vääränlaiseen soveltamiseen. Toisaalta säännöksessä oleva käsite voi myös olla sen arkikielistä merkityssisältöä laajempi, jolloin käsitettä tulee tulkita laajentavasti.²⁶⁸ Tämän vuoksi määrittelen ensin kyseiset käsitteet ja sen jälkeen pyrin selvittämään, mitä siveellisyydellä sekä kunniattomuudella voitaisiin tarkoittaa nimenomaan PK 15:4:n tunnusmerkistössä.

4.2 Kunniattomuus ja epäsiveellisyys käsitteinä

4.2.1 *Kunnia ja kunniattomuus käsitteinä*

Kunniattoman antonyymi on kunniallinen. Sanakirjan mukaan kunniallisella tarkoitetaan siiveyttä, säädyllisyyttä, nuhteettomuutta, rehellisyyttä sekä vilpittömyyttä.²⁶⁹ Mäkisen mukaan kunnia liittyy ihmisten kanssakäymiseen, jolla on sekä psykologista, että yhteiskunnallista merkitystä.²⁷⁰ Näin ollen kunnian arvioiminen usein rakentuu henkilön iän, henkilön yhteiskunnallisen aseman sekä maineen varaan.²⁷¹ Hyve-etiikan mukaan kunnialliselle käytökselle luonteenomaisia piirteitä ovat muun muassa: rehellisyys, ahkeruus, luotettavuus ja kohteliaisuus. Rehellisyys on luokiteltu yhdeksi eniten arvostetuimmaksi hyveeksi²⁷², jota pitäisin myös vahvasti suomalaisen kulttuuriin kuuluvana. Tämän perusteella valehtelemisen voisi siis olla kunniatonta ja tämän perusteella perinnöttömäksi tekemisen peruste tai ainakin sillä voi olla vaikutusta arvioitaessa perillisen elämäntapaa kokonaisuutena. Aivan suoraviivaisesti asiaa ei voi kuitenkaan ratkaista, koska joissain tilanteissa valehtelemisen voi olla hyväksyttävää tai jopa suotavaakin. Tällaisia tilanteita voisivat olla esimerkiksi valehtelemisen kriisitilanteissa, valehtelu rikollisuuden estämiseksi, valehtelemisen toisen pelastamiseksi tai auttamiseksi tai valehtelu kuolemansairaalle kohteliaisuussyistä.²⁷³ Jos perillinen on syyllistynyt valehtelemiseen tällaisissa olosuhteissa, ei perinnöttömäksi tekemisen edellytys voisi täyttyä. Perillisen kunniaton menettely voidaan katsoa näissä tilanteissa hyväksyttäväksi, koska se tehdään jonkin tärkeämmän edun turvaamiseksi. Tilanteen voisi

²⁶⁷ Hirvonen 2011, s. 38.

²⁶⁸ Määttä ym. s. 10.

²⁶⁹ Inkilä ym. 1953, s. 586. Kunniattomuus olisi tällöin epäsiveää, epärehellisyyttä, vilpillistä tai säädytöntä käytöstä.

²⁷⁰ Mäkinen 1982, s. 1.

²⁷¹ Lidman 2009, s.119. Romppanen – Giray 2009, s. 53.

²⁷² Helkama 2014, s. 30.

²⁷³ Räikkä 2006, s. 61.

katsoa rinnastuvan hieman vastuuvapausperusteisiin kuuluviin tilanteisiin, joita käsiteltiin edellä rikosperusteen osalta.

Kunnialla on yksilölle lähinnä merkitystä silloin, kun yhteiskunnassa on täsmällisesti määriteltä kaikki velvoittavat normit ja kun yhteiskunnassa vallitsevista arvoista vallitsee suhteellisen suuri yksimielisyys.²⁷⁴ Häyryn mukaan hyvään elämään kuuluu tulla toimeen muiden ihmisten kanssa sekä noudattaa niitä yhteisiä sääntöjä ja tapoja, jotka yhteisössä vallitsevat.²⁷⁵ Näin ollen kaikki sellaiset toimet, jotka ovat ristiriidassa yhteiskunnassa vallitsevien normien ja sääntöjen kanssa voitaisiin katsoa kunniaattomaan elämään kuuluvaksi. Samoin myös kaikki sellainen toiminta ja käytös, joka on omiaan vahingoittamaan tai estämään ihmiskunnan kehitystä sekä heikentävän sitä. Tällaisia olisivat esimerkiksi juoppous, laiskuus tai epärehellisyys.²⁷⁶

Kunnialla voidaan tarkoittaa myös toista henkilöä kohtaan osoitettua arvostusta, jota usein osoitetaan sellaisille henkilöille, jotka saavuttavat tai tekevät jotain tavanomaisesta poikkeavaa.²⁷⁷ Kunnia liittyy lisäksi tunteisiin sekä yksilön kohteluun, jonka hän saa muilta yhteiskunnan jäseniltä.²⁷⁸ Se miten yksilö kokee muiden arvostavan häntä, vaikuttaa merkittävästi hänen käyttökseen toimia yhteisössä.²⁷⁹ Nähdäkseni PK 15:4 ei kuitenkaan edellytä sitä, että perillisen tulisi elää kunniallista elämää ja saavuttaa elämässään jotain tavanomaisesta poikkeavaa. Säännös ei aseta perillisen elämälle mitään yleistä ”tasoa”, jonka perustella hänen pitäisi elää. Tämä tekee säännöksen soveltamisesta haastavan, koska kunniaattoman elämän semantiikka on hyvinkin erilainen ja varsin vaihteleva eri perhepiireissä.²⁸⁰ Lisäksi ihmisten käsitykset hyveellisestä ja paheellisesta käyttäytymisestä vaihtelevat ihmisten, kulttuurien ja aikakausien välillä.²⁸¹

4.2.2 Siveellisyys ja epäsiiveellisyys käsitteinä

Sanakirjan mukaan siiveys ja siiveellisyys yhdistetään muun muassa moraaliin, kansaan ja sukupuoleen, johon liittyy arvoja, kuten vakaumus, tunne ja kasvatus.²⁸² Siivettömyys

²⁷⁴ Mäkinen 1982, s. 54.

²⁷⁵ Häyry 2003, s. 52.

²⁷⁶ Jalava 2011, s. 83.

²⁷⁷ Welsh 2008, s. 1.

²⁷⁸ Mäkinen 1982, s. 1.

²⁷⁹ Romppanen – Giray 2009, s. 52.

²⁸⁰ Rapola 1951, s. 122.

²⁸¹ Suojanen 2014, s. 79.

²⁸² Hämäläinen ym. 1959, s. 220.

tarkoittaa puolestaan sukupuolisesti epäsiiveellistä, irstasta, moraalitonta, haureellista ja säädyttöä.²⁸³ Yleisesti siiveellisyydellä on katsottu tarkoittavan vallitsevaa hyvää tapaa ja käytöstä²⁸⁴, joka perustuu hyvätapaiseen ja kunnolliseen elämään. Suomenkielinen sana ”siiveellisyys” ei kerro tätä, mutta saksankielisestä termistä *Sittlichkeit* ja ruotsinkielisestä termistä *Sedlighet*, sana ”tapa” on johdettavissa.²⁸⁵ Siiveellisyydellä voidaan tarkoittaa myös yleistä hyvää tapaa, joka on lakkaamattoman kehityksen alaisena.²⁸⁶ Siiveys viittaa kaikkeen moraaliseen ja lailliseen käytökseen ja toimintaan.²⁸⁷ Yhteiskunnallisen siiveysopin mukaan siiveellisyydessä on kyse ihmisen tietoiseen ja vapaaseen tahtoon perustuvasta toiminnasta.²⁸⁸

J.V. *Snellmania* on pidetty merkittävänä siiveysopin esittäjänä. Hänen mukaansa siiveellisen tietoisuuden perustana on järki ja siiveellisyys edellyttää tietoista järjen käyttöä.²⁸⁹ Myös *Hegelin* mukaan siiveellisyyden perustana on tietäminen ja tahtominen, jotka todellistuvat itse-tajuisen toimimisen välityksellä.²⁹⁰ Siten voitaisiin tulkita, että vaikka objektiivisesti katsottuna perillisen käytöstä voitaisiin pitää epäsiiveellisenä elämänä, ei esimerkiksi vajaamielistä perillistä voisi tehdä perinnöttömäksi, koska hän ei kykene ymmärtämään siiveellisyyttä ja omaa käytöstään. Perinnöttömäksi tekemisen edellytyksenä olisi näin ollen tietoisuus siiveys-käsitteestä sekä omasta toiminnasta tai käytöksestä.²⁹¹

Pietilän mukaan siiveys perustuu yhteiskunnassa yleisesti hyväksyttäviin tapoihin ja käsityksiin, jotka yksilö omaksuu esimerkiksi kokemuksen, kulttuurin, kasvatuksen ja yleisen elämäntutkimuksen avulla.²⁹² Ihmisen siiveellinen käyttäytyminen perustuu myös suurelta osin siihen ympäristöön, jossa hän elää.²⁹³ *Soinisen* mukaan siiveellisyys voidaan määritellä huolenpidoksi läheisen menestyksestä samoin kuin omasta menestyksestä, johon sisältyy yhteenkuuluvaisuuden säilyttäminen.²⁹⁴ Siiveellisyydellä on näin ollen vahva ajallinen, paikallinen kuin myös tietoon ja tahtoon perustuva ulottuvuus. Jokin tapa tai toiminta, joka on

²⁸³ Hämäläinen ym. 1959, s. 220.

²⁸⁴ Pulkkinen 2011, s. 42. Hyväntavanvastaisiksi teoiksi katsotaan yleistä järjestystä ja yhteiskuntamoraalia rikkovat teot, joista säädetään myös RL 17 luvussa. Sorainen 2011, s. 227 ja 232.

²⁸⁵ Pulkkinen 2011, s. 40 ja 42.

²⁸⁶ Lehmusto 1927, s. 28.

²⁸⁷ Sorainen 2006, s. 351.

²⁸⁸ Pietilä 1925, s. 10.

²⁸⁹ Lehmusto 1927, s. 26.

²⁹⁰ Hegel 1994, s. 156.

²⁹¹ vrt. rikosperusteen osalta syyntakeettomuus. Jos henkilö on syyntakeeton, häntä ei voida tuomita rikoksesta, jolloin häntä ei voida myöskään tehdä perinnöttömäksi tämän teon perusteella.

²⁹² Pietilä 1925, s. 12 ja s. 15–16.

²⁹³ Alanen 1952, s. 8.

²⁹⁴ Soininen 1908, s. 17–18.

paheksuttavaa yhdessä valtiossa saattaa olla täysin hyväksyttävää tai jopa suotavaa toisessa valtiossa.²⁹⁵ Esimerkiksi huumausaineiden käytön sallittavuuteen suhtaudutaan hyvinkin eri tavoin eri maiden kulttuureissa.²⁹⁶

Snellmanin mukaan siveellisyys muodostuu ja nojautuu menneiden aikojen siveellisyyteen, ja menneen ajan siveellisyydellä on sitä suurempi merkitys, mitä enemmän se on nykyisen siveellisyyden mukainen ja vastaa sitä.²⁹⁷ Yhteiskunnallinen kehitys voi olla kuitenkin nopeaa, jolloin lainsäädäntöratkaisut eivät enää vastaa niitä odotuksia, joita kansalaiset asettavat oikeudelliselle sääntelylle.²⁹⁸ Näin ollen sellainen käyttäytyminen, jota pidettiin siveettömänä perintökaaren voimaan tullessa, ei sitä välttämättä ole enää ollut 2000-luvulla. Oikeuskäytännössä on myös katsottu, että termien merkitys saattaa muuttua ja niihin voidaan suhtautua ihan eri tavalla kuin 1960-luvulla.²⁹⁹ Snellmanin mukaan siveys ei voi kuitenkaan perustua lakiin tai pakotettuun sääntelyyn, vaan ihmisen omaan järkeen, koska olosuhteet sekä ihmisten näkemykset ja mielipiteet siveellisyydestä ajansaatossa muuttuvat.³⁰⁰ Tämän vuoksi myös menneisyyden siveellisyyttä voidaan arvioida vain oman aikakauden siveellisyyksien mukaisesti.³⁰¹

4.3 Kunniattomuus ja epäsiveellisyys PK 15:4:n mukaan

4.3.1 Yleiset perusteet

Yksilöillä on lähtökohtaisesti vapaus ja oikeus elää elämäänsä omien normiensa ja moraalinsa mukaan. Nämä arvot ja moraalit saattavat tosin erota suurestikin vanhempien arvoista.³⁰² Perittävän omat normaalia tiukemmat käsitykset moraalista ja hyväksyttävistä elämäntavoista eivät kuitenkaan saa johtaa siihen, että perillinen menettäisi oikeutensa perintöön käytöksensä vuoksi, jos tällaista käytöstä voidaan pitää objektiivisesti katsottuna hyväksyttävänä.³⁰³ Perittävä ei voi rajoittaa perilliseltä henkilökohtaisia elämänvalintoja esimerkiksi kieltämällä perillistä muuttamasta pois kotoa.³⁰⁴ Jos perittävä tekee perillisen

²⁹⁵ Alanen 1952, s. 7–8.

²⁹⁶ Ks. <http://worldpopulationreview.com/countries/countries-where-weed-is-illegal/>.

²⁹⁷ Salomaa 1948, s. 36.

²⁹⁸ Aarnio ym. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 11/1982.

²⁹⁹ Ks. Helsingin HO 18.10.2006 S 05/2259.

³⁰⁰ Snellman 1856–1857, s. 20–21.

³⁰¹ Salomaa 1948, s. 36.

³⁰² Romppanen – Giray 2009, s. 58.

³⁰³ Aarnio – Kangas 2016, s. 156.

³⁰⁴ Ks. Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO:1956-II-40. Perittävä oli määrännyt, että jos joku lapsista lähtee kotoa, ennen kuin testamentin tekijän jälkeen oli toimitettu perinnönjako, hän jää ilman perintöä. Määräys katsottiin hyvätavan vastaiseksi.

perinnöttömäksi vetoamalla tällaiseen perusteeseen, katsotaan tällainen määräys hyvän tavan vastaiseksi.³⁰⁵ Perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi ei kelpaa myöskään perittävä halu suojella perillisen terveyttä tai omaa omaisuuttaan niin, ettei perillinen tuhlaisi saamaansa perintöä esimerkiksi alkoholiin. Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisussa (HO 11.6.1998 S 98/91) perittävä oli tehnyt perillisensä perinnöttömäksi, jottei tämä myisi perittyä omaisuutta ja käyttäisi siitä saamiaan rahoja alkoholiin. Tapauksessa näitä seikkoja ei voitu katsoa yksistään hyväksyttäviksi syiksi tehdä perillistä perinnöttömäksi, vaikka nämä tarkoitusperät olivatkin sinänsä ymmärrettäviä.

Perinnöttömäksi ei voi tehdä sellaisilla perusteilla, jotka rajoittavat perillisen perus- tai ihmisoikeuksia.³⁰⁶ Perus- ja ihmisoikeuksilla tarkoitetaan sellaisia oikeuksia, jotka ovat perustavanlaatuisia ja erittäin keskeisiä. Ne turvaavat jokaiselle ihmiselle tietynlaisia yksilöllisiä oikeuksia ja vapauksia.³⁰⁷ Suomea kansainvälisesti ja kansallisesti sitovat perus- ja ihmisoikeusvelvoitteet kuuluvat perhe- ja perintöoikeuden oikeuslähdehierarkian huipulle.³⁰⁸ Tämän vuoksi katsoisin, että perus- ja ihmisoikeuksilla on läheinen liityntä kunnioittomuutta ja epäsiiveellisyyttä koskevaan arviointiin ja näiden oikeuksien voitaisiin katsoa kaventavan PK 15:4:n kunnioittoman ja epäsiiveellisen elämän säännöksen soveltumista ja sen tulkintaa. Näin ollen perillisellä on esimerkiksi oikeus harjoittaa haluamaansa uskontoa perustuslain (PL, 731/1999) 2:11:n nojalla. Perillisellä on myös oikeus järjestää kokouksia ja mielenosoituksia sekä osallistua niihin PL 2:13:n mukaan. Katsoisin siten, että perinnöttömäksi tekemisen perusteena ei voi vedota mihinkään henkilöön liittyvään syyhyn, kuten sukupuoleen, ikään, alkuperään, kieleen, vakaumukseen, mielipiteeseen, terveydentilaan tai vammaisuuteen, koska peruste loukkaisi PL 2:6:n yhdenvertaisuutta.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että sodomia eli eläimiin sekaantuminen olisi perinnöttömäksi tekemisen peruste, jos se olisi julkista ja jatkuvaa.³⁰⁹ Lähtökohtaisesti jokaisella on PL 2:7:n mukaan oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen sekä jokaisella yksilöllä

³⁰⁵ Perittävän määräys, ettei perillinen saa hankkia lapsia tai tämän pitää hankkia lapsia taikka mennä naimisiin tai erota kumppanistaan ovat myös tällaisia hyvätavan vastaisia perusteita. Yleensäkin kaikki sellaiset, jotka rajoittavat perillisen henkilökohtaista vapautta ja elämää.

³⁰⁶ Aarnio – Kangas 2015, s. 613.

³⁰⁷ Ojanen 2003, s. 6. Perusoikeudet ovat kirjattu Suomen perustuslakiin (PL, 731/1999) ja ihmisoikeudet ovat tunnustettu kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, kuten Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (EIS, SopS 18–19/1990). Ks. lista keskeisimmistä ihmisoikeuksista ja ihmisoikeussopimuksista Haas 2014, s. 6 ja 82.

³⁰⁸ Kangas 2012, s. 29.

³⁰⁹ Aarnio – Kangas 2016, s. 150.

on lähtökohtaisesti oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan.³¹⁰ Vaikka eläimeen sekaantumista ei ole rikoslaissa suoranaisesti kriminalisoitu, voi toiminta silti tulla rangaistavaksi RL 17:14:n mukaisena eläinsuojelurikoksena. Eläinsuojelulain (247/1996) 1:1:n mukaan lain tarkoituksena on suojella eläimiä parhaalla mahdollisella tavalla kärsimykseltä, kivulta ja tuskalta sekä edistää eläinten hyvinvointia ja hyvää kohtelua. Nähdäkseni eläimiin sekaantuminen ei tue tätä lain tarkoitusta. Eläimiin sekaantuminen dekriminalisoitiin lähinnä sen vuoksi, että sitä koskevaa rikoslain säännöstä sovellettiin lähinnä vajaamielisiin henkilöihin, joiden kohdalla säännöksen soveltamista pidettiin kohtuuttomana.³¹¹ Säännöstä ei siten poistettu sen vuoksi, että eläimiin sekaantumista olisi pidetty oikeutettuna. Tämän vuoksi pitäisin sodomiaa sellaisena kunnianttomana ja epäsiiveellisenä käytöksenä, joka voidaan katsoa PK 15:4:n tunnusmerkistöön lukeutuvaksi.

Yhtä lailla perittävä voisi paheksua yksin elävän perillisen aktiivista seksuaalista elämää ja pitää sitä kunnianttomana ja epäsiiveellisenä käytöksenä. Vaikka tällainen toiminta olisikin jatkuvaa ja perittävää loukkaavaa, ei sitä voitaisi pitää PK 15:4:n tunnusmerkistöön lukeutuvana käytöksenä, joka oikeuttaisi perinnöttömäksi tekemiseen. Perillistä suojaa tässä tapauksessa PL 2:7:n mukainen oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen. Lisäksi hyväksyttävyyttä tilanteessa puoltaa perillisen elämäntilanne. Perillinen elää yksin, joten nähdäkseni käyttäytymistä ei voitaisi pitää edes objektiivisesti kovin paheksuttavana. Jos perillinen sen sijaan olisi esimerkiksi avioliitossa ja pettäisi kumppaniaan, tilanne voisi olla täysin toinen, koska avioliitto on siveys sensitiivinen instituutio.³¹² Tällaisessa tilanteessa kyse ei olisi myöskään vain perillisen henkilökohtaisesta elämästä, vaan myös toisen osapuolen elämästä. Edellytykset perinnöttömäksi tekemiselle voisi tällöin täytyä kumppanin pettämisenä, joka voitaisiin katsoa kunnianttomaksi ja epäsiiveelliseksi elämäksi. Myös objektiivisesti katsottuna kumppanin pettämistä pidettäisiin epäilemättä kunnianttomana tekona, varsinkin jos se on ollut jatkuvaa.

PL 2:18:n mukaan, jokaisella on oikeus hankkia toimeentulo valitsemallaan työllä. Näin ollen perittävä ei voi tehdä perillistä perinnöttömäksi siitä syystä, että perillinen harjoittaa jotain työtä, joka loukkaa perittävää. Esimerkiksi, jos perillinen on ammatiltaan teurastaja ja perittävä on eläintenoikeuksia puolustava eläinaktivisti, ei perittävä voi tehdä perillistään

³¹⁰ Nieminen 1999, s. 111.

³¹¹ HE 154/2018 vp. s. 96.

³¹² Hegel 1994, s. 162–164.

perinnöttömäksi, vaikka häntä varmasti perillisen työ loukkaisi. Sen sijaan haasteellisempaa olisi, jos perillinen olisi ammatiltaan esimerkiksi aikuisviihdetaiteilija tai ylläpitäisi erotiikkamyymälää. Katsoisin tällaisen toiminnan täyttävän siveettömyys käsitteen merkitysisällön, koska epäsiiveellisyys tarkoitetään sanana viittaavan juuri tällaiseen toimintaan. Jos kyseinen toiminta olisi vielä jatkuvaa, voitaisiin toimintaa pitää vielä perillisen elämäntapana, jolloin PK 15:4:n voitaisiin katsoa täyttyvän. Toiminnan pitäminen objektiivisesti paheksuttavana on kuitenkin haasteellista. Toiminta ei ole myöskään sillä tavalla julkista, kuten esimerkiksi julkinen juoppous, mikä tekee toiminnasta vähemmän loukkaavaa. Puolustavat perusteet tällaiselle elämäntavalle löytyisivät tässäkin tapauksessa perustuslaista, jossa turvataan elinkeinovapaus (PL 2:18) sekä oikeus elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen (PL 2:7). Perusoikeudet ovat lähtökohtaisesti etusijalla ja näitä oikeuksia voidaan rajoittaa ainoastaan lain sallimissa tilanteissa,³¹³ minkä lisäksi rajoitusedellytykset ovat erittäin tiukat.³¹⁴ Toiminta aikuisviihdealalla ei ole Suomessa kriminalisoitu, minkä voitaisiin katsoa vähentävän sen paheksuttavuutta, koska lainsäädännön tarkoituksena on ohjata ihmisten käyttäytymistä ja mielikuvaa siitä, mikä on sallittua ja kiellettyä.³¹⁵ Jos lainsäädäntö sallii aikuisviihteen ja siihen rinnastuvan toiminnan, niin varmasti objektiivisesti siihen suhtaudutaan myös hyväksytymmin. Jokaisella on lisäksi oikeus määrätä omasta kehostaan ja päättää omasta seksuaalisesta aktiivisuudestaan, sillä ne ovat keskeisiä jokaiselle kuuluvia seksuaalioikeuksia.³¹⁶ Näiden seikkojen perusteella katsoisin, että aikuisviihde työ tai muu siihen rinnastuva elinkeino ei voi olla perinnöttömäksi tekemisen peruste.

Koska jokaisella on PL 2:18:n mukaan oikeus hankkia toimeentulo valitsemallaan työllä, katsoisin, että ketään ei voi myöskään pakottaa tekemään sellaista työtä, jota hän ei halua tehdä. Perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi ei siten käy se, ettei perillinen tee perittävän määräämää tai haluamaa työtä. Perillinen saattaa olla myös esimerkiksi pitkäaikaisesti sairas tai työkyvytön, jolloin on täysin ymmärrettävää, ettei hän kykene työntekoon. Jos perillinen sen sijaan vieroksuu työntekoa, eikä hänellä ole aikomustakaan tehdä työtä, vaikka hän voisi ja kykenisi siihen, tilanne voisi olla toinen. Jos perillinen ei kannata korttansa kehoon yhteiseksi hyväksi ja vielä nauttii muiden työn hedelmistä³¹⁷ sekä elää yhteiskunnan tarjoamilla tuilla, pidettäisiin tätä elämäntapaa varmasti myös objektiivisesti katsottuna kunniattomana

³¹³ Ojanen 2003, s. 50–51.

³¹⁴ PeVM 25/1994 vp. s. 5.

³¹⁵ Frände ym. 2017, s. 73.

³¹⁶ Ilmonen – Korhonen 2015, s. 6.

³¹⁷ Perillinen ei siis maksa veroja ja nauttii muiden verovaroilla rahoitetuista palveluista.

elämänä. Jos perittävä vielä itse olisi hyvin isänmaallinen ja uuttera työntekijä, hän pitäisi varmasti perillisensä käytöstä loukkaavana, jolloin perinnöttömäksi tekemisen ainekset olisivat olemassa. Jos perillinen vielä jouten olon yhteydessä juopottelisi olisi perinnöttömäksi tekemisen peruste jo epäilemättä olemassa. Yhteiskunnan kannalta on myös perusteltua pitää tällaista joutenoloa perinnöttömäksi tekemisen perusteena, koska tällainen käytös ei ole yhteiskunnan edun mukaista. Verotulojen saaminen vähenee sekä yhteiskunta joutuu mahdollisesti maksamaan työttömille tukia. Vaikka rangaistukseen perillistä ei voi tällaisesta käytöksestä tuomita, on tällaista käytöstä kuitenkin hyvä pyrkiä ennaltaehkäisemään. Näin ollen katsoisin, että on perusteltua hyväksyä tällainen käytös PK 15:4:n säännökseen lukeutuvaksi.

Euroopan ihmisoikeussopimus on kansainvälinen yleissopimus ihmissoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi. Sopimuksen ensimmäisessä osassa säädetään ihmisille kuuluvista oikeuksista ja vapauksista. Esimerkiksi EIS 8 artiklan mukaan, jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä kohdistuvaa kunnioitusta. Perillisellä on näin ollen vapaus määrätä omasta elämästään, eikä hänen tarvitse huomioida vanhempiensa toiveita tai käskyjä tai noudattaa niitä siinä määrin kuin nämä tahtoisivat. Perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi ei siten käy se, ettei perillinen noudata vanhempien kieltoja tai käskyjä.³¹⁸ Jos perillinen on esimerkiksi mennyt vastoin vanhempiensa tahtoa avioliittoon itse valitsemansa henkilön kanssa, ei se oikeuta perinnöttömäksi tekemiseen, vaikka vanhemmat paheksuivat tätä.³¹⁹ Perinnöttömäksi ei voi myöskään tehdä tilanteissa, joissa perillinen eroaa liitostaan tai esimerkiksi solmii liiton samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa tai sellaisen henkilön kanssa, josta perittävä ei pidä. Perillisellä on myös yhtä lailla vapaus olla solmimatta avioliittoa, elää avoliitossa tai yksin. Nähdäkseni perhe-elämään liittyvä sääntely ja ihmisten yksityiselämään puuttuminen lainsäädännöllisin keinoin on hyvin haastavaa ja jopa sopimattonta.³²⁰ Tämän vuoksi ihmisten yksityiselämää ei tule liiaksi rajoittaa lainsäädännöllisin keinoin, vaan perhesuhteisiin tulee kytkeä vain rajoitetusti tahdosta riippumattomia oikeusvaikutuksia.³²¹ Perhe-elämään kuuluvien henkilökohtaisten elämän valintojen kontrolloiminen ja sääntely voidaan katsoa vain lisäävän riitaisuuksia sekä perheessä että myös yhteiskunnassa.³²² Perhe-elämän sääntelyä voitaisiin pitää perusteltuna lähinnä niissä tilanteissa,

³¹⁸ Aarnio – Kangas 2016, s. 146.

³¹⁹ Aarnio – Kangas 2016, s. 155.

³²⁰ Hyvin harva tuskin edes noudattaisi tällaista sääntelyä, eikä pitäisi sitä oikeutettuna.

³²¹ Komiteanmietintö 1992:12, s. 81.

³²² Faurie – Kalliomaa-Puha 2010, s. 1268.

kun sillä pyritään edistäviin tavoitteisiin. Sääntely on suotavaa lähinnä heikomman suojaan liittyvissä tapauksissa.³²³ Esimerkiksi lastensuojelu on tällainen.

Perinnöttömäksi tekemistä koskevissa tapauksissa on usein perillisen alkoholin käyttö suuressa roolissa. Helsingin hovioikeuden ratkaisussa (HO 18.10.2006 S 05/2259) perittävä halusi jättää poikansa perinnöttömäksi sillä perusteella, että nämä olivat juopotelleet, eivätkä olleet huolehtineet isästään. Hovioikeus katsoi ratkaisussa käräjäoikeuden tapaan, että perilliset olivat jatkuvasti juopotelleet ja eläneet kunniantomasta, kun he olivat lainanneet isältään rahaa, maksamatta lainaamaansa summaa takaisin. Perittävän lapsilla ei ollut missään vaiheessa myöskään halua hakeutua hoitoon runsaan alkoholinkäytön vuoksi tai parantaa elintapojaan. Perilliset olivat lisäksi juopotelleet sekä isänsä seurassa että myös julkisella paikalla, joka oli osoittanut ilmeistä kunnioituksen puutetta. Näillä perusteilla hovioikeus katsoi, että perusteet perinnöttömäksi tekemiselle olivat olemassa. Helsingin hovioikeuden ratkaisussa (HO 1.6.2005 S 03/1193) rintaperillinen haluttiin jättää perinnöttömäksi, koska tämä oli jatkuvasti käyttänyt alkoholia eikä ollut huolehtinut lapsistaan. Perusteena esitettiin siten perillisen viettämä kunniaton ja epäsiiveellinen elämä. Hovioikeus yhtyi käräjäoikeuden näkemykseen, että perillinen oli tässä tapauksessa jatkuvasti viettänyt kunniantonta ja epäsiiveellistä elämää. Todistelu oli ollut tapauksessa kattavaa ja uskottavaa ja lisäksi perusteet perinnöttömäksi tekemiselle oli riittävän tarkasti yksilöity testamentissa.

Näkisin kuitenkin, että pelkkä alkoholin suuri kulutus ei voi olla itsessään perusteena perinnöttömäksi tekemiselle, koska siitä, mitä pidetään alkoholin väärinkäyttönä voi olla hyvin eriäviä näkemyksiä. Lisäksi myös ihmisten itsemääräämisoikeus samoin kuin PL 2:7 puoltavat oikeutta alkoholin käyttämiseen. Tämän vuoksi asiaa tulisikin tarkastella aina tilannekohtaisesti. Jos henkilö on saanut potkut työpaikaltaan useamman kerran sekä ollut katkaisuhoidossa alkoholin juomisen vuoksi, voitaisiin tätä pitää jo melko suurena alkoholin kulutuksena ja väärinkäyttönä.³²⁴ Samoin voitaisiin katsoa sellaisessa tilanteessa, jossa perillisen osakehuoneisto on otettu asunto-osakeyhtiön hallintaan juopottelun vuoksi.³²⁵ Jos henkilö ei kykene enää kontrolloimaan juomistaan tai hänet todetaan alkoholistiksi, tämän voitaisiin viimeistään katsoa olevan alkoholin väärinkäyttöä. Näkisin kuitenkin, että pelkkä alkoholisoituminen ei myöskään riittäisi vielä perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi

³²³ Faurie – Kalliomaa-Puha 2010, s. 1268.

³²⁴ Kouvolan HO 15.11.1995 S 94/230.

³²⁵ Ks. Kouvolan HO 15.11.1995 S 94/230.

itsessään, koska alkoholismi on sairaus, jolloin perillinen ei kykene enää kontrolloimaan juomistaan, vaan se perustuu riippuvuuteen. Arviointi näissä tilanteissa tulisi kiinnittää siihen, miten perillinen itse suhtautuu tai kykenee suhtautumaan omaan juomiseensa.³²⁶ Jos perillinen tosiasiassa yrittää vähentää juomistaan, puhumattakaan, että hän pyrkii saamaan oman elämänsä järjestykseen ja itsensä kuntoon, voisi olla kohtuutonta tehdä perillinen perinnöttömäksi. Perillisen elämäntapa ei tällöin edes osoittaisi PK 15:4:n tunnusmerkistön mukaista kunniantonta ja epäsiiveellistä käytöstä. Ratkaisevaa on siten tarkastella perillisen käytöksen synnyttämää kokonaiskuvaa.³²⁷

Lidmanin mukaan kunniaa ja häpeää tulee tarkastella erityisesti kasvatuksen näkökulmasta, koska tämän kautta tavat ja asenteet siirtyvät sukupolvelta toiselle.³²⁸ Tämän perusteella voitaisiin katsoa, että opitut huonot käytöstavat, kuten esimerkiksi kiroileminen, tervehtimättä jättäminen, jonossa etuilu ja vastaavanlainen käyttäytyminen voisivat täyttää PK 15:4:n tunnusmerkistön. Tällaista käytöstä ei voi suoralta kädeltä sulkea PK 15:4:n ulkopuolelle, johon kunniantomuus ja epäsiiveellisyys käsitteiden epätäsmällisestä luonteesta. Nähdäkseni tällainen käytös perustuu lähtökohtaisesti kuitenkin enemmän ihmisen ajattelemattomuuteen tai tietämättömyyteen kuin paheellisuuteen. Kuitenkin, jos tällainen käytös perustuisi perillisen omaan tietoiseen toimintaan, olisi perittävää loukkaavaa ja ennen kaikkea jatkuvaa ja julkista, voisi se jopa täyttää PK 15:4:n tunnusmerkistön. On katsottu, että sopimaton käyttäytyminen on erityisen paheksuttavaa, kun se tapahtuu vieraiden ihmisten läsnä ollessa.³²⁹ Sen sijaan paheksuttavaa käytöstä voidaan pitää vähemmän moitittavana, kun se tehdään ”poissa näkyvistä”.³³⁰ Tällaisten hyvien käytöstapojen määrittäminen kaikkia tyydyttävällä tavalla ei ole kuitenkaan itsestään selvä asia, koska kulttuurit ja arvot eri yhteisöissä vaihtelevat suuresti ja oikealle käytökselle ei voida antaa yleisesti hyväksyttävää säännöstöä.³³¹

Näkemykset kunniantomuudesta ja epäsiiveellisyydestä ovat sen verran muuttuvia, että niiden varaan ei ole mahdollista rakentaa ajasta ja paikasta riippumatonta tulkintasuositusta PK 15:4:n soveltamisalasta.³³² Annan tästä kuvitteellisen esimerkin. Vuonna 1970 korkein oikeus ratkaisi tapauksen, jossa perittävä oli tehnyt vuonna 1966 testamentin, jossa hän oli

³²⁶ Asiaa voitaisiin arvioida samalla tavalla, jos perillinen olisi esimerkiksi peliriippuvainen.

³²⁷ Aarnio – Kangas 1991, s.54.

³²⁸ Lidman 2009, s. 124.

³²⁹ Helsingin HO 9.1.1991 S 89/879

³³⁰ Helsingin HO 18.10.2006 S 05/2259.

³³¹ Häyry 2003, s. 173.

³³² Aarnio – Kangas 2016, s. 149.

määrännyt poikansa perinnöttömäksi, koska tämä oli elänyt kunniatonta ja epäsiiveellistä elämää homoseksuaalina. Perittävä oli testamentissaan todennut, että aina vuodesta 1950 asti perillinen oli viettänyt aikaa miesystävänsä kanssa, kävellyt tämän kanssa käsikädessä ja he asuivat myös yhdessä. Vuonna 1965 perittävä oli kutsunut poikansa ja muutaman muun sukulaisensa kylään kahville. Perillinen oli tuonut miesystävänsä näyttille ja esitellyt hänet myös kaikille perittävän sukulaisille. Perittävä oli tästä syvästi loukkaantunut ja perillisen käytös toi hänelle suurta häpeää. Korkein oikeus katsoi tämän perusteella, että perillinen oli loukannut syvästi perittävää ja viettänyt jatkuvasti kunniatonta ja epäsiiveellistä elämää. Päätös oli ollut yksimielinen ja se oli tarkasti ja kattavasti perusteltu. KKO oli myös vedonnut sen aikaiseen RL 20 luvun säännökseen, jossa säänneltiin luvattomasta sekaannuksesta ja muusta haureudesta, jonka 12 §:n mukaan, ”jos joku harjottaa haureutta toisen samaa sukupuolta olevan kanssa; rangaistakoon kumpikin vankeudella korkeintaan kahdeksi vuodeksi.” Näin ollen KKO hylkäsi perillisen testamentin kumoamista koskevan kanteen.

Kyseisellä ratkaisulla ei olisi enää merkitystä tänä päivänä. Ensinnäkin nykyinen voimassa oleva Suomen rikoslaki ei ole kriminalisoinut homoseksuaalisuutta. Toiseksi 1990 luvulta alkaen on katsottu, että homoseksuaalisuus ei ole valinta, vaan sillä on biologinen perusta,³³³ kun vielä 1970 luvulla homoseksuaalisuutta saatettiin pitää henkilön elämäntapana. Rekisteröity parisuhde astui voimaan vuonna 2001 lailla rekisteröidystä parisuhteesta (950/2001) ja vuonna 2017 astui voimaan laki, jonka mukaan samaa sukupuolta olevat voivat solmia avioliiton.³³⁴ Nähdäkseni homoseksuaalisuus ja muutkin seksuaaliset suuntautumiset ovat tänä päivänä myös objektiivisesti katsottuna täysin hyväksyttäviä.³³⁵ Vaikka perittävä itse olisi järkkymätön homofoobikko, ei varmastikaan yksikään tuomioistuin voisi pitää homoseksuaalisuutta hyväksyttävä perinnöttömäksi tekemisen perusteena. Lisäksi voidaan vielä nostaa esille perus- ja ihmisoikeuksien kasvun merkitys, joiden voitaisiin omiaan katsoa tukevan homoseksuaalisuuden hyväksyttävyyttä. Huolimatta siitä, että KKO:n vuoden 1970 ratkaisulle voitaisiin muodollisesti antaa ennakkopäätösarvoa³³⁶, syystä että se oli hyvin perusteltu ja se oli yksimielinen, ei sille silti tosiasiaissa enää voisi antaa merkitystä ratkaistaessa vastaavanlaisia tapauksia tänä päivänä.

³³³ Ks. Chandler 1993 ja Sullivan 2019.

³³⁴ Ks. hallituksen yleisperustelut HE 65/2015 vp. s. 3.

³³⁵ Ks. Yle.fi uutiset. ”Jopa 100 000 ihmistä marssii yhdenvertaisuuden puolesta”.

³³⁶ Ks. Launiala 2016, s. 10.

4.3.2 *Kunniattomuus perusteena*

Rikoslain voitaisiin katsoa antavan suuntaviivoja kunniattomuuden perusteille, sillä rikoslain ja sen normeilla on tarkoitus luoda moraalialueita sekä ylläpitää ja vahvistaa niitä.³³⁷ Kunniattomaksi elämäksi voitaisiin siten katsoa lähtökohtaisesti kaikki sellainen käytös, joka on lainvastaista. Rikoslain 24 luvussa on muutamia säännöksiä, joissa säännellään kunniaan kohdistuvista loukkauksista. Näillä säännöksillä pyritään suojaamaan kansalaisten keskuudessa yleisesti vallitsevia tavoiteltavia arvoja sekä estämään, ettei kukaan joutuisi kärsimään loukkauksien tai epäkunnioituksen vuoksi.³³⁸ Esimerkiksi RL 24:9:n mukaan henkilö syyllistyy kunnianloukkaukseen, jos hän esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka muutoin halventaa toista. Samoin RL 24:8:n mukaan, joka oikeudettomasti esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, on tuomittava yksityiselämää koskevan tiedon levittämisestä. Näiden säännösten perusteella voitaisiin PK 15:4:n kunniattomaksi elämäksi katsoa ainakin valheellisten tai yksityiselämää koskevien tietojen ja vihjausten esittämistä sekä toiseen kohdistuvaa halveksuntaa. Tällainen kunnianloukkaus voi tapahtua kirjallisesti, suullisesti tai kuvallisesti.³³⁹

Varallisuus- ja oikeudellisista oikeustoimista annetussa laissa (OikTL, 228/1929) 33 §:ssä säädetään kunnianvastaisesta ja arvottomasta menettelystä. Säännöksen mukaan: ”Oikeustoiminta, jota muuten olisi pidettävä pätevänä, älköön saatettako voimaan, jos se on tehty sellaisissa olosuhteissa, että niistä tietoisesti olisi kunnianvastaista ja arvotonta vedota oikeustoimeen, ja sen, johon oikeustoimi on kohdistettu, täytyy olettaa niistä tietäneen.” Vaikka säännös sisältää käsitteen ”kunniattomuus” se eroaa kuitenkin arvioinnin osalta PK 15:4:n tunnusmerkistöstä selvästi: OikTL 33 § perustuu olosuhteiden arviointiin, kun taas PK 15:4 perustuu perillisen *elämäntavan* arviointiin.³⁴⁰ Perillisen elämäntapaa koskeva arvio perustuu perillisen toimintaan ja häneen itseensä, eikä se ole olosuhteista riippuvainen asia. Lisäksi kysymystä kunnianvastaisesta ja arvottomasta menettelystä arvioidaan objektiivisten perusteiden mukaan³⁴¹, kun taas kunniantonta tai epäsiiveellistä elämää arvioidaan ensisijaisesti perittävän subjektiivisen käsityksen mukaan. Sen sijaan sellainen käyttäytyminen, joka

³³⁷ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 48.

³³⁸ Mäkinen 1982, s. 2.

³³⁹ HE 184/1999 vp. s. 33.

³⁴⁰ Aarnio – Kangas 2016, s. 150.

³⁴¹ Wrede 1932, s. 132.

katsottaisiin OikTL 33§:n perusteella kunnianvastaiseksi ja arvottomaksi, voitaisiin hyvin katsoa myös PK 15:4:n mukaiseksi kunnianttomaksi elämäksi ja hyväksyttäväksi perinnötmäksi tekemisen perusteeksi.³⁴²

Oikeuskäytännön perusteella kunniaton elämä voi näyttäytyä monenlaisena käytöksenä. Oikeuskäytännössä kunnianttomaksi menettelyksi PK 15:4:n mukaan on katsottu muun muassa väkivaltainen tai uhkaava käytös, epärehellisyys, erilaiset solvaukset sekä kotirauhan häirintä sekä runsas alkoholin ja muiden päihdyttävien aineiden käyttö.³⁴³ Yleisesti ottaen kunnianttomaksi elämäntavaksi on katsottu toiminta, joka herättää paheksuntaa ja johon usein liittyy erilaisten velvollisuuksien tai hyvien tapojen laiminlyömistä.³⁴⁴ Kunnianttoman käytöksen ei tarvitse olla sellaista, että sillä aiheutetaan jollekin ulkopuoliselle vahinkoa, vaan yhtä lailla sellainen teko joka ei suoranaisesti kohdistu kehenkään, vaan koskee vain perillistä itsesään, voi täyttää PK 15:4:n tunnusmerkistön.³⁴⁵ Kunnianttomana on myös pidetty työssäkäynnin ja taloudenhoidon laiminlyömistä sekä vanhemmuuteen kuuluvien velvollisuuksien laiminlyöntiä.³⁴⁶ Mikäli vanhempien alkoholin käyttö tai lapsen elatuksen ja hyvinvoinnin laiminlyönti on aiheuttanut lapsen huostaanoton, voidaan tapahtunutta pitää melko vahvana indisiona vanhempien kunnianttomasta elämästä.³⁴⁷ Huostaanotto on kuitenkin viime sijainen toimenpide turvata lapsen hyvinvointi, eikä siihen ryhdytä kevyin perustein.³⁴⁸

Kunnianttomana toimintana voidaan pitää myös perillisen rikkomuksia yksipuolisia oikeustoimia, kuten maksuvelvollisuutta tai omistusoikeutta, kohtaan.³⁴⁹ Sama koskee tilanteita, joissa rikotaan kahden henkilön tai useamman välisiä lupauksia tai sopimuksia. Lupausten ja sopimusten sitovuuteen vaikuttaa, miten sitovasti ne on tehty.³⁵⁰ Virallisesti vahvistettujen lupausten, kuten kirjallisten lupausten tai valapohjaisten lupausten, rikkominen voitaisiin

³⁴² Kunnianvastaiseksi OikTL nojalla on katsottu kiinteistökaupassa mm. asioiden salaaminen (HE 14/1994 vp. s. 135) tai väärien tietojen antaminen (KKO 2007:91). Ks. myös Nevala 2016, s. 290. Samoin voisi olla myös esimerkiksi toisen erheellisyden tai sairaudesta johtuvan ymmärtämättömyyden hyväksikäyttö.

³⁴³ Ks. esim. ratkaisut Turun HO 10.10.2002 S 02/1455, Helsingin HO 1.6.2005 S 03/1193 ja Kouvolan HO 24.5.1995 S 94/602.

³⁴⁴ Helsingin HO 18.10.2006 S 05/2259, Turun HO 29.10.2001 S 00/1916. Ks. Helsingin HO 8.4.1997 S 95/1903. Ks. Kangas 2019, s. 465.

³⁴⁵ Esimerkiksi alkoholin ja muiden päihteiden käyttö voidaan katsoa kunnianttomaksi elämäksi, vaikka se ei kohdistu suoranaisesti kehenkään.

³⁴⁶ Ks. Helsingin HO 29.11.1995 S 94/1385

³⁴⁷ Ks. Helsingin HO 8.4.1997 S 95/1903 ja Helsingin HO 29.11.1995 S 94/1385.

³⁴⁸ Hakalehto 2018, s. 407.

³⁴⁹ Kaisto – Tuomisto 2008, s. 3.

³⁵⁰ Ahlman 1943, s. 44–45.

katsoa loukkaavammaksi kuin suullisten lupauksen tai hetken mielijohteesta tehtyjen lupauksen rikkominen. Lisäksi sopimusten ja lupauksen sisällöllisen yksityiskohtaisuuden voitaisiin katsoa vaikuttavan sovitun asian rikkomisen moitittavuuteen.³⁵¹ Kouvolan hovioikeuden ratkaisussa (HO 1.6.1988 S 87/83) perittävä (A) oli myynyt perilliselleen (B) tilansa ja kaupan osapuolet olivat sopineet, että kauppahinta tulee maksaa viiden vuoden kuluessa. Kauppahinnan lisäksi kaupan ehtona oli, että B:n tulee järjestää A:lle kohtuullinen asunto sekä ruoka ja muu tarvittava ylläpito. B:n tuli myös huolehtia A:sta, sitten kun tämä tulisi sairaaksi tai vanhuuttaan heikoksi. B oli jättänyt maksamatta kauppahinnan, eikä hän ollut huolehtinut A:sta kauppakirjan ehdoissa sovitulla tavalla. Tuomioistuin katsoi, että tällaisten A:n sanelemien ehtojen ja vaatimusten laiminlyöminen normaalitilanteissa eivät olisi olleet hyväksyttäviä perinnöttömäksi tekemisen perusteita, vaikka perillinen ei niitä noudattaisi. Sen sijaan koska A:n vaatimukset perustuivat sopimukseen ja B oli sopimukseen kirjatut ehdot hyväksynyt, oli B toiminut kunnialtomasti laiminlyödessään kauppakirjan ehtojen täyttämisen. Näin ollen tuomioistuin katsoi, että A:llä oli oikeus tehdä B perinnöttömäksi.

Oikeuskäytännössä on yleisesti katsottu, ettei perinnöttömäksi voida tehdä henkilöä, joka ei pidä yhteyttä vanhempiinsa.³⁵² Tämä saattaa perustua siihen, että Suomessa vallitsee individualistinen kulttuuri. Tällaisessa kulttuurissa korostuu yksilön vapaus toimia, toisin kuin kollektiivisessa kulttuurissa, jossa on velvollisuuksia perhettä ja sukua kohtaan.³⁵³ Vuoden 1734 lain mukaan perillinen voitiin tehdä perinnöttömäksi siitä syystä, että tämä oli laiminlyönyt perittävään kohdistuvan lakiin perustuvan elatusvelvollisuuden.³⁵⁴ Tällaista menettelyä ei kuitenkaan nykyisen PK 15:4:n mukaan pidetä sellaisena kunnialtomana menettelynä, että se oikeuttaisi perittävän tekemään rintaperillisen perinnöttömäksi.³⁵⁵ Nähdäkseni tämä seikka puoltaa näkemystä siitä, ettei perillisellä ole velvollisuutta pitää yhteyttä vanhempiinsa.

Yhteydenpidon täydellinen puuttuminen on kuitenkin nähdäkseni ilmeisessä ristiriidassa perimisoikeuden peruseriaatteen eli perillisen ja perittävän yhteenkuuluvuuden kanssa. Vaikka perusteen hylkäämistä voitaisiin perustella pelkästään jo sillä, että perillisellä on

³⁵¹ Ahlman 1943, s. 44–45.

³⁵² Tuomioistuin on katsonut, ettei lain tarkoittamalla sanonnalla ”jatkuvasti viettää kunnialtonta elämää” tarkoiteta sitä, ettei perillinen ole pitänyt yhteyttä perittävään. ks. Turun HO 15.3.1991 S 90/343 ja Helsingin HO 8.4.1997 S 95/1903) Ks. myös Aarnio – Kangas 2016, s. 151.

³⁵³ Lidman 2009, s. 53–54.

³⁵⁴ Ks. Rautiala 1957, s. 198.

³⁵⁵ Aarnio 1974, s. 41.

oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita haluamiin henkilöihin PL 2:7:n ja PL 2:8:n nojalla, niin tällaisia tilanteita tulisi silti arvioida aina kokonaisvaltaisesti. Tuomioistuimen tulisi ottaa huomioon ainakin perillisen käytöksen laatu, yhteydenpidon luonne sekä yhteydenpidon katkeamiseen johtavat syyt. Yhteydenpidon puuttuminen voi johtua esimerkiksi osapuolten pitkästä välimatkasta tai perillisen huonoista taloudellisista olosuhteista, jolloin on ymmärrettävää, ettei perillinen pidä yhteyttä perittävään.³⁵⁶ Syynä voi olla myös esimerkiksi perittävän väkivaltainen tai kontrolloiva luonne, minkä vuoksi perillinen ei halua pitää yhteyttä. Jos perillinen sen sijaan olisi katkaissut yhteydenpidon täysin³⁵⁷ vanhempiinsa ja sulki nämä totaalaisesti oman elämänsä ulkopuolelle ilman mitään syytä, olisi epäjohdonmukaista, jos tällainen käyttäytyminen ei kelpaisi perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi. Perillisen käytös on tällöin ollut omiaan rikkomaan perhesuhdetta.³⁵⁸ Jos yhteydenpito on täysin katkennut perillisen ja perittävän välillä, ei heidän välillään voisi katsoa olevan enää perimisoikeuden periaatteeseen perustuvaa yhteenkuuluvuutta, joka on perimisoikeuden yksi kulmakivistä. Tällaisissa tilanteissa katsoisin perinnöttömäksi tekemisen perusteen olevan käsillä. Tilanne on nähdäkseni aika absurdi³⁵⁹, mutta kuitenkin mahdollinen.

4.3.3 Epäsiveellisyys perusteena

PK 15:4:n sanamuodon mukaan perillisen toiminta voi olla kunniantonta *tai* epäsiveellistä. Näin ollen niitä ei voi pitää toistensa synonyymeinä. Monissa tuomioistuimen ratkaisuissa ei ole tehty selvää erottelua siitä, miltä osin perillisen käytöksen on katsottu olevan kunniantonta ja miltä osin epäsiveellistä.³⁶⁰ Nähdäkseni tämä voi olla seurausta siitä, että epäsiveellisyys liittyy läheisesti kunniantomaan elämään, koska myös siveellisyys on johdettavissa moraalista.³⁶¹ Kuitenkin niissä ratkaisuissa, joissa perillisen on katsottu viettävän epäsiveellistä elämää, on tapauksiin liittynyt keskeisesti alkoholin käyttö.³⁶² Näin ollen nähdäkseni

³⁵⁶ Ks. Vaasan HO ratkaisu (HO 308 S 12/1177). Perillinen oli asunut kaukana perittävästä, joten yhteydenpito oli tämän vuoksi haastavaa. Perillisellä ei katsottu olevan myöskään taloudellisia resursseja käydä tapaamassa perittävää, johtuen pitkästä välimatkasta.

³⁵⁷ Perillinen ei vastaisi puheluihin tai viesteihin, eikä olisi siis missään yhteydessä perittävään.

³⁵⁸ Rautiala 1957, s. 196. Rautialan mukaan rikollisen teon tulee olla sellainen, että se on omiaan rikkomaan perhesuhteita, joten en näkisi, etteikö samaa ajatusta voitaisi soveltaa myös kunniantoman ja epäsiveellisen elämän osalta.

³⁵⁹ Miksi perillinen katkaisisi välinsä vanhempiinsa totaalisesti ilman syytä?

³⁶⁰ Tuomioistuimien on usein vain todennut, että perillisen käytös on ollut ”kunniantonta ja epäsiveellistä”. Ks. ratkaisujen perustelut: Helsingin HO 9.1.1991 S 89/879, Helsingin HO 29.11.1995 S 94/1385, Kouvolan HO 15.11.1995 S 94/230 sekä Itä-Suomen HO 11.6.1998 S 98/91.

³⁶¹ Hegel 1994, s. 154.

³⁶² Ks. esim. ratkaisut Helsingin HO 29.11.1995 S 94/1385, Kouvolan HO 24.5.1995 S 94/600 ja Itä-Suomen HO 11.6.1998 S 98/91. vrt. ratkaisu Kouvolan HO 1.6.1988 S 87/83, jossa katsottiin perittävän viettäneen kunniantonta elämää, mutta ei epäsiveellistä.

juopottelu voidaan katsoa myös epäsiiveelliseksi elämäksi. Jos perillinen esimerkiksi juopottelee julkisesti ja laiminlyö elämäänsä perustuvia velvollisuuksiaan, perillisen käyttäytymistä voidaan kokonaisuutena pitää sekä kunnianttomana että epäsiiveellisenä. Nähdäkseni tässä tapauksessa epäsiiveellisyys näyttää nimenomaan juopuneena olemisena.

Jokin tapa tai käytös, joka ei itsessään ole epäsiiveellistä, voi tietyissä olosuhteissa tai tilanteissa muuttua sellaiseksi. Esimerkiksi virtsaamista ei luonnollisesti voida pitää epäsiiveellisenä, koska se on jokaisen ihmisen normaali ruumiintoiminnallinen ominaisuus. Mikäli virtsaaminen sen sijaan tapahtuu julkisella paikalla, esimerkiksi kadulla muiden ihmisten nähdessä, kyseinen käytös muuttuu epäsiiveelliseksi.³⁶³ Samalla tavalla voidaan tulkita esimerkiksi sukupuoliyhteyttä. Vaikka sukupuoliyhteys on luonnollinen osa ihmisen fysiologiaa, sen harjoittaminen julkisesti tekee siitä epäsiiveellistä.³⁶⁴ Tämän perusteella voitaisiin sanoa, että siiveys on myös hyvin olosuhde- ja tilannesidonnainen ilmiö.

Voimassa oleva rikoslaki ei tunne käsitettä ”siiveysrikos”, joka oli käytössä 1500–1800-luvuilla.³⁶⁵ Rikoslaisissa on kuitenkin säänneltyjä rikoksia, joiden voidaan katsoa täyttävän PK 15:4:n tunnusmerkistön mukaisen epäsiiveellisyyden. Tällaisia ovat RL 20 luvussa säännellyt seksuaalirikokset sekä RL 17 luvussa säännellyt rikokset yleistä järjestystä vastaan. Erityisesti RL 17 luvussa on epäsiiveellisyyteen viittaavia rikosnimikkeitä. Näitä ovat muun muassa sukupuoli-siiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen (17:18) sukupuoli-siiveellisyyttä loukkaavan kuvan hallussapito (17:19) ja markkinointi (17:20) sekä sukupuoli-siiveellisyyden julkinen loukkaaminen (17:21). Kuten edellä todettiin, perillisen käytökseen perustuvan perusteen ei tarvitse olla rikos. Tällöin perillinen voidaan tehdä perinnöttömäksi, vaikka häntä ei olisi tuomioistuimessa tuomittu tekemistään teoista. Näillä rikoslaisissa säädettyillä seksuaalirikoksilla sekä siiveellisyyttä loukkaavilla rikoksilla voidaan suuntaa antavasti arvioida, voidaanko perillisen toimintaa pitää epäsiiveellisenä. Esimerkiksi jos vanhemmat kuvaavat alastomia lapsiaan leikeissään ja pitävät hallussaan näitä valokuvia, voitaisiin toimintaa mahdollisesti pitää siiveettömänä. Tällaista toimintaa ei kuitenkaan lähtökohtaisesti pidetä epäsiiveellisenä, koska on katsottu, että tällaisessa tapauksessa epäsiiveellisyyden vaikutelma perustuu lähinnä katsojan omaan ajatteluun ja kuvan tulkintaan, eikä yksin kuvaan.³⁶⁶ Jos

³⁶³ Kyseinen toiminta on lisäksi kriminalisoitu järjestyslain (612/2003) 2:7:ssä.

³⁶⁴ Kyseinen toiminta on kriminalisoitu RL 17:21:ssä.

³⁶⁵ Lidman 2009, s. 124.

³⁶⁶ HE 6/1997 vp. s. 149.

tällaisia kuvia sen sijaan julkistettaisiin tai levitettäisiin esimerkiksi netissä, voisi PK 15:4:n tunnusmerkistö epäsiiveellisydestä hyvinkin täytyä.

Siveellisyys on moniulotteinen käsite, jonka merkityssisältö on erityisesti rikosoikeudessa vaihdellut.³⁶⁷ Esimerkiksi juopumusta ja uhkapelaamista pidettiin vuonna 1889 rikoslain voimaantulon yhteydessä siiveellisyttä loukkaavaksi.³⁶⁸ Kuitenkin 1920-luvulle tultaessa rikoslaissa siiveellisyys nähtiin lähes kokonaan irrallisena moraalista ja etiikasta, jolloin se yhdistettäessä lähinnä sukupuolisiiveellisyteen liittyväksi.³⁶⁹ Hallituksen esityksessä epäsiiveellisyden on katsottu tarkoittavan nimenomaisesti sukupuolisiiveellisyttä loukkaavaa toimintaa.³⁷⁰ 1900-luvun puolella yleinen käsitys siiveellisydestä on myös muuttunut siihen suuntaan, että se katsotaan lähinnä viittaavan sukupuolimoraaliin ja seksuaalisuuteen.³⁷¹ Näin ollen käsitys siiveellisydestä näyttää olevan supistunut. Koska siiveellisyys käsitettä yleisesti voidaan arvioida vain oman aikakauden siiveellisyyskäsitteiden mukaisesti, tulee PK 15:4:n säännöstä arvioida nykyaikaisten siiveellisyyskäsitteiden perusteella, jolloin vanha-aikaiselle käsitykselle siiveellisydestä ei voitane antaa liikaa arvoa. Toisaalta jos perillisen käytös kokonaisuutena arvostellen täyttää kunniantoman ja epäsiiveellisen elämän tunnusmerkistön, ei liene kovinkaan suurta merkitystä, millainen merkityssisältö itse siiveellisydelle käsitteenä annetaan.³⁷² Jos perillisen on katsottu sen sijaan viettävän epäsiiveellistä elämää ja on tämän perusteella tehty perinnöttömäksi, tulisi ratkaisussa ilmetä, miten siiveellisyttä on arvioitu. Koska perinnöttömäksi tekeminen perustuu perittävän subjektiiviselle käsitykselle, on luontevaa, että siiveellisyttä arvioidaan myös tämän subjektiivisen käsityksen pohjalta eli perittävän siiveettömyyskäsitteiden perusteella. Näin ollen käsitettä ei tulisi tulkita myöskään liian suppeasti. Jos perittävän näkemystä epäsiiveellisydestä voidaan pitää myös objektiivisesti katsottuna hyväksyttävänä, sitä voitaisiin nähdäkseni pitää perusteena perinnöttömäksi tekemiselle, vaikka näkemys ei vastaisikaan käsitteen varsinaista merkitystä. Jos esimerkiksi perillisen juopottelevan elämän ei katsottaisi tapauskohtaisesti täyttävän kunniantoman elämän tunnusmerkistöä, olisi epäsiiveellisen elämän käsitteen tulkinnalla

³⁶⁷ Sorainen 2011, s. 227.

³⁶⁸ Sorainen 2011, s. 199. Epäsiiveellisiksi rikoksiksi on katsottu myös eläinräökkäys sekä laittomat arpajaiset.

³⁶⁹ Sorainen 2011, s. 230.

³⁷⁰ Ks. HE 6/1997 vp.

³⁷¹ Pulkkinen 2011, s. 41–43. ja Sorainen 2011, s. 192.

³⁷² Jos perillisen käytös katsotaan kokonaisuutena olevan ”kunniantonta ja epäsiiveellistä” ei liene ratkaisun kannalta merkitystä sillä, onko esimerkiksi juopumista katsottu tässä tapauksessa epäsiiveelliseksi vai kunniantommaksi vai kenties molemmiksi.

ja sille annetulla merkityssisällön painoarvolla merkitystä.³⁷³ Juopumusta on esimerkiksi oikeuskäytännössä pidetty kunniantomana ja epäsiiveellisenä sen tarkemmin erottelematta kumpaa sillä oikeastaan tarkoitetaan. Näin ollen julkista juopottelua voitaisiin pitää PK 15:4:n mukaisena epäsiiveellisenä elämänä, vaikka se ei varsinaisesti täytä siiveellisyys sanan varsinaista merkityssisältöä.

4.4 Jatkuvuus edellytyksenä

Vaikka perillisen teon katsottaisiinkin täyttävän PK 15:4:n kunniantomuuden tai epäsiiveellisuuden tunnusmerkistön, se ei vielä yksistään riitä perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi. Minkään yksittäisen teon tai tilapäisen käytöksen perusteella ei voi tehdä perinnöttömäksi, vaan perillisen käytökseltä edellytetään jatkuvuutta, jota arvioidaan aina kokonaisvaltaisesti.³⁷⁴ Kokonaisvaltaisuudella tarkoitetaan nähdäkseni perillisen käyttäytymisen tarkastelua osana laajempaa kokonaisuutta pelkkien säännönmukaisten käyttäytymiskaavojen tarkastelun asemesta. Jos perillinen on esimerkiksi useita kymmeniä vuosia käyttänyt alkoholia hyvin runsaasti, mutta on muuten elänyt nuhteettomasti ja yhteiskunnan arvojen mukaisesti, ei pelkkä alkoholin suuri kulutus osoita jatkuvaa kunniantonta tai epäsiiveellistä elämäntapaa.

PK 15:4:n jatkuvuudella tarkoitetaan ensinnäkin perillisen toiminnan säännöllisyyttä. Säännöllisyydellä tarkoitetaan sitä, että toiminta on yhtäjaksoista. Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisussa (HO 11.6.1998 S 98/91) katsottiin, että perillinen oli juopotellut 70 luvulta lähtien aina 90-luvun lopulle asti ja juopottelu oli myös asteittain lisääntynyt. Hovioikeus katsoi tämän olevan yhtäjaksoista kunniantonta ja epäsiiveellistä elämää.³⁷⁵ Kouvolan hovioikeuden ratkaisussa (HO 24.5.1995 S 94/600) perillinen oli käyttänyt päivittäin alkoholia 30 vuoden ajan, joka katsottiin jatkuvaksi kunniantomaksi ja epäsiiveelliseksi käytökseksi, koska hän oli ollut humalassa työpaikalla minkä lisäksi hän oli usein tavannut äitiään humalapäissään.

Kunniantoman tai epäsiiveellisen käytöksen ei tarvitse olla kuitenkaan yhtäjaksoista eli tapahtua tietyinä ajankohtana tietyn aikaa, vaan myös epäsiiveellinen, mutta usein toistuva kunnianton tai epäsiiveellinen toiminta täyttää PK 15:4:n tunnusmerkistön. Riittävää on, että perillisen moitittavaa käytöstä on esiintynyt tarpeeksi usein. Kouvolan hovioikeuden

³⁷³ Tulkitaanko epäsiiveellisyyskäsitettä niin kuin se yleisessä kielenkäytössä varsinaisesti nykyisin ymmärretään (seksuaalimoraali) vai tulkitaanko asiaa laajasti ottaen huomioon se, mitä siiveellisydellä on myös ennen katsottu tarkoitettavan (moraaliton käytös yleisesti)

³⁷⁴ Aarnio – Kangas 1999, s. 90. Ks. myös Kouvolan HO 13.10.1993 S 91/299.

³⁷⁵ Ks. HO 11.6.1998 S 98/91.

ratkaisussa katsottiin, että (HO 1.6.1988 S 87/83) perillinen oli tehnyt useita erilaisia kunniantomia tekoja, esimerkiksi laiminlyönyt kauppahinnan mukaisen maksun suorittamisen ja jättänyt huolehtimasta vanhuudensairaasta vanhemmastaan, vaikka tästä oli erikseen sovittu. Hovioikeus katsoi, että perillisen kunniaton käytös oli ollut PK 15:4:n mukaisella tavalla jatkuvaa, vaikka se ei ollut tapahtunut yhtäjaksoisesti. Perillisen kunniantomia tekoja oli ollut useita, jotka katsottiin yhdessä täyttävän jatkuvuuden kriteerin. Kouvolan hovioikeuden ratkaisussa (HO 13.10.1993 S 91/299) katsottiin myös perillisen viettäneen jatkuvasti kunniantonta ja epäsiiveellistä elämää, kun hän oli vuosien saatossa muun muassa käyttänyt runsaasti alkoholia, syylistynyt erinäisiin rikoksiin ja muihin rikkomuksiin sekä hänellä oli ollut avio- liiton ulkopuolinen suhde. Perillisen käytöksen katsottiin olevan kokonaisuudessaan osoit- tavan jatkuvuutta.

PK 15:4:n sanamuodon mukaan perillisen tulee jatkuvasti *viettää* kunniantonta ja epäsiiveel- listä elämää. Nähdäkseni viettäminen tarkoittaa tässä yhteydessä, että toiminnan tulee olla aktiivista ja omaehtoista. Näin ollen perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi ei riitä perillisen oleskelu kunniantomassa tai epäsiiveellisessä ympäristössä. Vaasan hovioikeuden ratkaisussa (HO 308 S 12/1177) oli kyse tilanteesta, jossa isovanhemmat halusivat tehdä sijaantulope- rillisensä (A) perinnöttömäksi, koska hän ei ollut huolehtinut äidistään tämän kuollessaan, eikä sen jälkeen pitänyt yhteyttä isovanhempiinsa. Isovanhempien mukaan A oli tämän pe- rusteella elänyt kunniantonta elämää. Tuomioistuimien katsoi, että A:lla ei ollut huolenpitovel- vollisuutta äitiään kohtaan, eikä sitä voinut A:lta edes kohtuudella odottaa, koska A oli äi- tinsä kuolema aikana ollut vasta 14-vuotias. A:n ei voitu tapauksessa katsoa viettävän kun- niantonta tai epäsiiveellistä elämää, vaikka olosuhteet olivatkin sen suuntaiset. Näihin perus- teihin vedoten tuomioistuimien katsoi, ettei perinnöttömäksi tekemisen perustetta ollut.

Sen sijaan Vaasan hovioikeuden ratkaisussa (HO 18.03.2013 352 S 12/1253) perusteet pe- rinnöttömäksi tekemiselle täyttyivät, koska perillisen viettämä elämäntapa perustui täysin perillisen omaan harkintaan. Tapauksessa perillinen A oli jättänyt lapsensa omien vanhem- piensa hoitoon ja muuttanut itse toiseen kaupunkiin viettämään vapaata elämää katkaisten samalla omalta osaltaan kokonaan yhteyden omiin vanhempiinsa ja lapseensa. Tuomioistuimien katsoi, että A oli ensinnäkin toiminut kunniantomasti jättäessään poikansa iäkkäiden van- hempiensa hoitoon ajattelematta heidän taakkaansa lapsen hoitamisessa. Toiseksi A oli

laiminlyönyt huolto- ja elatusvelvollisuutensa poikaansa nähden.³⁷⁶ Tuomioistuin katsoi, että näiden perusteiden nojalla perittävällä oli oikeus tehdä perillinen perinnöttömäksi. A oli täysin omilla valinnoillaan ja toimillaan loukannut perittävää, vaikka hänellä olisi ollut mahdollisuus toimia tilanteessa toisin.

³⁷⁶ Perittävällä ei ole elatusvelvollisuutta perittävään nähden, eikä se kelpaa perusteeksi perinnöttömäksi tekemiselle, mutta tässä oli kyse omaan lapseen kohdistuvasta lakisääteisestä elatusvelvollisuudesta.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Perinnöttömäksi tekeminen tapahtuu testamentilla, jossa perittävä tulee ilmaista tahtonsa tehdä perillisensä perinnöttömäksi. Perittävä tulee olla testamenttauskelpoinen hetkellä, jona hän laatii testamentin ja antaa perinnöttömäksi tekemistä koskevan määräyksen. Perittävä tulee määräyksen ohella ilmoittaa perinnöttömäksi tekemisen peruste, joka tulee olla olemassa määräyksen antamisen hetkellä. Perustetta ei tarvitse tarkemmin yksilöidä, mutta se tulee ilmoittaa kuitenkin selkeästi testamentissa. Perusteen yksilöiminen sekä todistelu perusteen olemassaolosta voidaan tehdä siinä vaiheessa, jos perinnöttömäksi tehty perillinen nostaa perinnöttömäksi tekemisen kumoamista koskevan kanteen perittävä kuoltua.

Ensimmäinen peruste tehdä perinnöttömäksi on perillisen syyllistyminen tahalliseen rikokseen. Perillisen tekemä teko tulee nimenomaan olla rikos, joten rikkomukset tai muut teot, jotka eivät konstituoi rikosta, eivät kelpaa perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi. Teon täytyy olla myös tahallinen, joten huolimattomuudesta tehdyt teot jäävät PK 15:4:n ulkopuolelle. Perillisen tulee olla myös syyntakeinen rikoksen tehdessään, joten alle 15-vuotiasta tai syyntakeetonta perillistä ei voi tehdä perinnöttömäksi. Lisäksi RL 4 luvun mukaiset vastuuvapausperusteet poistavat teon tahallisuuden, jolloin perinnöttömäksi tekeminen ei ole hyväksyttävää sellaisen teon perusteella, johon vastuuvapausperuste soveltuu. Se tuleeko perillisen rikollisen teon olla toteennäytetty ennen kuin se kelpaa perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi, on epäselvä. Aarnion ja Kankaan mukaan perillistä suojaa syyttömyysolettama, jolloin perillisen teon tulee olla toteennäytetty ja vahvistettu tuomioistuimen toimesta. Tämä tulkinta lieneeärkevin, koska todistelu perinnöttömäksi tekemisen perusteen olemassaolosta on huomattavasti helpommin toteennäytettävissä, silloin kun perillisen tuomio on aiemmin tuomioistuimessa näytetty toteen. Lisäksi perittävä ei voi itsenäisesti ratkaista perillistä koskevaa syyllisyyskysymystä. Tähän tulkintakysymykseen lainsäätäjän tulisi kiinnittää ehdottomasti huomiota, koska nyt vallitseva epäselvyys tämän kysymyksen osalta on sekä perittävä että perillisen kannalta epäsuotuisa.

Lähtökohtaisesti mikä tahansa tahallisesti tehty rikos kelpaa perinnöttömäksi tekemisen perusteeksi. Perillisen tekemä rikos ei kuitenkaan yksistään riitä perinnöttömäksi tekemiseen, vaan perillisen teon on tullut loukata perittävä syvästi. Näin ollen arvio perinnöttömäksi tekemisen hyväksyttävyydestä kohdistuu enemmänkin siihen, onko teko loukannut perittävä syvästi, kuin itse tehtyyn tekoon. Sellaiset perillisen teot, jotka kohdistuvat henkeen ja

terveyteen voidaan katsoa epäilemättä loukkaavan perittävää syvästi. Jos perillisen teko ei kohdistu suoranaisesti perittävään tai tämän läheiseen, tulee syvästi loukkaavuutta arvioitaessa kiinnittää lähinnä huomiota siihen, millainen merkitys teolla on ollut perittäväälle. Syvästi loukkaavuuden voidaan katsoa täyttyvän sellaisten tekojen osalta, jotka kohdistuvat perittävään tai joista aiheutuu perittäväälle kielteisiä seurauksia. Loukkaaviksi tarkoittamattomia tekoja ei sen sijaan voida katsoa loukkaavan syvästi perittävää. Tällaisia ovat esimerkiksi rattijuopumus tai veropetos. Lisäksi myös perillisen käyttäytymisellä sekä tahallisuuden asteella on merkitystä arvioitaessa syvästi loukkaavuutta. Mitä suunnitelmallisemmin ja tahallisemmin teko on tehty sekä miten suuremmin teko on ollut omiaan loukkaamaan perittävää, sitä helpommin voidaan syvästi loukkaavuuden katsoa täyttyvän.

Toinen peruste tehdä perinnöttömäksi on kunniaton ja epäsiiveellinen elämä. Kunnianttomuus ja epäsiiveellisyys ovat käsitteinä hyvin moniulotteisia ja epämääräisiä. Molemmat käsitteet liittyvät vahvasti moraaliin sekä ihmisten omaan järkeen. Se, mitä voidaan katsoa kunnianttomaksi ja epäsiiveelliseksi elämäksi, perustuu pitkälti perittävän subjektiiviselle käsitykselle kunnianttomuudesta ja epäsiiveellisyydestä. Perillisen käytöksen tulee olla ainakin jossain määrin myös objektiivisesti katsottuna kunniantonta tai epäsiiveellistä, jotta perinnöttömäksi tekemistä voidaan pitää hyväksyttävänä. Subjektiivinen arviointi on siten vain arvioinnin lähtökohta. Perillisen toiminnan on täytynyt myös tosiasiallisesti loukata perittävää, jotta perinnöttömäksi tekemistä koskeva määräys voidaan hyväksyä. Kunnianttomuus ja epäsiiveellisyys ovat hyvin muuttuvia käsitteitä, joten niiden varaan ei ole mahdollista rakentaa ajasta ja paikasta riippumattomia tulkintasuosituksia. Näkemykset kunnianttomuudesta ja siiveellisyydestä vaihtelevat eri aikakausina erilaisten ihmisryhmien ja yhteisöjen keskuudessa.

Kunnianttomana PK 15:4:n mukaan voidaan katsoa kaikki sellainen käytös, joka on vastoin yhteiskunnassa vallitsevia arvoja ja hyviä tapoja. Sen sijaan sellaiset perusteet, jotka rajoittavat perillisen vapautta, yksityisyyttä tai oikeutta elämään ei voida hyväksyä perinnöttömäksi tekemisen perusteiksi. Siiveellisyys on aikojen saatossa rajoittunut koskemaan lähinnä sukupuoli- ja seksuaalinormeja, joten PK 15:4:n mukaan sillä tarkoitetaan lähinnä näihin viittaavaa käytöstä. Säännöstä ei tule kuitenkaan tulkita liian suppeasti, sillä epäsiiveelliseksi on katsottu myös julkinen juopottelu, joten sen voidaan katsoa lukeutuvan säännöksen piiriin. Mikään yksittäinen teko tai käytös ei oikeuta perinnöttömäksi tekemiseen, vaan perillisen käytöksen tulee olla jatkuvaa, joko yhtämittaisesti tai niin, että se toistuu riittävän useasti. Käyttäytymisen tulee olla sellaista, että sitä voidaan pitää perillisen elämäntapana.